

म. ग्रं. सं. ठाणे

विषय

क/व

सं. क्र.

२३८८

REFB-0022519

REFBK-0022519

॥ श्रीशंकर ॥

संतकवि श्रीदासगणू महाराज यांचा

काव्यसंग्रह

	ओवीसंख्या
१ संतचरित्रात्मक ओवीबद्ध ग्रंथ	
* भक्तिलीलामृत	५६१५
* संतकथामृत	६३४३
* भक्तिसारामृत	१२५३७
* गजाननविजय	३६६८
* शंकराचार्य चरित्र	५९०१
* मध्वविजय	१९२४
* ज्ञानेश्वर चरित्र	२५१
* आऊबाई चरित्र	१९८
* नागझरी माहात्म्य	६९५
केशवरावमहाराज चरित्र	१६०
* गुरुचरित्र सारामृत	२७३४
२ ओवीबद्ध ऐतिहासिक चरित्रें	—
शिवछत्रपति विजय (अपूर्ण)	१९४
३ ओवीबद्ध पौराणिक कथा	—
* मंगीश माहात्म्य	१६९६
* गोदा माहात्म्य	२६३३
* शनिप्रताप	६९७
४ ओवीबद्ध स्तोत्रें	—
* व्यंकटेश स्तोत्र	११७
* गायत्रीस्तव	२८३
* मोहिनीराज स्तोत्र	१११
* साईनाथ स्तवनमंजरी	१६७
* संत स्तोत्र	२२५
* अंबिका स्तोत्र	१३५
* महालक्ष्मी स्तोत्र	१४३

	पंक्तिसंख्या :
महाबळेश्वर स्तोत्र	१६
भीमाशंकराष्टक	३२
समर्थाष्टक	३२
कोल्हापूरवासिनीचें अष्टक	३२
परळी वैद्यनाथाष्टक	३२
विठ्ठल प्रार्थना	८४
मनाचे श्लोक	१८०
गणराज स्तव	४४
रेणुका स्तव	२०
संत गजाननाष्टक	३२
संतांचें अष्टक	४४
चहाचें अष्टक	४०
ईशप्रार्थना (श्रीरिंगपट्टण)	२००
८ खंडकाव्य	—
* उद्धवागमन (चार सर्ग)	७६४
जलदूत	७२८
९ सुभाषितें	—
सुभाषितें	५२०
१० पोवाडे	—
तानार्जी पोवाडा	२८०
झांशी पोवाडा	३२०
* रंगपंचमी पोवाडा	१८०
होळकर पोवाडा	१३०
स्वातंत्र्य पोवाडा	२००
सद्यःस्थिति पोवाडा	१५२
कुलकर्ण्यांचा पोवाडा (अपूर्ण)	३०
* उसाचा पोवाडा	२७०
बनवसकर पोवाडा	७६
पर्वताचें पत्र (पोवाडा)	७४

	पंक्तिसंख्या
टिळकांचा पोवाडा (अनुपलब्ध)	
बाजीराव मस्तानीचा पोवाडा (अनुपलब्ध)	
११ प्रासंगिक स्फुट कविता	—
तुकडेबुवा पद	१३
श्रीकेशवराव देशमुख	५
शकुंतलाबाई प्रशंसा	१२८
हनुमानजयन्ति अभंग	१६
दांडेकर सत्कार	३२
नागझरी अभंग	७६
दिगंबर बिंदू स्वागत	५
भडकमकर सत्कार	१२
संत गजानन काकडा	१२
गजानन भूपाळी	१०
संत गजानन गुरुपाठाचे अभंग	१६०
नानल सत्कार	१२
समर्थींची वारी	१५३
हनुमानजन्म	८
हरिभक्तांची सेवा	८२
हनुमानजन्म	१४
मकरसंक्रमण	८०
१२ आरत्या	—
श्रीपांडुरंगाची आरती	१८
महालक्ष्मीची ”	१८
संत गजाननाची ”	१८
शनीची ”	१८
भक्तीची ”	१८
मंगीशाची ”	१८
गोमाजीची ”	१८
महंकालाची ”	१८

संतकवि श्रीदासगणू महाराज

	पंक्तिसंख्या
भीमाशंकराची आरती	१८
गोदेची " "	१८
गजाननाची " "	१८
साईबाबांची " "	२०
बनेश्वराची " "	१८
१३ * स्फुट पदे	१६३२
१४ * भजनावली	६९४
१५ कीर्तनोपयोगी आख्याने	
* कृष्णलीला	१९७
* रामजन्म	११५
* हनुमान सेवा	२७४
* गरुडगर्वहरण	२२५
* वत्सलाहरण	३३८
* गीताजन्म	२४४
* धनेश्वर	२९६
* परशुराम अवतार	४०
नरहरी अवतार	१९६
नरहरी अवतार (संक्षिप्त)	९८
वामन चरित्र	२०५
वामन अवतार (संक्षिप्त)	८१
दत्तजन्म	१३४
मल्हारी अवतार	१९४
* सुदाम चरित्र	२४६
* ज्ञानेश्वर चरित्र (भा. १)	१६६
* " " (भा. २)	२५३
* नामदेव चरित्र (भा. १)	३३९
* " " (भा. २)	२८४
* " " (भा. ३)	१९३
* मुकुंदराज चरित्र	३३५

	पांक्तिसंख्या
* एकनाथ चरित्र (भा. १)	२०६
* " " (भा. २)	१०३
* " " (भा. ३)	१०३
* " " (भा. ४)	२६६
* " " (भा. ५)	१८०
* सावता माळी	३३१
* सेना न्हावी	२९८
* तुकाराम (भा. १)	१९६
* " (भा. २)	१९५
* " (भा. ३)	३५०
* कूर्मदास	३४४
* शेख महंमद	३८५
* माणकोजी बोधले (भा. १)	२५०
* " " (भा. २)	३०१
* गोरा कुंभार	३७७
* तुलसीदास	२८९
* संतसखू	३६६
* कान्होपात्रा	३५४
* मिराबाई	३१५
* मेहेता कन्या	२२२
* मेहेता पुत्र	२२८
* दामाजी	१८०
* रामदास	२४४
* चांगदेव (भा. १)	२४०
* " (भा. २)	४११
* दादाजी	२५४
* नरहरी सोनार	२४४
* लासा कोल्हाटी	२८८
* रोहिदास चांभार	३५०

	पंक्तिसंख्या
* चोखा महार (भा. १)	२४३
” ” (भा. २)	३००
विल्वमंगल	१४१
* जनाबाई	२५०
* जगन्नाथ पंडित	३००
* जालंदरनाथ (भा. १)	२४५
* ” (भा. २)	३४५
* मच्छिंद्रनाथ	३६७
* आऊबाई	२८६
* गजानन महाराज चरित्र (भा. १)	१९६
” ” ” (भा. २)	१३२
” ” ” (भा. ३)	१५९
* कबीर चरित्र	१५३
* कमाल चरित्र	२२०
* साईनाथ चरित्र	१८४
* अहिल्याबाई चरित्र	४४३
जालनापूरकर चरित्र	२९३
गोंदवलेकर चरित्र	९४
प्रल्हाद बडवे चरित्र	३४४
संतोबा पवार चरित्र	३९५
* शंकराचार्य चरित्र (भा. १)	१३२
” ” (भा. २)	१६६
” ” (भा. ३)	२००
महादेव चिमणार्जा आपटे	२९२
शिवरामअप्पा खाजगीवाले	१८७
* लोकमान्य टिळक	२४७
बापू गोखले	२३०
राजा भर्तृहरि (अपूर्ण)	२०१
शिवदत्त राजार्चे चरित्र (अपूर्ण)	१२
तानार्जा मालुसरे (अपूर्ण)	५६
कल्याणस्वामी चरित्र (अपूर्ण)	३२
शिवछत्रपति चरित्र	२८८

॥ श्रीशंकर ॥

संतकवि श्रीदासगणूमहाराजांच्या काव्यसंभारांतील

निवडक वेचे

भजनें

१. भूपाली-श्रीपांडुरंगाची (भैरव) ताल-झपताल

ऊठ वेगें झणीं, वासुदेवा हरी । ऊठ कमलापते हे सुरारी ॥ ध्रु० ॥
ऊठ नंदात्मजा, ऊठ गरुडध्वजा । वाट पाहती अजा गोप भारी ॥
करुन संमार्जना सकल गोपांगना । म्हणति दे दर्शना वेत्रधारी ॥
सरुन गेली निशा सुखद झाली उषा । वरित प्राची दिशा हा तमारी ॥
मुखप्रक्षालणें ल्याविं हीं भूषणें । दासगणु हा म्हणे मजसि तारी ॥

२. कांकडा

ओवाळूं कांकडा माझ्या विठ्ठला रामा, माझ्या राघवा रामा ।
दाखवावें मुख आम्हां मुनिजनविश्रामा ॥ ध्रु० ॥
अनंत कोटी ब्रह्मांडाचा असशी तूं जनिता ।
मुके झाले वेद चारी विभवासी गातां ॥ १ ॥
निर्गुण मुळिचा असुनी तूं निजभक्ताकरितां ।
राहिलासी उभा विटे पंढरीनाथा ॥ २ ॥
आलाबला किती घेऊं तव मेघःश्यामा ।
पदाम्बुजीचा विनवी षट्पद गणु तुज सुखधामा ॥ ३ ॥

३. बालभोग (चाल-गुजरार्थी गर्भ्याची)

बालभोग ये लेवो किसनजी । शिरा, पुरी, कंसार, करंजी ॥ ध्रु० ॥
किया गया है वासित जल ये । केशरवाला मिलाके प्रभुजी ॥ १ ॥
पक्के पानकी विडिया बनाई । ग्रहण करो ये श्यामसुंदरजी ॥ २ ॥
कवनकुसुमका गुच्छ बनाके । देत गणू ये अब रहो राजी ॥ ३ ॥

४. भूपाळी

झाला बालभोग आतां उघडावें द्वार ।
 गरुडपारी आले देवा वैष्णव डिंगर ॥ ध्रु० ॥
 गहिनीनाथाचा तो शिष्य निवृत्ति दातार ।
 घाली दंडवता तुम्हां जोडुनियां कर ॥
 तुझिया कृपें ज्यांनीं देवा रेडा बोलविला ।
 प्रवरेच्या तटीं ग्रंथ ज्ञानेश्वरी केला ॥
 ते हे वैष्णवाचे गुरु श्रीज्ञानेश्वर ।
 चांगा, नामा, जनी, कान्हो, नरहरि सोनार ॥
 महाद्वारीं राहुनि चोखा करीत जोहार ।
 मंगळवेढ्याहुनी आले तव ठाणेदार ॥
 कुलाल गोरा, राका, बंका, मुक्ता, सोपान ।
 देवगिरीचे आले देवा पंत जनार्दन ॥
 पैठणीचे आले असती भानुदास देवा ।
 नामयाचा गुरु खेचर, विसोबा बरवा ॥
 ज्याचेसाठीं आपण देवा पाणक्या झालां ।
 गोदातटिचा साधू तो हा एकनाथ आला ॥
 डोइस गोफण, हातांत खुरपें मणि तव कंठीचा ।
 सांवता तो आला माळी अरणभेंडीचा ॥
 भवाब्धीचें केवळ तारुं श्रीदेहूकर ।
 तुकोबा ते आले आतां कां हो उशीर ? ॥
 ज्याचेसाठीं आपण बसलां राखण शेताला ।
 धामणगांवींचा तो पाटिल बोधला आला ॥
 आवड देवा तुम्हां बहू निंबराजाची ।
 देव इच्छीताती लाही ज्याच्या काल्याची ॥
 संतचरित्रीं ज्याचा प्रेमा जडला अनिवार ।
 तो हा महिपति आला साधू, तहाराबादकर ॥
 निळा, शेखमहंमद, सखू, पवार संतोबा ।
 आधुनिक संतांसह आले शिडीचे बाबा ॥

या अवघ्यांनीं येउन तुमचें भजन मांडियलें ।
दासगणु म्हणे आतां उघडा द्वार विवृले ॥

५. भूपाली-श्रीसाईबाबांची

चिदानंद हे सगुणस्वरूपा गुरुबाबा साई ॥
धांव पाव पर्दि ठाव अम्हां दे, हे आमुचे आई ॥ ध्रु० ॥
कर्मदशा ही रात्र भयंकर मोहतमें भरली ॥
क्रोधरूपि या दिवाभितानें घूं घूं ध्वनि केली ॥
काम पिंगळा किलविल करितो रतिसुखवृक्षावरी ॥
आशा सटवी टिटवी दुर्धर अक्षय टी टी करी ॥

दंभ हा कठिण चोरटा ॥

वैसला भक्तीच्या चोहटा ॥

पांघरून मानमरातश्च पटा ॥

मत्सर हाची डांस डसतसे त्रास बहुत देई ॥

यांतुन सुटण्या तुजवांचुनियां स्थान अन्य नाहीं ॥ चि० ॥

दर्शन तव हें हाच सुखदसा उषःकाल झाला ॥

नाम हरीचें हाच कोंबडा देतसे बांगाला ॥

तुझ्या कृपेचा शीत समीरण मंद मंद वाहे ॥

प्रेमरूपि मग त्या अरुणाचा उदय होउं पाहे ॥

दशेंद्रियें हीं दिशा दहा तें उदयाचल चित्त ॥

बोधरवी तव उदय पावुं दे गुरुवर्यां तेथ ॥

ज्ञान हे प्रभा त्याची ॥

पसरतां भीती रात्रीची ॥

कशाला राहिल वा साची ॥

मग ते अवघे उलुक पिंगळे पळतिल कीं पाही ॥

मेघ वर्षतां जसा धुराळा रहात कुठें नाहीं ॥ चि० ॥ १ ॥

अभक्तिचा हा मल तव शिशुचा जावो विलयाला ॥

वैराग्याचें पाणि असावें तोंड धुवायाला ॥

मुखिचीं वचनें तुझ्या समर्था हा भाकरकाला ॥

आम्हीं लेंकरें तुझीं भुकेलीं घाली खायाला ॥

तापत्रय हा कडक हिवाळा आणुन ध्यानाला ॥
 योग्य दिसेल ती बंडी आम्हां अपुल्या करे घाला ॥
 खेळणें शास्त्र करीं घावें ॥
 नीतिला दाई नेमावें ॥
 आतुरतें वरच्यावर पहावें ॥
 हेंचि मागणें तुला आमुचें झडकर तें देई ॥
 दासगणूला तुम्ही भेटवा विठू शेषशायी ॥ चि० ॥

६. भूपाळी-श्रीसाईबाबांची

उठा उठा बाबा साई ॥ भोळ्या भाविकांचे आई ॥
 निज पायांचें दर्शन देई ॥ अवघ्या अपुल्या पाडसां ॥ १ ॥
 दीप-तेज मंदावलें ॥ शशिला प्रभेनें सोडिलें ॥
 कुक्कुट ओरडूं लागले ॥ नक्षत्रें तीं लोपलीं ॥ २ ॥
 झाला उषःकाल पाहुनी ॥ पहाती उमलाया कमलिनी ॥
 बसली कुंकुमतिलक रेखुनी ॥ पूर्व दिशा ती अरुणाचा ॥ ३ ॥
 येई उदयातें दिनकर ॥ म्हणूनी उठा हो झडकर ॥
 भक्त अवघे जोडुनी कर ॥ वाट आपुली पहाती ॥ ४ ॥
 द्वारीं चौघडा तों झडे ॥ पंथीं गोमयाचे सडे ॥
 रंगवल्ली द्वारापुढें ॥ सुवासिनी काढिती ॥ ५ ॥
 आम्ही घेऊन पंचारती ॥ आलों ओंवाळायाप्रती ॥
 उठा बाबा सत्वर गती ॥ दासगणु हा विनवितो ॥ ६ ॥

७. संतांचें अष्टक

॥ श्लोक ॥

जयांनीं मुखें गाइल्या रामलीला । मनाचीं शतें तीं रचूनी जगाला ॥
 असे दाविला मार्ग तो सौख्यदेसा । नमस्कार माझा तथा रामदासा ॥
 महाक्षेत्र भीमातटीं पंढरींत । असे जाहला जन्म शिंपी कुलांत ।
 सदा विठ्ठलाच्या पदीं घे विसांवा । नमस्कार माझा तथा नामदेवा ॥
 अपेगांवीं तो जन्म पोटीं यतीचे । असे घेतला भाष्य ल्याह्या गितेचें ।
 जयांनीं तनू अपिली लोककाजा । नमस्कार माझा तथा ज्ञानराजा ॥

जयाच्या करें तो विणायास शेला । अती हर्ष होई रमेच्या वराला ।
जयाची असे वाणी पियूष धारा । नमस्कार माझा तथा श्रीकवीरा ॥
करें पोट तें फाडुनी वा जयांनीं । असे सांठवीला सखा चक्रपाणी ।
मुखानें सदा गाइलें विठ्ठलाला । नमस्कार माझा तथा सांवत्याला ॥
प्रतिष्ठान हें नाम विख्यात ज्याचें । महाक्षेत्र तें तीर श्रीगौतमीचें ।
तिथें राहिला टाकुनी जो अहंता । नमस्कार माझा तथा एकनाथा ॥
जया भंग नाही अशा त्या अभंगा । रचूनी सदा गाइले पांडुरंगा ।
जयाची लिला या त्रिलोकीं अगाधू । मना वंदितों श्रीतुकाराम साधू ॥
सिंनेच्या तटीं डोमगांवीं जयानें ।

असे वास केला गुरुच्या कृपेनें ।

खरा योग्य तो दासबोधास ल्याह्या ।

चला त्या नमूं स्वामि कल्याण पायां ॥

टिका करूनी भारतीं रचियलीं पुराणें बरीं ।

अजून जर्गि गाजते धवलकीर्ति ज्याची खरी ॥

असेहि स्थित जो सदा पुनितशा भिमेच्या तिरा ।

असो नमन हें तथा थतिवरा कवी श्रीधरा ॥

कशाच्यामधें हीत माझें कळेना । कळे जें मना तेंच त्याला वळेना ।

असा जाहलों त्राहि त्राही समर्था । मला पावणें सद्गुरु साईनाथा ॥

गुरुराज हे वामना शीघ्र यावें । गणूच्या तुवां दुःखशोका हरावें ।

आलेल्या सदा संकटातें निवारीं । भवाब्धीमधें शीघ्र दासास तारी ॥

८.

घनश्याम सांवळ्या मुकुंदा कृष्णा कंसारी ।

चरणें शरण मी पाप ताप नी दैन्य सकल वारी ॥ध्रु०॥

पाउलें तुझीं गोमटीं ।

जाहलीं साह्य जया शेवटीं ।

तुझा तो प्राणसखा कीरिटी ।

तवकर-पंजर दासगणूच्या ठेव शिरीं सत्वरीं ॥

९.

अनंतनामा अनंतशक्ते मायातीता भगवंता ।
जय करुणाकर अघमल संहर ब्रह्म सनातन श्रीदत्ता ॥ध्रु०॥

सद्य हृदय तूं पतितपावना ।

चरणिं शरण मी तव कृपाघना ।

विश्वेशा जगदीशा अनाथनाथा अत्रिसुता ॥

१०. (सोहनी-दादरा)

जयजय प्रभु पंचवदन । त्रिपुरांतक मदनदहन ।

नीलकंठ अहिभूषण । पार्वतीवरा ॥ जय० ॥

शूल शंख डमरु करीं । धवल जटा मुगुट शिरीं ।

नरकपाल अति आदरीं । धरियलें करा ॥ जय० ॥ १ ॥

व्याघ्रांबर विमल असन । अंगिं विभुति कटिं कौपिन !

वन्हि तुझा तृतीय नयन । चंद्रशेखरा ॥ जय० ॥ २ ॥

शोभे शिरीं मंदाकिनि । गोदावरि अघनाशिनि ।

दासगणू शरण चरणिं । तारि शंकरा ! ॥ जय० ॥ ३ ॥

११.

अवधूत दिगंबर मूर्ती । त्रैलोक्य ज्यास वंदिती ॥ ध्रु० ॥

कृष्णातार्तिं अति निकट उदुंबरिं वास जयानें केला ।

ब्रह्म सनातन जो परमात्मा स्थावर जंगमिं भरला ॥ १ ॥

कमलासन, कमलावर, शिवहर, त्रिगुणात्मक जो बनला ।

दत्तनिरंजन पदकमला त्या अर्पण गणु करि भालां ॥ २ ॥

१२. (भूप-त्रिवट)

रमावरा ! सजल जलदसम श्याम कमलनयना ॥ ध्रु० ॥

धीरा वीरा रघुकुमरा ।

दशकंधर-रिपु, वायु-तनयपति कलिमथना ॥ १ ॥

निरंजना दयाघना जनार्दना ।

पीतवसन धृत कौस्तुभ, तूं हे परिपूर्णा ॥ २ ॥

चाप करीं, मुगुट शिरीं शोभि हरी ।
मृगलांछन-तिल भाल भूषवी अघशमना ॥ ३ ॥

वारा सारा ताप खरा ।

पंढरिनाथा ? अनंतशक्ते, दाव गणुस चरणा ॥ ४ ॥

१३.

सुन अरजी रणछोड रे । सुन स्वामीन रणछोड ।

सुन मारे रणछोड रे । बल मारे रणछोड ॥ ध्रु० ॥

मान मरातब बल धन मारो पग तारे ठाकुरजी ।

केम करवा पछि पकरि अदयता, आपो पगनी जोड रे ॥ १ ॥

हूं तो प्रभुजी नानी वावडी, कृपा तमारी धागो ।

सारी रीते खेंच कन्हय्या, ते धागो मति तोड रे ॥ २ ॥

तमे पुनमके पुरण निशापति खग गणुदास चकोर ।

तमे गौ-कपिला वत्स हूं तारो, प्रेमनुं पान्हा छोड रे ॥ ३ ॥

१४. (शामसुंदरजी)

वेद पुकारत बडे आदबसे । वो गोकुलमें खेल करे ॥ ध्रु० ॥

पांगुळगाडा लेकर चालत । जो पर्वतकु अधर धरे ॥ १ ॥

ग्यानि मुनीको लाभ नहीं है । पैया उस्का कर पकरे ॥ २ ॥

मान्यो रावण मान्यो पुतना । वो बिल्लीसे शाम डरे ॥ ३ ॥

भक्त न खातर बाल भये प्रभु । उनकी इच्छा पूर्ण करे ॥ ४ ॥

दासगनू कहे ऐसो दयाघन । हम पतितनकू क्यौं विसरे ॥ ५ ॥

१५.

पंढरिनाथा त्वं शरणं ॥ रुक्मिणिकांता त्वं शरणं ॥

केशव माधव हरि नारायण अच्युत नरहरि त्वं शरणं ॥

पंढरिवासा त्वं शरणं ॥ जगद्विलासा त्वं शरणं ॥

सजल-जलदसम-श्याम-तनूधृत पीतपितांबर त्वं शरणं ॥

नंदनंदना त्वं शरणं ॥ गोप-रंजना त्वं शरणं ॥

गोवर्धनधृत अघमलनाशक कुंजविहारी त्वं शरणं ॥

कंसमर्दना त्वं शरणं ॥ पतितपावना त्वं शरणं ॥

राधाधर-मधुमिलिंद-मुनिजन-मानस-हंसा त्वं शरणं ॥
 जानकिजीवन त्वं शरणं ॥ रघुकुलभूषण त्वं शरणं ॥
 गाधिजमुनिमखरक्षक राघव ॥ दशवदनांतक त्वं शरणं ॥
 मायातीता त्वं शरणं ॥ विमलचरित्रा त्वं शरणं ॥
 दीनजनोद्धर परमभक्तप्रिय बहुविधवेषा त्वं शरणं ॥
 अनाथनाथा त्वं शरणं ॥ परमपवित्रा त्वं शरणं ॥
 धृतकटिकर श्रीपुंडलीकमुनिवरद दयाघन त्वं शरणं ॥
 जगद्ध्यापका त्वं शरणं ॥ सौख्यदायका त्वं शरणं ॥
 समचरणीं नत दासगणू नित पालय विठ्ठल त्वं शरणं ॥

१६.

विठोबा ॥ हे भीमातटवासा ॥ देवा धांव रे ॥
 केशवा ॥ झडकर पद मज दावा ॥ देवा धांव रे ॥
 नारायणा ॥ नको करुं माझी दैना ॥ देवा धांव रे ॥
 माधवा ॥ अनाथ पदरीं घ्यावा ॥ देवा धांव रे ॥
 गोविंदा ॥ परम विमल सुखकंदा ॥ देवा धांव रे ॥
 श्रीविष्णू ॥ किती तरी तव गुण वानूं ॥ देवा धांव रे ॥
 मधुसुदना ॥ रामा दशमुखहनना ॥ देवा धांव रे ॥
 त्रिविक्रमा ॥ तूच पोशिता आम्हां ॥ देवा धांव रे ॥
 वामना ॥ बटुवेषा अघशमना ॥ देवा धांव रे ॥
 श्रीधरा ॥ त्रिताप वेगें वारा ॥ देवा धांव रे ॥
 हृषिकेशा ॥ आद्या पुराणपुरुषा ॥ देवा धांव रे ॥
 पद्मनाभा ॥ तूं कैवल्याचा गाभा ॥ देवा धांव रे ॥
 दामोदरा ॥ जगत्रया तूं असरा ॥ देवा धांव रे ॥
 संकर्षणा ॥ करि मम भवभयहरणा ॥ देवा धांव रे ॥
 वासुदेवा ॥ घ्यावी मम करिं सेवा ॥ देवा धांव रे ॥
 प्रद्युम्ना ॥ लागत मी तव चरणा ॥ देवा धांव रे ॥
 अनिरुद्धा ॥ धरी न मजविशिं क्रोधा ॥ देवा धांव रे ॥
 पुरुषोत्तमा ॥ मुनिमानसविश्रामा ॥ देवा धांव रे ॥
 अधोक्षजा ॥ पंढरपुरच्या राजा ॥ देवा धांव रे ॥

नरसिंहा ॥ भेटासि सांगे केव्हां ॥ देवा धांव रे ॥
 अच्युता ॥ परम शांति दे चित्ता ॥ देवा धांव रे ॥
 जनार्दना ॥ करि भक्तावर करुणा ॥ देवा धांव रे ॥
 उपेंद्रा ॥ जगत्रयाच्या केंद्रा ॥ देवा धांव रे ॥
 श्रीहरी ॥ बुडतो मी मज तारी ॥ देवा धांव रे ॥
 श्रीकृष्णा ॥ मांती गणुच्या कवना ॥ देवा धांव रे ॥

१७.

पाव गा तूं पाव गा तूं पंढरिच्या राया ॥
 हीन हीन द्वारीं तुझिया दावी मज पाया ॥ पाव० ॥
 दामाजीच्यासाठीं देवा महार झालासी ॥
 कान्होपात्रा कलावंतिण नेली पायापारीं ॥ पाव० ॥
 नामदेवाचें त्वां शाकारिलें घर ॥
 हीनजाति चोख्याचीं त्वां ओढियेलीं ढोरें ॥ पाव० ॥
 गोरोबा-काकाची माती तुडवीली ॥
 सेना न्हाव्यासाठीं रामा हजामत केली ॥ पाव० ॥
 धामणगांवामाजीं देवा बोधल्याच्यासाठीं ॥
 बक्षी गहू निर्मियेले भोपळ्याच्या पोटीं ॥ पाव० ॥
 देहूचा तुकोबा ज्ञानजेठी केला ॥
 ज्ञानदेवाहस्तें त्वांची रेडा बोलविला ॥ पाव० ॥
 जनाबाईच्या त्या भाग्या पार नाहीं ॥
 वैकुंठासी नेला रामा सजन कसाई ॥ पाव० ॥
 यात्रेलागिं येतां संतोबा पवार ॥
 चंद्रभागेमधुनी त्यासीं त्वांचि केलें पार ॥ पाव० ॥
 संत सखूबाईसाठीं लुगडें गुंडाळीलें ॥
 भक्तवत्सल एक तूची विठाई मा उले ॥ पाव० ॥
 गणुदास म्हणे मज पातक्याला ॥
 पावशील कधीं आतां सांग रे विठ्ठला ॥ पाव० ॥
 दा. ग. २-२

१८.

उभा कैवल्याचा गाभा चंद्रभागे कांठीं ॥
 सांवळें स्वरूप मूर्तीं परम गोमटी ॥ उभा० ॥
 निढळावरती कर दोन्ही कांसे पीतांबर ॥
 मस्तकीं पागोटें अंगीं शेला अंगावर ॥ उभा० ॥
 कर्णौ तीं कुंडलें नाना पुष्पहार कंठीं ॥
 रत्नें हिरे मोतीं नीळ माणिकांची दाटी ॥ उभा० ॥
 निर्गुणाचा सगुण झाला एक भक्तांसाठीं ॥
 दासगणू म्हणे घाला समचरणा मिठी ॥ उभा० ॥

१९.

निराकार निर्गुण निरंजन व्यापक भुवनोदरीं ॥
 तें ब्रह्म गौळिया घरीं । खेळ खेळत नानापरी ॥
 अनंत ब्रह्मांडें ज्या उदरीं सामावलिं साजिरीं ॥
 तो उंबरा चढतां हरी । भिंतीचा टेंका घरी ॥
 उपमन्यूला पयाब्धि दिधला ज्यानें अत्यादरीं ॥
 तो वाटी घेऊन करीं । पय मागे ब्रजाभीतरीं ॥
 फणी दंडिला कंस मारिला जाउन मथुरापुरीं ॥
 पणिली भीमकसुंदरी । कौंडिण्यपुराभीतरीं ॥
 निज मोठेपण त्यजुन जाहला पार्थरथाच्यावरी ॥
 सारथी सखा श्रीहरी । जो कलिमल अवघा हरी ॥
 तो जगजेठी पुंडलिकानें या भिवरेच्या तिरीं ॥
 केला उभा विटेच्यावरी । गणुदास तदिय पद घरी ॥

२०. (सोहोनी—त्रिताल)

घर जानेदे जानेदे शाम मुरारी ॥ ध्रु० ॥
 सिरपर मटका नीर भरेला । कर छोडो अब तुम नंदलाला ॥
 रात भयी है कठन अंधेरी ॥ १ ॥
 तोरि सुरतमें जादु भरी है । बिन-रस्सीसे बांध देति है ।
 पद न बढत आगे कुंजबिहारी ॥ २ ॥

डुवा दिया संसार किसनजी । प्रीत लगाके नंदतनयजी ।
चरणकमल तोरे मैं भयि भ्रमरी ॥ ३ ॥
दासगनू कहे गोपगोपिका । भाग्य बडो भगवान उन्होंका ।
दास भया करे खालि थटोरी ॥ ४ ॥

२१.

कलिजुगमें ये भक्ति बिगर भाई रामचरन नहिं मिलते हैं ।
भक्तीके बडे शौकिन प्रभुजी भक्तनकू नित चहाते हैं ॥ ध्रु० ॥
जब आयी वो शबरि विचारी, लेकर बनफल बदरीके ।
आगे तब रघुनाथ आदर करे, पास विठाई चरणोंके ॥ १ ॥
हनुमान चढे अस्मान हातमो, लेकर नग नृप द्रोणगिरी ।
बंदर होकर मान्य भये ये, रामचरनकी बलहारी ॥ २ ॥
नृपसिंगासनि बैठे बिभीखन, वाल्याके वाल्मीकि भये ।
दासगनू कहे रामनामसे, कबिर तुका वैकुंठ गये ॥ ३ ॥

२२. (असावरी-त्रिवट)

पाव हरी मज तार हरी । निष्ठुरता ती अशि न बरी ॥ ध्रु० ॥
दामाजीस्तव जगन्निवासा । अंत्यजाच्या घेउनि वेषा ।
गैलासी की हे जगदीशा । अतिहर्षानें विदरपुरीं ॥ १ ॥
कान्होपात्रा गणिका असुनी । समरस केली अपुल्या चरणी ।
जनाबाइचे दळण दळणी । गायन करिसी मधुर स्वरीं ॥ २ ॥
नामा, गोरा, नरहरि, चोखा । पंत जनार्दन, श्रीधर, एका ।
कवीर, तुलसी, कमाल, शेखा । भवीं तारिले धरुनि करीं ॥ ३ ॥
दासगणू म्हणे कमललोचना । पंढरिवासा अशिवशोषणा ।
करि दीनांवर सत्वर करुणा । धरी सुखदशा करा शिरीं ॥ ४ ॥

२३. (भैरवी-धुमाळी)

मोरे नंदाजिके लाल तोरी शाम तनू बहु हारी ॥ ध्रु० ॥
वेद तुमारे जश गुण गावे ।
ऐसे तुमको दूध पिलावे । गोकुलमो ब्रिजनारी ॥ १ ॥

जगत तुमारे लागत पय्यां ।
 वो तुम ब्रिजमो चारत गय्या । राधा करत थटोरी ॥ २ ॥
 दासि भयी है लछमी तुमारी ।
 सबके कारन तुम गिरिधारी । करे गोरसकी चोरी ॥ ३ ॥
 दासगणू कहे संतन खातर ।
 अब तुम ठाडे पंढरि भीतर । लेउ बलय्या तोरी ॥ ४ ॥

२४. (मंगलमय नाम तुझे)

वृंदावनिं भेट हरी शीघ्र होउं दे ॥ ध्रु० ॥
 या परिचे झाडांतुनि । दे लपणें प्रभु सोडुनी ।
 मुरलीधृत त्वदिय पाणि । नयनिं पाहुं दे ॥ १ ॥
 कुटिल केस भव्य भाल । शाम तनू अधर लाल ।
 वैजयांति कंठिं माळ । भुषण राहुं दे ॥ २ ॥
 देहुडा तुं मध्यंतरीं । राहुनिया धरुन अधरीं ।
 मुरलीचें गायन हरी । मधुर चालुं दे ॥ ३ ॥
 दासगणू धरित चरण । दैन्य दुःख करुनि हरण ।
 वाचेनें सतत स्मरण । त्वदिय होउं दे ॥ ४ ॥

२५.

राहेर क्षेत्र अति पवित्र गोदातिरीं ।
 नांदतो तेथ हा सदैव नरकेसरी ॥ ध्रु० ॥
 कडकडा स्तंभ मोडला प्रभू प्रगटला ।
 प्रल्हाद-वरद हा दिवौकसीं गाइला ॥
 चमकतो पितांबर जरी कटीं पीवळा ।
 लागली रुळायी जीभ हृदयिं लळलळा ॥
 खटखटा वाजती दंत मुगुट तो शिरीं ।
 प्रभु पापमतीचें पोट विदारण करी ॥ १ ॥
 चमकती कार्नि कुंडलें वनिह लोचनीं ।
 करि सहज लिलेनें गुरगुर ऐसा ध्वनी ।

भीतसे जावया पुढें कमललोचनी ।
 इंदिरा म्हणे हें तेज न सौदामिनी ॥
 यापरी कधिं न पाहिला प्रभू आजवरी ।
 उधाळिली सुरांनीं सुमनें राहुनि दुरी ॥ २ ॥
 प्रल्हाद पाय वंदितां शांत जाहला
 तो नारसिंह म्यां सिंहासनिं देखिला ।
 पूजुं मी कशानें सांग द्याळा तुला ।
 व्यापिलें तुवां ब्रह्मांड नससि वेगळा ।
 लाचार असे मी फार कृपा ती करी ।
 मम पाप ताप आणि दैन्य अवघे हरी ॥ ३ ॥
 मन सदा विकल्पावरी स्थिर राहिना ।
 छळि काम मोह मद मत्सर दुर्वासना ।
 या अवध्यासी घालवी हीच याचना ।
 तुज उदार मोठा म्हणती नारायणा ।
 भक्तार्थ तुझा अवतार अभय कर धरी ।
 इंदिरावरा या दासगणूच्या शिरीं ॥ ४ ॥

२६. (यमन—दादरा)

रामदास माय माझी पतित पावना ॥ ध्रु० ॥
 सज्जनगडीं वस्ति तुझी ।
 लाज राख येउनि माझी । हे कृपाघना ॥ १ ॥
 दीन दास दासगणु ।
 करित आस, चुकावि त्रास । यमयातना ॥

२७. (पिल्लू—दिपचंदी)

रहम नजर करो अब मोरे साई
 तुमबिन नहिं मुझे मा बाप भाई ॥ ध्रु० ॥
 मैं अंधा हूं बंदा तुमारा ।
 मैं ना जानूं अल्लाइलाही ॥ १ ॥

खाली जमाना मैंने गमाया ।

सार्थी अखेरका किया नहिं कोई ॥ २ ॥

अपने मसजिदका झाड़ू गनू है ।

मालिक हमारे तुम बाबासाई ॥ ३ ॥

२८.

साई रहम नजर करना । बच्चोंका पालन करना ॥ ध्रु० ॥

जाना तुमने जगत्पसारा । सबहि झूट जमाना ॥ १ ॥

मैं अंधा हूं बंदा अपका । मुझसे प्रभु दिखलाना ॥ २ ॥

दासगनू कहे अब क्या बोलूं । थक गयि मेरी रसना ॥ ३ ॥

२९. (आनंदाचा कंद)

दीनोद्धारा परमोदारा आनंदकंदा माधवा ॥ ध्रु० ॥

रुक्मिणिरमणा हे परिपूर्णा तव समचरणां केधवां ।

नकळे दाविसी हे हृषिकेशी पंढरिवासा केशवा ॥ १ ॥

श्रुति स्मृती त्या कुंठित झाल्या ।

मौनें तुझिया पारिं लागल्या ।

भक्ति सुधेला हे जगपाला दासगणूला चाखवा ॥ २ ॥

३०. (भैरवी—दादरा)

जय जय प्रभु कमलनाभ कमललोचना ॥ ध्रु० ॥

शेषशयन नारायण । गरुडासन सच्चिद्धन ।

करुणाकर अधमलहर । पतितपावना ॥ १ ॥

विश्वात्मा विश्वपते । नटनर्तक नागरंहरी ।

पीतवसन वनमाली । नंदनंदना ॥ २ ॥

गोवर्धन उद्धारण । जयगोपी मनरंजन ।

मदनदहन प्राण तूंचि । भो कृपाघना ॥ ३ ॥

दीन दास दासगणू । चरणीं शरण, हरण करी ।

सकल दुरित हीच सतत । तुजसि याजना ॥ ४ ॥

३१.

तूं माझा आधार ॥ मी तुझा आश्रित ॥
 होई कृपावंत पांडुरंगा ॥ होई कृपावंत ॥
 तूं शुद्ध गौतमी ॥ मी एक ओहोळ ॥
 मशीं देई स्थळ पायापारीं ॥ मशीं देई स्थळ ॥
 तूं साच कस्तुरी ॥ माति मी निर्धारी ॥
 मला धरणें दूरी नाहीं बरें ॥ मला धरणें दूरी ॥
 गणू हा अज्ञान ॥ करावें पालन ॥
 देऊनियां ज्ञान ब्रीदासाठीं ॥ देऊनियां ज्ञान ॥

३२.

अनंत अपराधाच्या राशी पोटीं घालणें ॥
 महान् पापी मी मज परि तूं आपुला म्हणणें ॥
 पतित-पावन ऐसें आपणा नाम धरिलेंसी ॥
 आतां पतिता उपेक्षिणें योग्य नव्हे तुजसी ॥
 दीनानाथा विश्वंभरा करुणावतारा ॥
 दासगणूला नको लावूं विन्मुख माघारा ॥

३३.

मुखीं राहो नाम ध्यानीं मनीं तुझी मूर्ती ॥
 घडो कीर्तनसेवा देवा सदैव या हातीं ॥
 प्रतिवर्षासी वारी रामा पंढरिची होवो ॥
 तुझिया समचरणाचा प्रेमा वाढत कीं जावो ॥
 साधुसंतांची ती होवो सदैव मज भेटी ॥
 दासगणू म्हणे वस्ती राहो गोदेच्या कांठीं ॥

३४. आरती

जय देव जय देव जय रुक्मिणीरमणा ॥
 श्रुतिवंध्या सकलाद्या जय जगदाभरणा ॥ जय० ॥

पुंडलिकाच्या भाके गुंतुन जगजेठी ॥
 उभा विटेसी विठ्ठल ठेवुनि हस्त कटीं ॥
 मलयागरुची वासित अंगा रम्य उटी ॥
 धरिल्या प्रेमें माळा तुळशीच्या कंठीं ॥ जय० ॥
 दामाजीस्तव प्रभु हा विदरासी गेला ॥
 भक्त साबडा नामा त्याचें पय प्याला ॥
 दासि जनीच्या संगें दळण्यासी बसला ॥
 श्रीज्ञानेश्वरहस्तें रेडा बोलविला ॥ जय० ॥
 गोरोवार्चीं मडकीं अति हर्षें घडिलीं ॥
 चोखोवारायाचीं ढोरें ओढियलीं ॥
 नाथगृहातें स्कंधीं कावड घेतियली ॥
 सर्वस्वी ती बाजू तुकयाची धरिली ॥ जय० ॥
 दीनवत्सल प्रभु हा राजा पंढरिचा ॥
 कलिकाळाचा काळ सागर सौख्याचा ॥
 तन्नामस्मरणीं ही शिणवावी वाचा ॥
 दासगणू हा किंकर श्रीहरिचरणांचा ॥ जय० ॥

३५. गोंधळ

पंढरपुरवासिनी विठाबाइ अनंतसुखदायिनी ।
 उदो उदो बोला हो बया ही तापत्रयमर्दिनी ॥ ध्रु० ॥
 भुवनत्रय व्यापुनी वसविलें ठाणें पंढरपूर ॥
 सांवळी बयाची भूर्ति विटेवरि हात कटीच्यावर ॥
 दांत दाढा बहुत भयंकर अयुधें मंडित कर ॥
 मुख सिंहाचें धरुन विठाई स्तंभीं करी गुरगुर ॥
 कडकडला तो खांब चांदण्या पडल्या भूमविर ॥
 डळमळलें ब्रह्मांड भयाभित झाले वरुण दिनकर ॥
 सवा हात लळलळे जीभ तो वन्हि तृतीय लोचनीं ॥
 तें प्रल्हादें गोंधळ घालुन तुष्टविली ही झणी ॥ पंढ० ॥
 याच आइनें विरोचनात्मज पाताळीं दडपिला ॥
 अंजनीकुमारा हातीं बयानें द्रोणाचळ उचलिला ॥

इंद्रजीत अतिकाया रावण मातीला मिळविला ॥
 ती हि विठार्ई मनिं शबरीच्या इच्छी उष्ट्या फळा ॥
 वक्रदंत शिशुपाल कंस तो मथुरेसी मर्दिला ॥
 वेडा वांकुडा पेंद्या गोंधळी कंठामधें बांधिला ॥
 विठार्ईचे या बहुत गोंधळी वेद नारद मुनी ॥
 उद्धव अक्रूर सुदाम शबरी गोकुळिंच्या गौळणी ॥ पं० ॥
 नाथ मछिंदर गोरख कानिफ नामा ज्ञानेश्वर ॥
 तुळसिदास गुरु नानक एका मेहताजी नागर ॥
 मिरा जनाई काबिर चोखोबा मुक्तेश्वर श्रीधर ॥
 दामाजीनें मात केली दाखविलें वेदर ॥
 समर्थ स्वामी संतशिरोमणि साधू देहूकर ॥
 तुकाराम महाराज त्यांचे गुण वानूं कुठवर ॥
 कूर्मदास सांवता बोधला कुलाल गोरा गुणी ॥
 या संतांनीं हिला कोंडिलें गोंधळ घालुनि मनीं ॥ पं० ॥
 म्हणून व्हारे गोंधळी चला तो गोंधळ घालुं बरा ॥
 क्रोध-बोकड बळी पाहिजे बयास पंढरपुरा ॥
 दृढ निश्चय हा अंगिं झगा तुणतुणें गुणाचें करा ॥
 तेल आशेचें वैराग्याचा पोत करीं तो धरा ॥
 कीर्तिरूपी संबळा वाजवा भक्तिरसाला वरा ॥
 पदिं घुंगुरें निरिच्छेचीं शांतिरूप मंजिरा ॥
 असे गोंधळी झाल्या येइल पुंडलिकवरदायिनी ॥
 रंगा तुमच्या दासगणू म्हणे लाव बया मज स्तनीं ॥ पं० ॥

३६. श्रीपंढरीचा सोहळा

आज शयनी एकादशी । आली यात्रा पंढरीसी ॥
 गजबजलें पंढरपूर । विठ्ठलनामाचा गजर ॥
 टाळ झांजा त्या गर्जती । नाहीं मुहुंगाला मिति ॥
 गणु म्हणे कंठीं विणा । भक्त ध्याती नारायणा ॥ १ ॥
 गांव लक्ष्मी वाखरी । रंगण धरिती वारकरी ॥
 कंठिं तुळशीच्या माळा । भालीं गोपीचंदन-टिळा ॥

स्कंधिं पताका फडकती । अती आनंदें नाचती ॥
 गणु म्हणे भाविकांचें । देहभान हरपे सांचें ॥ २ ॥
 वैष्णवांचे अग्रेसर । महा साधू ज्ञानेश्वर ॥
 ज्यांनिं प्रवरेच्या तिरीं । ग्रंथ रचिला ज्ञानेश्वरी ॥
 नाथ निवृत्ती सद्गुरू । जो कां अध्यात्माचा मेरू ॥
 गणु म्हणे श्रीसोपान । मुक्ता, गोरा, जनार्दन ॥ ३ ॥
 एकनाथ ज्ञानखनी । वैष्णवांचे अग्रगणी ॥
 ज्याचे सदनीं सखा हरी । पाणि वाही गंगातिरीं ॥
 जगमित्र नागा आला । संगें घेऊन सांवत्याला ॥
 गणु म्हणे ठाणेदार । पंत मंगळवेढेकर ॥ ४ ॥
 मायबाप वैष्णवांचे । महाराज तुकोवा देहूचे ॥
 रोहिदास सेना न्हावी । महाद्या निळोवा गोसावी ॥
 धामणगांविचा पाटिल । भक्त बोधला प्रेमळ ॥
 गणु म्हणे ज्याच्यासाठीं । शेता राखण जगजेठी ॥ ५ ॥
 चांगा, संतोबा पवार । आणिक मिळाले इतर ।
 आले काल्याचे मानकरी । देव ज्यांचे खांद्यावरी ॥
 ते हे साधू दैठणकर । निंबराज महाथोर ॥
 गणु म्हणे यांचा काला । मान्य माझ्या विठ्ठलाला ॥ ६ ॥
 ऐशा संतांच्या पालख्या । रंगरूपांत सारख्या ॥
 मिळाल्या हो वाखरींत । संगें यात्रा अगणित ॥
 भक्त पर्दीं बांधुन चाळ । करिती नामाचा कळोळ ॥
 गणु म्हणे मुखीं वाणी । रूप पाहतां लोचनीं ॥ ७ ॥
 त्या हो सामोरा संतांसी । नामा निघाला वेगेंसी ॥
 संगें घेउन चोखा महार । कान्हो जनी नी सोनार ॥
 करुनि अवध्यां दंडवत । चला म्हणती पंढरींत ॥
 गणु म्हणे संतांसाठीं । विठ्ठल उभा भिवरातटीं ॥ ८ ॥
 बहुत भक्त पादचारी । लुले खुळे घोड्यावरी ॥
 पडशा ठेऊन खांद्यावरी । पाठिं गाथा ज्ञानेश्वरी ॥
 मुखी गती हरीपाठ । विठ्ठलछंदें क्रमिती वाट ॥
 गणु म्हणे घेती उड्या । स्कंधिं पांढऱ्या घोंगड्या ॥ ९ ॥

जय जय रामकृष्ण हरी । नाद न माये गगनोदरीं ॥

मेघराज सडा घाली । कां कीं उठूं नये धुळी ॥

मंद मंद वाहे वारा । उभ्या द्वारांतुन सुंदरा ॥

गणु म्हणे दीप हातीं । घेऊन संतां ओवाळिति ॥ १० ॥

आले संत पंढरिसी । आपुलाल्या बिन्हाडासी ॥

मात कळली राऊळांत । आनंदला पंढरिनाथ ॥

धेनु पाहून वांसरा । पान्हवून सोडी धारा ॥

गणु म्हणे पंढरिराय । तिन्ही लोकां दुभती गाय ॥ ११ ॥

एकादशीस प्रातःकाळीं । जमली संतांची मंडळी ॥

चंद्रभागेचिया तीरीं । स्नान करिती वारकरी ॥

वंदूनिया पुंडलिका । प्रदक्षिणा करिती देखा ॥

गणु म्हणे झालें छत । अवीराचें आकाशांत ॥ १२ ॥

गुलालानें मात केली । चढे पांघरुणाला लाली ॥

बुका घेऊनियां हातीं । एकमेकांला लाविती ॥

पथिं चालावया नीट । नाहिं उरली तेथें वाट ॥

गणु म्हणे ही पंढरी । सिंधु पाणी वारकरी ॥ १३ ॥

आल्या दिंड्या महाद्वारीं । वंदावया तो श्रीहरी

वारि बसली राऊळांत । एकएका दर्शन होत ॥

माय मुलाचा कंटाळा । करितां कोण पुरवी लळा ॥

गणु म्हणे हें जाणुन । उभा विटे नारायण ॥ १४ ॥

कोणि राहूं जातां उभा । त्यास पोलिस मारी तोबा ॥

छड्या वेताच्या त्या हातीं । वारकऱ्या दटाविती ॥

धक्के गचांड्यां ना मिति । घामघूम तनू अती ॥

गणु म्हणे हें अवघें दुःख । हरपे पाहतां विठ्ठलमुख ॥ १५ ॥

धन न ठेवितां तुजपुढें । बडव्यां बोलतो वांकडें ॥

शेंडी धरूनिया करी । डोकें आपटी पायावरी ॥

मायबापाचा उद्धार । करी वाचें वरच्यावर ॥

गणु म्हणे या कारण । साक्षी तूं बा नारायण ॥ १६ ॥

पुनर्जन्म वाटे झाला । येतां पाहुन बाहेर तुला ॥

आळोआळीं तीं कीर्तनें । भक्त करिती आनंदानें ॥

द्वादशीचा मोठा थाट । चाले ताटामागें ताट ॥
 गणु म्हणे नैवेद्याची । गर्दीं राजळांत साची ॥ १७ ॥
 जाई पुन्नाग शेवती । कुंद मोगरा मालती ॥
 चांफा हरित पांढरा । घोंस गुलाबाचे हारा ॥
 रामकृष्ण तुळशीच्या । रुळति माळा कंठीं साच्या ॥
 गणु म्हणे पीतांबर । कांसे शेलां अंगावर ॥ १८ ॥
 डोई पागोटें कोंकणी । शोभे तुझिया चक्रपाणी ॥
 अष्टगंध बुक्का फार । देवा तुझिया अंगावर ॥
 गणु म्हणे हरलें भान । तुझे पाहतां चरण ॥ १९ ॥
 राहुनिया विटेवरी । गस्त घाली पंढरपुरीं ॥
 जे का भारीक सज्जन । त्यांसी भेटाया कारण ॥
 घेई त्यांचा समाचार । करी करुणेची पाखर ॥
 गणु म्हणे विठू वाली । अनाथांचा भूमंडळीं ॥ २० ॥
 ऐसें क्षेत्र नाही कोठें । देव उभ्याउभी भेटे ॥
 वैष्णवांचें माहेरघर । तें हें जाणा पंढरपुर ॥
 जन्म जर्गी त्याचा धन्य । जो घे विठूचें दर्शन ॥
 गणु म्हणे अष्टभाव । दाडुन येती घेतां नांव ॥ २१ ॥
 भक्त करुनी खिरापती । एकमेकांला अर्पिती ॥
 विठ्ठल नामाच्यावांचुनी । न ये एकावया ध्वनी ॥
 ऐसा आनंदी आनंद । सेऊं भक्ती मकरंद ॥
 गणु म्हणे आहे उभा । विटे कैवल्याचा गाभा ॥ २२ ॥
 संगें संतांचा समुदाय । काला करुण्या पंढरिराय ॥
 येते झाले गोपाळपुरीं । चंद्रभागेचिया तीरीं ॥
 जेथें उभे दैठणकर । त्याचे पाठीं शारङ्गधर ॥
 गणु म्हणे आठव करी । निंबराजाचा श्रीहरी ॥ २३ ॥
 पंढरीसी वृंदावन । करिता झाला नारायण ॥
 यमुना ती भीमाबाई । संत गोपाळांचे ठायीं ॥
 क्षमा शांती त्या गोपिका । भक्ति हरीची राधिका ॥
 गणु म्हणे त्यांच्या मेळी । खेळ खेळे वनमाळी ॥ २४ ॥

काला झाला दोनप्रहर । लाहि वांटिली अखेर ॥
 मुखिं घालि कवळ कवळ । अवध्या संतांच्या विठ्ठल ॥
 पायीं ठेऊनियां डोई । संतां विनवी विठाबाई ॥
 येत जावें चातुर्मासीं । तुम्ही क्षेत्र पंढरिंसी ॥
 तुमचें झालिया दर्शन । चित्ता होय समाधान ॥
 गणु म्हणे ऐसा कोण । आहे विठोबावांचुन ॥ २५ ॥
 मिळतां प्रसादाची लाही । संत निघाले लवलाही ॥
 जाया आपुल्या ठिकाणीं । मार्गे पाहती मुरडुनी ॥
 अजुन देवांचें शिखर । दिसतें करा नमस्कार ॥
 गणु म्हणे माहेरवासी । जाय जैसी सासऱ्यासी ॥ २६ ॥
 माय पालवी कन्येसी । तैसें करी हृषीकेशी ॥
 हातीं करूनियां खूण । सांगे अवध्या नारायण ॥
 सुखें जारे स्वस्थलासी । मी तो आहे तुमच्यापार्शीं ॥
 येतां चातुर्मास जाण । मूळ तुम्हां पाठवीन ॥
 नामा चोखा गोरेमोरे । नेत्र पुसती अपुल्या करें ॥
 गणु म्हणे दंडवता । जनी घाली तथा संतां ॥ २७ ॥
 कान्होपात्रा तशापरी । संतांलागीं नमस्कारी ॥
 सांगे नरहरी सोनार । देवा संत गेले दूर ॥
 चला आतां राऊळासी । भाक तुमची पुंडलिकासी ॥
 यावच्चंद्रदिवाकर । राहिन उभा विटेवर ॥
 देवा-संतां नाहीं भेद । तूंच अवधा कीं गोविंद ॥
 गणु म्हणे विसरूं नका । मशीं रुक्मिणीनायका ॥ २८ ॥

३७. श्रीसाईनाथ-स्तवनमंजरी

श्रीगणेशाय नमः । हे सर्वाधारा मयूरेश्वरा । सर्वसाक्षी गौरी-
 कुमारा ॥ हे अचिंत्या लंबोदरा । पाहि मां श्रीगणपते ॥ तूं सकल
 गणांचा आदि ईश । म्हणून म्हणती गणेश ॥ तूं संमत सर्व शास्त्रांस
 मंगलरूपा भालचंद्रा ॥ हे शारदे वाग्विलासिनी । तूं शब्दसृष्टीची

स्वामिनी ॥ तुझे अस्तित्व म्हणूनी । व्यवहार चालती जगताचे ॥
 तूं ग्रंथकाराची देवता । तूं भूषण देशाचें सर्वथा ॥ तुझी अवघ्यांत
 अगाध सत्ता । नमो तुजसी जगदंबे ॥ हे पूर्णब्रह्मा संतप्रिया । हे
 सगुणरूपा पंढरीराया ॥ कृपार्णवा परम सदया । पांडुरंगा नरहरे ॥ तूं
 अवघ्यांचा सूत्रधार । तुझी व्याप्ती जगभर ॥ अवघीं शास्त्रें विचार ।
 करिती तुझ्या स्वरूपाचा ॥ पुस्तकज्ञानी जे जे कोणी । त्यां तूं न
 गवससी चक्रपाणी ॥ त्या अवघ्या मूर्खानीं । शब्दवाद करावा ॥
 तुला जाणती एक संत । वाकीचे होती कुंठित ॥ तुला माझा दंडवत ।
 आदरें हा अष्टांगीं ॥ हे पंचवक्त्रा शंकरा । हे नरखंडमालाधरा ॥ हे
 नीलकंठा दिगंबरा । ॐकाररूपा पशुपते ॥ तुझे नाम ज्याचे ओठीं ।
 त्याचें दैन्य जाय उठाउठीं ॥ ऐसा आहे धूर्जटी । महिमा तुझ्या
 नांवाचा ॥ १० ॥ तुझ्या चरणां वंदून । मी हें स्तोत्र करितों लेखन ॥
 यास करावें साह्य पूर्ण । तूं सर्वदा नीलकंठा ॥ आतां वंदूं अत्रिसुता ।
 इंद्रिराकुलदैवता ॥ श्रीतुकारामादि सकल संतां । तेवीं अवघ्या
 भाविकांसी ॥ जय जयाजी साईनाथा । पतितपावना कृपावंता ॥
 तुझ्या पर्दीं ठेवितों माथा । आतां अभय असूं दे ॥ तूं पूर्णब्रह्म
 सौख्यधामा । तूंच विष्णु नरोत्तमा ॥ अर्धांगी ती ज्याची उमा । तो
 कामारी तूंच कीं ॥ तूं नरदेहधारी परमेश्वर । तूं ज्ञाननभींचा दिनकरा ॥
 तूं दयेचा सागर । भवरोगा औषधी तूं ॥ तूं हीनदीना चिंतामणी ।
 तूं तंव भक्तां स्वर्धुनी ॥ तूं बुडतियांना भव्य तरणी । तूं भीतासी
 आश्रय ॥ जगाचें आद्य कारण । जें कां विमलचैतन्य ॥ तें तुम्हीच
 आहां दयाघन । विश्व हा विलास तुमचाचि ॥ आपण जन्मरहित ।
 मृत्युही ना आपणांप्रत ॥ तेंच अखेर कळून येत । पूर्ण विचारें
 शोधितां ॥ जन्म आणि मरण । हीं दोन्ही अज्ञानजन्य ॥ दोहोंपासून
 अलिप्त आपण । मुळींच महाराजा ॥ पाणी झऱ्यांत प्रगटलें । म्हणून
 कां तेथ उपळलें ॥ तें पूर्वीच होतें पूर्ण भरलें । आलें मात्र आंतुनी
 ॥ २० ॥ खांचेंत आलें जीवन । म्हणून लाधलें अभिधान ॥ झरा
 ऐसें तिजलागून । जलाभावीं खांचाचि ॥ लागला आणि आटला ।
 हें मुळीं ठावें न जला ॥ कां कीं जल खांचेला । देत नव्हतें महत्त्व
 मुळीं ॥ खांचेसी मात्र अभिमान । जीवनाचा परिपूर्ण ॥ म्हणून तें

आटतां दारुण । दैन्यावस्था ये तिसी ॥ नरदेह ही खांच खरी । शुद्ध
 चैतन्य विमल वारी ॥ खांचा अनंत होती जरी । तरी न पालट
 तोयाचा ॥ म्हणून अजन्मा आपणां । मी म्हणतसें दयाघना ॥
 अज्ञाननगाच्या कंदना । करण्या व्हावें वज्र तुम्ही ॥ ऐशा खांचा
 आजवर । बहुत झाल्या भूमीवर ॥ हल्लीं अजून होणार । पुढेही
 कालावस्थेनें ॥ त्या प्रत्येक खांचेप्रत । निराळें नांवरूप मिळत ॥
 जेणेंकरून जगतांत । ओळख त्यांची पटतसे ॥ आतां चैतन्याप्रत ।
 मी-तूं म्हणणें ना उचित ॥ कां कीं जेथें न संभवतें द्वैत । तेंच
 चैतन्य निश्चयें ॥ आणि व्याप्ती चैतन्याची । अवध्या जगाठार्थी
 साची ॥ मग मी-तूं या भावनेची । संगत कैशी लागते ॥ जल मेघ-
 गर्भांचें । एकपणें एक साचें ॥ अवतरणें भूवरी होतां त्याचे । भेद
 होती अनेक ॥ ३० ॥ जें गोदेच्या पात्रांत । तें गोदा म्हणून वाहिलें
 जात ॥ जें पडे कूपांत । तैसी न त्याची योग्यता ॥ संतरूप गोदावरी ।
 तेंथील तुम्ही आहां वारी ॥ आम्ही थिल्लर कूप सरोवरी । म्हणून
 भेद तुम्हां आम्हां ॥ आम्हां व्हावया कृतार्थ । आलें पाहिजे तुम्हां-
 प्रत ॥ शरण सर्वदा जोडून हात । कां कीं पवित्रता तुम्हांठाई ॥
 पात्रामुळें पवित्रता । आली गोदा-जलासी सर्वथा ॥ नुसत्या जलांस
 पाहतां । तें एकपणें एकचि ॥ पात्र गोदावरीचें । जें कां ठरलें पवित्र
 साचें । तें ठरण्यांत भूमीचे । गुणदोष झाले साह्य पहा ॥ मेघ-
 गर्भांच्या उदकाला । जो भूमिभाग न बदलवी भला ॥ त्याच
 भूमीच्या भागाला । गोदा म्हणाले शास्त्रवेत्ते ॥ इतरत्र जें जल पडलें ।
 त्यानें पदगुणा स्वीकारलें ॥ रोगी कडू खारट झालें । मूळचें गोड
 असूनी ॥ तैसें गुरुवरा आहे येथ । षड्भिपूंची न घाण जेथ ॥ त्या
 पवित्र पिंडाप्रत । संत अभिधान शोभतसे ॥ म्हणून संत ती
 गोदावरी । मी म्हणतों साजिरी ॥ अवध्या जीवांत आहे खरी ।
 आपुली श्रेष्ठ योग्यता ॥ जगदारंभापासून । गोदा आहेच निर्माण ॥
 तोयही भरलें परिपूर्ण । तुटी न झाली आजवरी ॥ ४० ॥ पहा जेव्हां
 रावणारी । येता झाला गोदातीरीं ॥ त्या वेळचें तेथील वारी । टिके
 कोटून आजवरी ॥ पात्र मात्र तेंच उरलें । जल सागरा मिळालें ॥
 पावित्र्य कायम राहिलें । जल-पात्रांचें आजवरी ॥ प्रत्येक संवत्सरीं ।

जुनें जाऊनि नवे वारी ॥ येत पात्राभीतरीं । तोच न्याय तुम्हां
 ठाया ॥ शतक तेंच संवत्सर । त्या शतकांतील साधुवर ॥ हेंच
 जल साचार । नाना विभूती ह्या लाटा ॥ या संतरूप गोदेसी ।
 प्रथम संवत्सरासी ॥ पूर आला निश्चयेंसीं । सनत्सनक-सनंदनाचा ॥
 मागून नारद तुंबर । ध्रुव प्रल्हाद बलि नृपवर ॥ शंभरी अंगद वायु-
 कुमर । विदूर गोपगोपिका ॥ ऐसे बहुत आजवरी । प्रत्येक शतका-
 माझारीं ॥ पूर आलें वरच्यावरी । तें वर्णण्या अशक्त मी ॥ या
 सांप्रतच्या शतकांत । संतरूप गोदेप्रत ॥ आपण पूर आलांत ।
 साईनाथा निश्चयें ॥ म्हणून तुमच्या दिव्य चरणां । मी करितों
 वंदना ॥ महाराज माझ्या दुर्गुणा । पाहूं नका किमपीही ॥ मी हीन
 दीन अज्ञानी । पातक्यांचा शिखामर्गी ॥ युक्त अवध्या कुलक्षणांनीं ।
 परी अब्हेर करूं नका ॥ ५० ॥ लोहाअंगींचे दोष । मना न आणी
 परीस ॥ गांवींच्या लेंड्या ओहोळास । गोदा लावी न परतवूनि ॥
 माझ्यामधील अवधी घाण । आपुल्या कृपाकटाक्षेंकरून ॥ करा करा
 वेगें हरण । हीच विनंती दासाची ॥ परिसाचा संग होऊन । लोहाचें
 तें लोहपण ॥ जरी न होय गुरुवरा हरण । तरी हीनत्व परिसासी ॥
 मला पापी ठेवूं नका । आपण हीनत्व घेऊं नका ॥ आपण परीस
 मी लोह देखा । माझी चाड आपणांतें ॥ बालक अपराध सदैव
 करितें । परी न माता रागावते ॥ हें आपून ध्यानातें । कृपाप्रसाद
 करावा ॥ हे साईनाथ सद्गुरु । तूंच माझा कल्पतरु ॥ भवाब्धीचें
 भव्य तारु । तूंच अससी निश्चयें ॥ तूं कामधेनू चिंतामणी । तूं
 ज्ञान-नर्भीचा वासरमणी । तूं सद्गुणांची भव्य खाणी । अथवा
 सोपान स्वर्गीचा ॥ हे पुण्यवंता परमपावना । हे शांतभूर्ति आनंद-
 घना ॥ हे चित्स्वरूपा परिपूर्णा । हे भेदरहित ज्ञानसिंधो ॥ हे
 विज्ञानमूर्ति नरोत्तमा । हे क्षमाशांतीच्या निवासधामा ॥ हे भक्त-
 जनांच्या विश्रामा । प्रसीद प्रसीद मजप्रती ॥ तूंच सद्गुरु मर्च्छिंदर
 तूंच महात्मा जालंदर ॥ तूं निवृत्तिनाथ ज्ञानेश्वर । कवीर शैख नाथ
 तूं ॥ ६० ॥ तूंच बोधला सांवता । तूं रामदास तत्त्वता ॥ तूंच
 तुकाराम साईनाथा । तूंच सखा माणिक प्रभु ॥ या अपुल्या अव-
 ताराची । परी आहे अगम्य साची ॥ ओळख आपुल्या जातीची ।

होऊं न देतां कवणातें ॥ कोणी आपणां म्हणती यवन । कोणी म्हणती ब्राह्मण ॥ ऐसी कृष्णासमान । लीला आपण मांडिली ॥ श्रीकृष्णास पाहून । नाना प्रकारें वदलें जन ॥ कोणी म्हणाले यदु-भूषण । कोणी म्हणाले गुराखी ॥ यशोदा म्हणे सुकुमार बाळ । कंस म्हणे महाकाळ ॥ उद्धव म्हणे प्रेमळ । अर्जुन म्हणे ज्ञानजेठी ॥ तैसें गुरुवरा आपणांसी । जें ज्याच्या मानसी ॥ योग्य वाटेल निश्चयेंसी । तें तें तुम्हां म्हणतसे ॥ मशीद आपुलें वसतिस्थान । विंधावांचून असती कान ॥ फात्याच्या तऱ्हा पाहून । यवन म्हणणें भाग तुम्हां ॥ तैसी अग्नीची उपासना । पाहूनि आपुली दयाघना ॥ निश्चय होत आमुच्या मना । कीं आपण हिंदू म्हणूनी ॥ परी भेद हे व्यावहारिक । यांतें चाहतील तार्किक ॥ परी जिज्ञासू भाविक । त्यां न वाटे महत्त्व यांचें ॥ आपुली आहे ब्राह्मस्थिति । जात गोत ना आपणांप्रती ॥ आपण अवघ्यांचे गुरुमूर्ती । आहां आद्यकारण ॥ ७० ॥ यवन-हिंदूंचें विपट आलें । म्हणून तदैक्य करण्या भलें ॥ मशीद-अग्नीला स्वीकारिलें । लीला भक्तांतें दावावया ॥ आपण जातगोतातीत । सद्वस्तु जी कां सत् ॥ तीच तुम्ही साक्षात् । तर्का-तीत साच की ॥ तर्कवितर्कांचें घोडें । चाललें किती आपणांपुढें ॥ तेथें माझें बापुडे । शब्द टिकतील कोडुनी ॥ परी पाहुनी तुम्हांला । मौन न ये धरितां मला ॥ कां कीं शब्द हेच स्तुतीला । साहित्य आहेत व्यवहारी ॥ म्हणून शब्देंकरून । जें जें होईल वर्णन । तें तें सर्वदा करीन । आपुल्या कृपाप्रसादें ॥ संतांची योग्यता भली । देवाहून आगळी ॥ अजादुजास नाहीं सुळीं । स्थान जवळ साधूंच्या ॥ हिरण्यकश्यपु-रावणांला । देवद्वेषें मृत्यु आला ॥ तैसा एकही नाहीं घडला । प्रकार संतहस्तानें ॥ गोपीचंदें उकीरड्यासी । गाडिलें जालं-दरासी ॥ परी त्या महात्म्यासी । नाहीं वाटला विषाद ॥ उलट राजाचा उद्धार केला । चिरंजीव करूनि सोडिला ॥ ऐशा संतांच्या योग्य-तेला । वर्णन करावें कोठवरी ॥ संत सूर्यनारायण । कृपा त्यांची प्रकाशपूर्ण ॥ संत सुखद रोहिणीरमण । कौमुदी ती तत्कृपा ॥ ८० ॥ संत कस्तुरी सोज्ज्वळ । कृपा त्यांची परिमळ ।

संत इक्षु रसाळ । रसनव्हाळी तत्कृपा ॥ संत सुष्ठुष्टां-
 प्रती । समसमान निश्चिती ॥ उलट पाण्यावरी प्रीती । अलोट त्यांची
 वसतसे ॥ गोदावरीजलांत । मळकट तेंच धुवाया येत ॥ निर्मल तें
 संदुकींत । राहे लांब गोदेपासुनी ॥ जें संदुकीमध्ये बसलें । तेही
 वस्त्र एकदां आलें ॥ होतें धुवावयालागीं भलें । गोदावरीचे पात्रांत ॥
 येथें संदुक वैकुंठ । गोदा तुम्ही निष्ठा घाट ॥ जीवात्मे हेच पट ।
 षड्विकार मळ त्यांचा ॥ तुमच्या पदाचें दर्शन । हेंच आहे गोदा-
 खान ॥ अवध्या मळातें घालवून । पावन करणें समर्था ॥ आम्ही
 जन हे संसारी । मळत आहों वरच्यावरी । म्हणून आम्हीच
 अधिकारी । संतदर्शन घेण्यास्तव ॥ गौतमीमाजी विपुल नीर ।
 आणि धुणें मळकट घाटावर ॥ तैसेच पडल्या साचार । त्याचें
 हीनत्व गोदेसी ॥ तुम्ही सधन शीत तरुवर । आम्ही पांथस्थ
 साचार ॥ तापत्रयाचा हा प्रखर । तापलासे चंडांशु ॥ त्याच्या
 तापापासून सदया । करा रक्षण गुरुराया ॥ सत्कृपेची शीतळ
 छाया । आहे आपुली लोकोत्तर ॥ ९० ॥ वृक्षाखालीं बैसून । जरीं
 लागतें वरून ऊन ॥ तरी त्या तरू लागून । छायातरू कोण म्हणें ॥
 तुमच्या कृपेवीण पाहीं । जगांत बरें होणें नाहीं ॥ अर्जुनाला शेष-
 शायी । सखा लाधला धर्मास्तव ॥ सुग्रीव-कृपेनें विभीषणा ।
 लाधलासे रामराणा ॥ संतांमुळेंच मोठेपणा । लाधला श्रीहरीसी ॥
 ज्याचें वर्णन वेदासी । न होय ऐशा ब्रह्मासी । सगुण करवून
 भूमीसी । राबविलें संतांनींच ॥ दामाजीनें बनविला महार ।
 वैकुंठपती रुक्मिणीवर ॥ चोखोबानें उचलण्या दोर । राबविलें त्या
 जगदात्मया ॥ संत महत्त्व जाणून । पाणी वाही जगज्जीवन ।
 संत खरेच यजमान । सच्चिदानंद प्रभूचें ॥ फार बोलणें नलगे
 आतां । तूंच आम्हां माता पिता ॥ हे सद्गुरु साईनाथा । शिर्डी-
 ग्रामनिवासिया ॥ बाबा तुमच्या लीलेचा । कोणा न लागे
 पाड साचा ॥ तेथें माझी आर्ष वाचा । टिकेल सांगा कोटून ॥
 जड-जीवांच्या उद्धारार्थ । आपण आलां शिर्डीत ॥ पाणी ओतून
 पणत्यांत । दिवे तुम्हीं जाळिले ॥ सवा हात लाकडाची । फळी
 भंचक करून साची ॥ आपुल्या योगसामर्थ्याची । शक्ति दाविली

भक्तजनां ॥ १०० ॥ वांझपणा कैकांचा । तुम्ही केलात हरण साचा ।
 कित्येकांच्या रोगांचा । बीमोड केलात उदीनें ॥ वारण्या ऐहिक
 संकटें । तुम्हां न कांहीं अशक्य वाटे ॥ पिपीलिकेचें कोटून मोठें ।
 ओझें मानी गजपति ॥ असो आतां गुरुराया । दीनावरी करा दया ॥
 मी तुमच्या लागलों पायां । मार्गें न लोटा मजलागीं ॥ तुम्ही महाराज
 राजेश्वर । तुम्ही कुबेराचे कुबेर ॥ तुम्ही वैद्यांचे वैद्य निर्धार ।
 तुम्हांविण ना श्रेष्ठ कोणी ॥ अवांतराचे पूजेस । साहित्य आहे
 विशेष ॥ परी पूजाया तुम्हांस । जर्गी पदार्थ न राहिला ॥ पहा
 सूर्याच्या घरीं । सण दिपवाळी आली खरी ॥ परी ती त्यानें
 साजिरी । करावी कोणत्या द्रव्यें ॥ सागराची शमवावया । तहान,
 जल ना महीं ठाया ॥ वन्हीलागीं शेकावया । अग्नी कोटून द्यावा
 तरी ॥ जे जे पदार्थ पूजेचे । ते ते तुमच्या आत्म्याचे ॥ अंश आधींच
 असती साचे । श्रीसमर्था गुरुराया ॥ हें तत्त्वदृष्टीचें बोलणें । परी न
 तैशीं झालीं मनें ॥ बोललों अनुभवाविणें । शब्दजाला निरर्थक ॥
 व्यावहारिक पूजन जरी । तुमचें करूं मी सांगा तरी ॥ तें कराया
 नाहीं पदरीं । सामर्थ्य माझ्या गुरुराया ॥ ११० ॥ बहुतेक करून
 कल्पना । करितों तुमच्या पूजना ॥ तेंच पूजन दयाघना । मान्य
 करा या दासाचें ॥ आतां प्रेमाश्रुकरून । तुमचे प्रक्षालितों चरण ॥
 सद्भक्तीचें चंदन । उगाळून लावितों ॥ कफनी शब्दालंकाराची ।
 घालितों हीं तुम्हां साची ॥ प्रेमभाव या सुमनाची । माळा गळ्यांत
 घालितों ॥ धूप कुत्सितपणाचा । तुम्हांपुढें जाळितों साचा ॥ जरी
 तो वाईट द्रव्याचा । परी न सुटेल घाण त्यासी ॥ सद्गुरुविण इतरत्र ।
 जे जे धूप जाळितात ॥ त्या धूप द्रव्याचा तेथ । ऐसा प्रकार होतसे ॥
 धूपद्रव्यास अग्नीचा । स्पर्श होतांक्षणीं साचा ॥ सुवास सद्गुण
 तदंगींचा । जात त्याला सोडून ॥ तुमच्यापुढें उलटें होतें । घाण
 तेवढी अग्नींत जळते ॥ सद्गुण उरती पाहण्यातें । अक्षयींचे जगास ।
 मनींचें जळाल्या कुत्सितपण । मलरहित होईल मन ॥ गंगेचें गेल्या
 गहूळपण । मग ती पवित्र सहजचि ॥ दीप मायामोहाचा । पाजळितों
 मी हा साचा ॥ तेणें वैराग्यप्रभेचा । होवो गुरुवरा लाभ मसी ॥
 शुद्ध निष्ठेचें सिंहासन । देतों बसायाकारण ॥ त्याचें करूनियां

ग्रहण । भक्तिनैवेद्य स्वीकारा ॥ १२० ॥ भक्तिनैवेद्य तुम्ही खाणें ।
तद्रस मला पाजणें ॥ कां कीं मी तुमचें तान्हे । पयावरी हक्क माझा ॥
मन माझे दक्षणा । ती मी अर्पितों आपणां ॥ जेणें नुरेल कर्तेपणा ।
कशाचाही मजकडे ॥ आतां प्रार्थनापूर्वक मात्र । घालितों मी
दंडवत ॥ तें मान्य होवो आपणांप्रत । पुण्यश्लोका साईनाथा ॥

॥ प्रार्थनाष्टक ॥

॥ श्लोक ॥

शांतचित्ता महाप्रज्ञा । साईनाथा दयाघना ॥ दयासिंधो सत्स्व-
रूपा । मायातमविनाशना ॥ १ ॥ जातगोतातीता सिद्धा । अर्चित्या
करुणालया ॥ पाहि मां पाहि मां नाथा । शिडिग्रामनिवासिया ॥ २ ॥
श्रीज्ञानार्का ज्ञानदात्या । सर्वमंगलकारका ॥ भक्ताचित्तमराळा हे ।
शरणागतरक्षका ॥ ३ ॥ सृष्टिकर्ता विरिंची तूं । पाता तूं इंदिरापती ॥
जगत्रया लया नेता । रुद्र तो तूंच निश्चितीं ॥४॥ तुजवीणें रिता कोठें ।
ठाव ना या महीवरी ॥ सर्वज्ञ तूं साईनाथा । सर्वांच्या हृदयांतरीं ॥५॥
क्षमा सर्वापराधांची । करावी हेंच मागणें ॥ अभक्तिसंशयाच्या त्या ।
लाटा शीघ्र निवारणें ॥ ६ ॥ तूं धेनू वत्स मी तान्हे । तूं इंदु चंद्रकांत
मी । स्वर्नदीरूप त्वत्पादा । आदरें दास हा नमी ॥ ७ ॥ ठेव आतां
शिरीं माझ्या । कृपेचा करपंजर ॥ शोक चिंता निवारावी । गणू हा
तव किंकर ॥ ८ ॥

या प्रार्थनाष्टकेकरून । मी करितों साष्टांग नमन ॥ पाप ताप आणि
दैन्य । माझे निवारा लवलाहीं ॥ तूं गाय मी वासरूं । तूं माय मी
लेंकरूं ॥ माझेविषयीं नको धरूं । कठोरता मानसीं ॥ तूं मैलागिरी
चंदन । मी कांटेरी झुडुप जाण ॥ तूं पवित्र गोदाजीवन । मी महा-
पातकी ॥ तुझे दर्शन होवोनियां । दुर्बुद्धि-घाण माझे ठाया ॥
राहिल्या तैशीच गुरुराया । चंदन तुजला कोण म्हणे ॥ कस्तुरीच्या
सहवासें । मृत्तिका मोल पावतसे ॥ पुष्पासंगें घडतसे । वास सूत्रा
मस्तकीं ॥ थोरांची ती हीच रीती । ते ज्या ज्या गोष्टी ग्रहण
करिती ॥ त्या त्या वस्तु पावविती । ते महत्पदाकारणें ॥ भस्म
कौपीन नंदीचा । शिवें केला संग्रह साचा ॥ म्हणून त्या वस्तूंचा ।

गौरव होत चहूंकडे ॥ गोपरंजनासाठीं । वृंदावनीं यमुनातटीं ॥
 काला खेळला जगजेठी । तोही मान्य झाला बुधां ॥ तैसों मी तों
 दुराचारी । परी आहे तुमच्या पदरीं ॥ म्हणून विचार अंतरीं । याचा
 करा हो गुरुराया ॥ १४० ॥ ऐहिक वा पारमार्थिक । ज्या ज्या
 वस्तूंस मानील सुख ॥ माझें मन हें निःशंक । त्या त्या पुरविणें
 गुरुराया ॥ आपुल्या कृपेनें ऐसें करा । मनालागीं आवरा ॥ गोड
 केल्या सागरा । क्षारोदकपणाची नसे भीति ॥ सागरा गोड करण्याची ।
 शक्ति आपणांमध्ये साची ॥ म्हणून दास गणूची । याचनीं ही पुरी
 करा ॥ कमीपणा जो जो माझा । तो तो अवघा तुझा ॥ सिद्धांचा तूं
 आहेस राजा । कमीपणा न बरवा तुजसी ॥ आतां कशास्तव बोलूं
 फार । तूंच माझा आधार ॥ शिशु मातेच्या कडेवर । असल्या निर्भय
 सहजचि ॥ असो या स्तोत्रासी । जे जे वाचतील प्रेमेंसीं ॥ त्यांच्या
 त्यांच्या कामनेसी । तुम्ही पुरवा महाराजा ॥ या स्तोत्रास आपुला
 वर । हाच असो निरंतर ॥ पठणकर्त्यांचे त्रिताप दूर । व्हावे एक
 संवत्सरीं ॥ शुचिर्भूत होऊन । नित्य स्तोत्र करावें पठण ॥ शुद्ध भाव
 ठेवून । आपुलिया मानसीं ॥ हें अशक्य असलें जरी । तरी प्रत्येक
 गुरुवारीं ॥ सद्गुरुमूर्ति अंतरीं । आणून पाठ करावा ॥ तेंही अशक्य
 असल्यास । प्रत्येक एकादशीस ॥ वाचणें या स्तोत्रास । कौतुक
 त्याचें पहावया ॥ १५० ॥ स्तोत्रपाठकां उत्तम गती । अंतीं देईल
 गुरुमूर्ति ॥ ऐहिक वासना सत्वरगती । त्यांची पुरवून श्रोते हो ॥ या
 स्तोत्राच्या पारायणें । मंदबुद्धि होतील शंहाणे ॥ कोणा आयुष्य असल्या
 उणें । तो पठणें होय शतायु ॥ धनहीनता असल्या पदरीं । कुबेर
 येऊन राबेल घरीं । हें स्तोत्र वाचल्यावरी । सत्य सत्य त्रिवाचा ॥
 संततिहीना संतान । होईल स्तोत्र केल्या पठण ॥ स्तोत्र-पाठकाचे
 संपूर्ण । रोग जातील दिगंतरा ॥ भयचिंता निमेल । मानमान्यता
 वाढेल ॥ अविनाश ब्रह्म कळेल । नित्य स्तोत्राच्या पारायणें ॥ धरा
 बुध हो स्तोत्राविशी । विश्वास आपुल्या मानसीं ॥ तर्कवितर्क-
 कुकल्पनेसी । जागा मुळीं देऊं नका ॥ शिडी क्षेत्राची वारी करा ।
 पाय बाबांचे चितीं धरा ॥ जो अनाथांचा सोयरा । भक्तकामकल्प-
 द्रुम ॥ त्याच्या प्रेरणेकरून । हें स्तोत्र केलें लेखन ॥ मज पामरा हातून

ऐसी रचना होय कैसी ॥ शके अठराशें चाळीसांत । भाद्रपद शुद्ध
पक्षांत ॥ तिथी गणेश-चतुर्थी सत्य । सोमवारीं द्वितीय प्रहरीं ॥
श्रीसाईनाथस्तवनमंजरी । पूर्ण झाली महेश्वरीं । पुनीत नर्मदेच्या
तीरीं । श्रीअहिल्येसन्निध ॥ १६० ॥ महेश्वर क्षेत्र भलें । स्तोत्र तेथें
पूर्ण झालें ॥ प्रत्येक शब्दासी वदविलें । श्रीसाईनाथें शिरून मनीं ॥
लेखक शिष्य दामोदर । यास झाला साचार ॥ दास गणू मी किंकर ।
अवघ्या संतमहंतांचा ॥ स्वास्ति श्रीसाईनास्तवनमंजरी । तारक हो
भवसागरीं ॥ हेच विनवी अत्यादरीं । दास गणू श्रीपांडुरंगा ॥ १६३ ॥

३८. श्रीव्यंकटेशस्तोत्र

श्रीगणेशाय नमः । श्रीरुक्मिणीपांडुरंगाय नमः । ॐ नमोजी
गौरीकुमरां । महामंगला मयूरेश्वरा । बुद्धिदात्या उदारा । प्रसीद
मातें गणपति ॥ हे आदिमाये शारदे । हे जगज्जननी भक्तवरदे । वरद
पाणि असूं दे । तुझा दासगणूचे शिरीं ॥ हे पुंडलीकवरदा पंढरीराया ।
हे भाललोचना पार्वतीप्रिया । हे अत्रिनंदना दत्तात्रेया । साह्य माझे
कराहो ॥ हे कुलदैवते इंदिरे । हे कालिके शैलकुमरे । हे म्हाळसापते
मल्हारे । नमन माझे तुम्हांसी ॥ हे श्रीरामदासा वैराग्यधामा । हे
श्रीसाधुवर्या तुकारामा । हे श्रीसाईसमर्था नरोत्तमा । हे श्रीवामना
पाव मशीं ॥ ॐ नमोजी व्यंकटेशा । हे शेषाचलनिवासा । आदि
अनादि पुराणपुरुषा । ॐकाररूपा आद्यपीठा ॥ तैलंगणामाझारीं ।
तुम्ही राहिला शैलशिरीं । तेथें वसून हलवितां दोरी । त्रिभुवनाची
नारायणा ॥ ब्रह्म जें का निराकार । तें तूंच साचार । परी ये स्थलीं
साकार । झालांत लीला दावावया ॥ नाना ब्रह्मांडें हाच गिरि । चैतन्य
जें तें तूं हरि । तेथ तुझे हस्त चारी । धर्म अर्थ काम मोक्ष ॥ चारी
वेद तुझे वंदन । उपनिषदें हाच प्राण । पूर्वोत्तरमीमांसा जाण । पाठपोट
देवा तुझे ॥ १० ॥ मत जें का अद्वैत । तोच तुझा मुगुट शोभत । द्वैत
सिद्धांत झळकत । वत्सलांछन हृदयावरी ॥ विशिष्टाद्वैत पीतांबर ।
बलभीमत शैला सुंदर । जगद्रूप देहावर । धारण केलास व्यंकटेशा ॥
म्हणजे सर्व मतांसी । तूं संमत निश्चयेसी । अंतर्बाह्य विश्वासी ।
तूंच व्यापिलें गोविंदा ॥ परी त्या तव स्वरूपाला । समर्थ कोणी न

जाणण्याला । म्हणून वाटे हा धरिला । वेष तुम्ही सगुण येथ ॥ तनू
सजल जलदापरी । शाम मनोहर गोजिरी । भव्य भाल धनुष्यापरी ।
भृकुटी तुझ्या शोभतात ॥ सरळ नासिक हास्यवदन । सतेज कमला-
परी नयन । शंखाकृति तुझी मान । दंत मुखीं झळकताती ॥ आजानु
बाहू भव्य छाती । उदर तुझे कूर्माकृति । मांड्या पोट्या शोभती ।
कर्दळीगर्भासमान ॥ सुकुमार तुझे द्वयचरण । नलिनीच्या समान ।
भक्त हाच भ्रमरगण । रुंजी तेथें घालितो ॥ कटिमंडित पीतांबरें ।
सुगटावरी रुळती तुरे । मौक्तिकांचे साजिरे । शंख चक्र गदा हातीं ।
सव्य हस्त उताणा । नखाग्रें त्याची नारायणा । अधोभागीं
धरून खुणा । दावितां पदां धरण्याची ॥ २० ॥ कर्णी कुंडलें मनो-
हर । कंठीं नवरत्नांचे ते हार । वैजयंती त्यावर । आपाद तुवां
धरियेली ॥ भरजरी अंगी अंगांत । तेज त्याचें लखाखत । जेवीं
विद्युलता तळपत । सजलशा मेघोदरीं ॥ कडीं तोडे मनगटीं ।
नानाविध मुद्रिका बोटीं । सर्वांगीं लाविली उटी । मलयागरू चंद-
नाची ॥ पदरीं सुवर्णांचे तोडर । गर्जती वाळे वरच्यावर । नासाग्र
दृष्टि मनोहर । रामानुजी तिलक भाला ॥ श्रीचिन्ह मध्यभागा ।
विराजतें श्रीरंगा । आदरें तुळशीस दिली जागा । पदीं हृदयीं आणि
शिरीं ॥ ऋतुमानाप्रमाणें । धारण करिसी सर्वदा सुमनें । मंदिर
ज्याच्या सुवासानें । जाय अवघें दरवळून ॥ मध्यान्हीला
भृगुवासरीं । पंचामृतपूजा अत्यादरीं । भक्त करिती तुझी हरी ।
षोडशोपचारें करूनिया ॥ रामानुजपंथी धरामर । उभे राहून
समोर । मंत्रघोष वरच्यावर । करिती स्पष्ट कंठरवें ॥ गोविंदा
गोविंदा भक्त म्हणती । अत्यादरें कर जोडिती । क्षणक्षणा पाह-
ताती । न्याहाळून तुझ्या स्वरूपाला ॥ परी न ते धाती नयन ।
ऐसें तुझे लावण्य । त्या तुझ्या रूपावरून । वाटतें तनू ओंवाळावी
॥ ३० ॥ खिचडी दहीभात शिरा । तुझ्या नैवेद्यासी श्रीवरा ।
परमविलासी शार्ङ्गधरा । येथें तुम्ही जाहलांत ॥ तव विलासा
पार नाहीं । तूं देवाधिदेव शेषशायी । व्यंकटेशा माझे आई । उपेक्षा
आतां करूं नको ॥ तूं विश्वव्यापी जगज्जीवन । तूं सर्वसाक्षी
आनंदघन । तूं महामंगल नारायण । सर्व संकटें नाशिता ॥ पार

तुझ्या वैभवाचा । तैसाच तूझ्या स्वरूपाचा । वेदांही न लागला
 साचा । तो नेतिनेति म्हणतसे ॥ तुझाच पवाडा मुखें गातीं । सर्व
 पुराणें अवध्या स्मृती । ज्या श्रवणें डुल्लताति । भक्त तुझे मयूरासम ॥
 अनंतरूपा अनंत नामा । तूं व्यंकटेशा सर्वोत्तमा । भक्तजनांच्या
 विश्रामधामा । हे सर्वाद्या सर्वशक्ति ॥ मच्छ कूर्म वराह नरहरि ।
 वामन परशुराम रावणारि । कृष्ण बौद्ध कलंकी हरि । तूंच स्वलीलें
 झालास ॥ तूंच होऊन दिगंबर । शैवार्थ झालासी शंकर ! भोंवतीं
 भूतांचा बाजार । रंजनास्तव निर्मिला ॥ तेथें कस्तूरीचिन्ह पुशिलें ।
 भस्माप्रती स्वीकारिलें । पीतांबरासी त्यागिलें । कौपीन लेऊन बल्क-
 लाची ॥ किरीट शिरींचा काढिला । तेथें जटाभार वाहिला । धारण केलें
 हलाहला । कौस्तुभाऐवजीं ते ठाया ॥ ४० ॥ गदेऐवजीं धरिला शूल ।
 एक्या करीं नरकपाल । शंखाठायीं मात्र विमल । प्रेम धरिलें दोहों
 ठायीं ॥ कां कीं तुझा मेहुणा । म्हणून त्यातें नारायणा । न विसर-
 लासी मनमोहना । वाटे लक्ष्मीभयानें ॥ कां कीं जेव्हां झालास
 सगुण । तेव्हांच माये-आधीन । राहिलां तुम्ही होऊन । नाना खेळ
 करावया ॥ लक्ष्मीलाच पार्वती । केलीत तुम्हीं जगत्पति । शिवस्वरूपीं
 निश्चिती । गरुड नंदी बनविला ॥ तेथें त्यागिलें सिंहासन । स्वीकारून
 व्याघ्रासन । झांकिलें आपुलें रंगेलपण । जोगी झालांत ते ठायां ॥
 नीलकंठ पार्वतीपति । विरूपाक्ष दक्षिणामूर्ति । भीम त्र्यंबक ऐशा
 रीतीं । नांवें धरिलीं ते ठायां ॥ कोठें समूळ जटेचा त्याग केला ।
 अला इलाही तुम्हीच बनलां । वेदांऐवजीं निर्मिला । नमाज तेथें
 तुम्हींच ॥ कोठें बनून अहिंसक । झालांत जैनमताचे पोषक । कोठें
 नीति व्यावहारिक । बौद्ध होऊन सांगितली ॥ कोठें झगा घातिला ॥
 शांतपणाचा कळस केला । कोठें होऊन राहिलां । पारशांसाठीं अग्नि
 तुम्ही ॥ जरी गोदेचे पाट फुटले । परी न तिशीं पारखे झाले ।
 दृष्टिकारणें अनेक दिसले । परी जल एकची ॥ ५० ॥ ऐसा तूं सर्व
 मतां । संमत अससी लक्ष्मीकांता । कां कीं तुझ्यावीण परता । देव
 मुळीं उरला नसे ॥ ऐसा तूं पुराणपुरुष । सर्वकर्ता ब्रह्मांडाधीश ।
 तोच तूं स्वामी व्यंकटेश । उभा अससी गिरिवरी ॥ हे केशवा केशी-
 मथना । हे माधवा मधुसूदना । हे गोविंदा नारायणा । हे प्रद्युम्न

दानवारी ॥ हे नृसिंह प्रह्लादरक्षका । हे बलीच्या याचका । हे दानव-
संहारका । ब्राह्मणाप्रिया महाविष्णो ॥ हे रघूच्या कुलभूषणा ।
श्रीरामा जानकीजीवना । हे पांडवाप्रिया श्रीकृष्णा । नंदनंदना
यदुपते ॥ हे गोपगोपीमनरंजना । हे अघवकांतक जनार्दना । हे
सर्वव्यापी सुहास्यवदना । यज्ञभोक्त्या यज्ञपते ॥ तुम्हीं श्रीरामा-
वतारीं । दुर्बळशी तारिली शबरी । येऊन पंपा सरोवरीं । रीसवानरां
उद्धरिलें ॥ त्या श्रीराम-अवतारा । चैनीस फांटा दिधला खरा ।
म्हणून हव्यास साजिरां । तुम्हां सुटला गिरिवरी ॥ कृष्णावतारीं
गोकुळीं । पाउलें तुमचीं सवंग झालीं । त्याची का काढिली । उणीव
येथें भरून ॥ अथवा सोडून द्वारका नगरी । जेव्हां आलांत पंढरपुरीं ।
तेव्हां महार होऊन वेदरीं । जावें लागलें पंतांस्तव ॥ ६० ॥ नाम-
देवाचें दूध कढत । प्यावें लागलें तुम्हांप्रत । सांवत्याच्या मळ्यांत ।
जावें लागलें खुरपावया ॥ जनीचें तें दळिलें दळण । भक्त बोधल्या-
कारण । थंडीत शेता राखण । बसणें भाग आलें तुम्हां ॥ चोर्याचीं
ओढिलें ढोरं । नाथसदनीं वाहिलें नीर । यात्रेस येतां पवार । कूर्म
व्हावें लागलें तुम्हां ॥ उत्तर हिंदुस्थानांत । ऐशींच कामें थोडींबहुत ।
करावीं लागलीं तुम्हांप्रत । शेले विणिले कविराचे ॥ मेहत्याची हुंडी
पटाविली । कोल्हाट्याची साथ केली । कर्माबाईची भक्षिली ।
खिचडी तिच्या भक्तीस्तव ॥ अष्टपदी भजनांत । तुम्हां करावें
लागलें नृत्य । सेनासाठीं हजामत । करावी लागली शहाची ॥
रोहिदासाचे जोडे शिविले । सजन कसायाचें विकिलें । मांस
आपुल्या हस्तें भलें । सुवागशाचें दाबिलें पद ॥ म्हणून सोडून उत्तर
देशा । महाराष्ट्रीं आलास जगदीशा । तों त्यानें पंढरीशा । तान केली
अवघ्यांवर ॥ कृष्णातीरच्या सखूसारीं । लुगडें तुम्हीं लाविलें कटीं ।
त्याची भीति बसली पोटीं । म्हणून एथें भीतसां ॥ येऊं न देतां
कुणा जवळीं । तुम्ही आपुल्या वनमाळीं । जागा ही बरी पाहिली ।
शैलशिरास एकीकडे ॥ ७० ॥ पदा न कुणा शिवूं देतां । तुम्ही
आपुल्या भगवंता । दर्शनासाठीं कुणी येतां । पैसे मागतां त्यातें
बहू ॥ कां कीं देवा पंढरींत । पैशावरी न ठेविला हेत । मोकळीक
पद स्पर्शण्याप्रत । ठेविली तुम्हीं ते ठाया ॥ आणि तुझ्या पदीं तो

ऐसा गुण । त्याचें सद्भावेन केल्या वंदन । तुम्हांलाच आपुलेंपण ।
 घावें लागतें शरणागता ॥ त्या अवध्याच कृत्याचा । विचार येथें
 केला साचा । महिमा क्षेत्रगिरीचा । केलांत कांहीं निराळा ॥ वरें
 झालें विश्रांति । तुम्ही येथें ध्या श्रीपति । परी येथेंही तुम्हांप्रती ।
 भक्त ते न सोडतील ॥ देवा साखरेचा रवा । जरी झांकून ठेविला
 बरवा । तरी त्याचा सुगावा । सहज लागे मुंगीस ॥ ती त्याला
 हुडकीत येते । कष्टें आंत प्रवेश करिते । संकटां ना जुमानिते ।
 केवळ त्याच्या गोडीस्तव ॥ तैसें येथें तुम्ही हो केशवा । वाटेल
 तितुके कर बसवा । पदही आपुले झांकून ठेवा । परी न आम्ही भिऊं
 तया ॥ शक्त्यनुसार करही देऊं । दुरून तुझे पाय पाहूं । आणि
 सौख्यठेवा घेऊन जाऊं । तुझ्यापासून कृपाळा ॥ कां कीं हें ठावें
 आम्हांप्रत । तुजला राग नाही किंचित । भक्तांचें पुरविण्या आर्त । वाट
 पाहशी व्यंकटेशा ॥ ८० ॥ चन्द्रापासून कदाही । ताप जैसा होणेंच नाही ।
 तैसा तूं शेषशायी । आम्हां आहेस निश्चयें ॥ व्यंकटगिरीची पायरी ।
 जों जों एक चढावी हरि । तों तों दुरितें मागील सारीं । जाती भस्म
 होऊनियां ॥ तुझ्या शिखराचें दर्शन । झाल्या पळतीं महादैन्य ।
 होतां तुजें मुखावलोकन । मोक्ष रोकडा शेवटीं ॥ आम्ही वाट पहात
 राहूं । दार उघडेल तेव्हांच येऊं । तुला नेत्रवाटें लुटून घेऊं ।
 कोडून ठेवूं हृदयांत ॥ येथें तूं दारें लाविशी । तैसाच रहा हृदयाशीं ।
 कां कीं संवय हृषीकेशी । कोडून घेण्याची लागली तुज ॥ असो
 जो जो आमुचा दीनपणा । तो तो तुझाच नारायण । व्यंकटेशा
 कमलनयना । याचा विचार करा हो ॥ दैन्य लावा पिटाळून । सुखी
 करा अवघे जन । शरणागतांलागून । हो न वाधा संकटाची ॥ तुला
 रनान घालावया । वंदी आम्हांस ये ठायां । परी प्रेमाश्रूनें प्रक्षाळायी ।
 अधिकार आहे केव्हांही ॥ मनरूपी वाहतों सुमन । भावाचें लावितों
 चंदन । स्तुतीची नाना भूषणें । तुजलागीं घालितों ॥ धूप काम-
 मोहाचा । तुजलागीं दावितों साचा । प्रेमरूप शिष्याचा । दावितो
 तुम्हां नैवेद्य ॥ ९० ॥ तुझी भक्ति ही दक्षिणा । ती तुज मी अर्पितों
 नारायणा । स्तोत्रपारायण प्रदक्षिणा । मान्य करणें गोविंदा ॥ तुझी
 जी दिव्य नामावलि । ती मी वाहतों पुष्पांजलि ! केशवा रामा वन-

माली । वासुदेवा अधोक्षजा ॥ अहंकाराचा कापूर । ओंवाळून
 घालितों नमस्कार । आतां कृपा माझेवर । केली पाहिजे व्यंकटेशा ॥
 भरतखंडरूपी राउळांत । तूं सर्वदा आहेस स्थित । रांगसी गोकुळीं
 अंगणांत । नाथद्वारीं दूध पितां ॥ वद्रिकाश्रमीं अध्ययन । अयोध्येंत
 भोगिसी सिंहासन । जगन्नार्थीं नैवेद्यग्रहण । दक्षिणा घेतां गिरिवरी ॥
 बालभोग तो डाकुरीं । स्नान धरमपुरीस गोदातीरीं । भक्तगान्हाणें
 भजनद्वारीं । पंढरीसी ऐकतां ॥ श्रीरंगीं करितां शयन । मथुरा
 तुमचें विलासस्थान । विहार कराया कारण । जातां परशुरामगडासी ॥
 क्षण एक वसतां द्वारकापुरीं । चिंतन कराया मुरारि । बहुतेक
 वेळ दरवारीं । पंढरीसीः राहतां ॥ ऐसा तूं सर्वगामी सर्वेश्वर ।
 सर्वव्यापी जगदाधार । तुला माझा नमस्कार । वारंवार असो हा ॥
 माझ्या सर्व अपराधां । क्षमा करावी गोविंदा । दुःख दैन्य
 आपदा । समूळ माझी निवारीं ॥ १०० ॥ सुमार्गीं वळवा मन । करवा
 भक्तीचें सेवन । हेंच पदर पसरून । आहे आतां मागणें ॥ यांत
 अंतर झालिया । ब्रीदास हानि होईल तुझिया । याचा विचार व्यंकट-
 राया । करा आपुले मानसीं ॥ वर तुझा या स्तोत्रासी । हाच
 असो हृषीकेशी । जो पठण करील यासी । त्याचे पुरोत मनोरथ ॥
 ज्यास नसेल कुमार । त्यानें एक संवत्सर । या स्तोत्राचा त्रिवार ।
 रोज पाठ करावा ॥ या स्तोत्राचा पाठ जेथ । आदरें होईल रोज
 तेथ । ओखदा न राहील दुरित । सत्य सत्य त्रिवाचा ॥ बद्धाचें
 तोडील बंधन । रोगियासी आरोग्य पूर्ण । देईल हा व्यंकटरमण ।
 स्तोत्र भावें वाचिल्या ॥ पुत्र होतील वांझेसी । अल्पायु ते शतायुषी ।
 करील माझा हृषीकेशी । स्तोत्रीं भाव ठेवितां ॥ शत्रू वागतील
 मित्रवत । हें स्तोत्र वाचिल्या नित्य । कर्जबाजारी कर्जरहित । एक
 मासांत होतील हो ॥ या स्तोत्राचें पारायण । केल्या होईल गोदा-
 स्नान । ब्रह्महत्येसम दोष दहन । होतील त्यांचे निश्चयें ॥ भोगून
 संताति संपत्ति । वैकुण्ठलोक मिळेल अंतीं । ज्ञानेच्छूला ज्ञानप्राप्ति ।
 होईल या स्तोत्रपठणें ॥ १० ॥ केल्या ग्रंथाचें संरक्षण । भूतबाधा
 निमेल पूर्ण । त्याचें ज्ञाडितील अंगण । येऊनियां अष्टसिद्धि ॥
 प्रतिकूल ग्रह असले जरी । ते अनुकूल होतील निर्धारीं । आदरें या

स्तोत्रावरी । शुद्ध भाव ठेविल्या ॥ आतां फार बोलूं किती । पहा
 स्तोत्राची प्रचीति । विपरीत भावना मात्र चितीं । येऊं न द्या
 तेविषयीं हो ॥ पौषमासीं वद्यपक्षांत । तिथी पंचमी धादांत । शके
 अठराशें अडतिसांत । भृगूवासरीं हें स्तोत्र लिहिलें ॥ स्थान
 व्यंकटेशागिरी । पुण्यभूमि निर्धारी । तेथें व्यंकटेशासमोरी । दासगणूनें
 स्तोत्र रचिलें ॥ लेखक झाला दामोदर । या स्तोत्रासी साचार ।
 व्यंकटेशपदीं होऊन भ्रमर । रुंजी घाली दासगणू ॥ स्वस्ति
 श्रीव्यंकटेशस्तोत्र । पुराविण्या भक्तांचे मनोरथ । सदासर्वदा समर्थ ।
 असो म्हणे दासगणू ॥ ११७ ॥

॥ इति श्रीव्यंकटेशस्तोत्र संपूर्ण ॥

उपदेशपर पद्यें

३९. (भला जन्म हा)

भक्तिपथाविण इतर पंथ ते असार कांहि न रया ।

नरा भज पंढरपुरवासिया ॥ ध्रु० ॥

चराचरा या व्यापुनि उरला स्थावर जंगम हरी ।

उभा जो पाहि विटेच्यावरी ॥

मुक्तिपेठ वैकुंठ प्रति बोभाट बहुत दुरवरी ।

अशी ही क्षेत्रराज पंढरी ॥

कवाडि न लागे दवाडि न घटका षड्रिपु सारुनि दुरी ।

भक्तिनें भजन प्रभूचें करी ॥

(चाल)

संसार नव्हे दुःखाचा केवळ मळा ।

त्यामधें न आपुला गोंवुन घ्यावा गळा ।

हा कठिण जरी तुज उकलायाला पिळा ।

तरि सद्गुरूला शरण रिघावें येइल त्यासी दया ॥ नरा० ॥ १ ॥

पंढ, घटका, दिन, मास चालले आयु धांवतें पुढें ।
कसा ना बघासि तयाच्याकडे ॥

वित्त लाधतां चित्त सुखाच्या मृगजल-डोहीं बुडे ।
परी तें तुला शेवटीं नडे ॥

ठुमकत येतां मुरडतं कांता बालक घेऊन कडे ।
तुला तिज बघता धुंदी चढे ॥

खोटी माया, झूट पसारा, तूं मेल्या ती रडे ।
पेटिला कुलुप घालुनी बडे ॥

चाल) मग मानमरातव सांग राहतो कुठें ।
जै तुझ्या आयुची तटकन दोरी तुटे ।
ना इलाज जन जै यम-पाचारण सुटे ।

येतिल रडतिल क्षणभर वर वर तुज भंवतीं वसुनिया ॥ २ ॥

जन्ममृत्युची खेप चुकविण्या भक्तिपताका करीं ।
पाहिजे धरिली अत्यादरीं ॥

शाब्दिक वेदान्त्याची बडबड ऐकुं नको क्षणभरी ।
समुळ ती नाश तुझा बा करी ॥

निश्चय विश्वासाला अपुले आधि सौंगडी करी ।
क्षमेला स्थल द्यावें अंतरीं ॥

भूतदया ती जागृत ठेवी सत्य तशी वैखरी ।
तुझा मग सहजाचि विकला हरी ॥

(चाल) फुटलेत पाहिजे प्रेमाचे पाझर ।
बोलणें जणूं का रायपुरी साखर ।
साधका असावें मन जणुं गंगानिर ।

अशी व्रतें पाळिल्या गणु म्हणे येइल विदुं प्रत्यया ।
नरा ! भज पंढरपुरवासिया ॥ ३ ॥

४०. (भला जन्म हा)

तेंच म्हणावें भजन हरीचे जे नुरवी कलिमला ।
इतर जणुं बाजारचा गलबला ॥

जलीं मिसळल्या जी नच बसवी माळ तयांतिल तळा ।

अशा जो निवळी म्हणेल तो खुळा ॥

(चाल) जो तमास उरवी तो न रवी वा खरा ॥

जी गोड नसे ती होय काय शर्करा ।

चमकतो कांचमाणि म्हणुनि होय कां हिरा ।

क्षमा दया वाढते ज्या वळें शशिसम एकेक कळा ।

गणु म्हणे अशाच भजनीं वळा ॥

४१. (राम स्मरावा राम)

भक्ति तीच खरी । हरीची ॥ ध्रु० ॥

दंभा फाटा अद्वेषे मन । सन्नीतिला आचरी ॥ १ ॥

नामस्मरणा वांचुनि आवडे । गोष्ट न ज्या दुसरी ॥ २ ॥

निश्चय ज्याचा कधिं न ढळे कीं । जैसा अचलगिरी ॥ ३ ॥

परोत्कर्षे दुःख न मानी । उलटी मदत करी ॥ ४ ॥

शांत सदय शुचि मन तें ज्याचें । विषया धरित दुरी ॥ ५ ॥

दासगणु म्हणे असा असे जो । त्याचे मी पाय धरी ॥ ६ ॥

४२.

जगजीवन जगदाधारा रे ॥ ध्रु० ॥

विस्तारला पट भुवनत्रय हा । अंतर्गत तूं दोरा रे ॥ १ ॥

जग हें पाणी, पातळपण तूं । होशिल कोठुन न्यारा रे ॥ २ ॥

द्वैत त्यावरि तरंग उठण्या । कारण मीपण वारा रे ॥ ३ ॥

दासगणु म्हणे तो प्रभु बघण्या । मायापट सारा रे ॥ ४ ॥

४३. (भला जन्म हा)

तूं कोण कुठिल तव स्वरुप कैसे विचार याचा जरा ।

करिं वा होऊं नको वावरा ॥ ध्रु० ॥

देही म्हणविसी तरी न देही, तूं त्याहुनि वेगळा ।

कठिण हा गुरुविण नुकले पिळा ॥

सुख दुःखे ती भास खरोखर त्यांत न कांहीं कळा ।

नको वनुं दाडुन तूं वावळा ॥

अविनाशी त्या चैतन्याचा अंश एक तूं खरा ।
 घेई अनुभव त्याचा नरा ॥
 दासगणु म्हणे स्थावरजंगम व्यापकशा ईश्वरा ।
 स्मरसि तरि जन्म सफल तव खरा ॥

४४.

माया ममता लोभ अहंता परमार्थाचे अरि ।
 तदंकित मना झाल्या नुमगे बापा तुजला हरी ॥ ध्रु ॥
 दांभिक भक्ति अचरुनि जगतीं संतपणा तो जरी ।
 मेळविला तरि उमगेल हरि हे बेगड कथिलावरी ॥ १ ॥
 कापुनि माना ब्राह्मणभोजन नित्य जरी घातिलें ।
 परि तें अवघें व्यर्थ जणू का रेंतित जल ओतिलें ॥ २ ॥
 भूतदया मनीं, वचन सत्य ते सद्भक्ती अंतरीं ।
 असल्या गणु म्हणे येइल चालत विठ्ठल माझा घरीं ॥ ३ ॥

४५. (वद जाऊं कुणाला)

हे मना गड्यारे सज्जना उमज तूं कांहीं ।
 या नरतनुसम पर्वणी दुजी बघ नाहीं ॥ ध्रु० ॥
 गमावि ना अशी ही सुगी मुढा वाउगी सोय बघ आतां ।
 जाशील अंतिं यमलोकिं खावया लाथा ॥
 नसे नसे लवाहि भरंवसा, बुडबुडा जसा, उठे फुटे फटकन् ।
 तशि आयु झुळुक वाऱ्याचि समज धरि झटकन् ॥
 जोंवरी तुझा वा प्राण, तोवरी जाण, सुहज्जन साथी ।
 लावून रिकामा मोह रौरवा नेती ॥
 राहतील जागचे जागीं, शेत वागवगी, राहता वाडो ।
 करशील स्मशानीं शयन शेवटीं उघडा ॥
 तनुचा रे किति अभिमान, वाहसी जाण, गड्या मायेनें ।
 परि काष्ट शुभांचें तिला अखेरी लेणें ॥
 गणुदास म्हणे रे मना, भुलुं नको कुणा, पंढरीराणा ।
 धे करुन आपुला तरिच जगीं तूं शहाणा ॥

४६. (कधिं तिला)

का मना उगा तूं नटसी । शाश्वत सारे जग गणिसी ॥ ध्रु० ॥
 माया, वसली न्याया निरया- । तुज, नको भुलूं तूं हिजसी ॥ १ ॥
 काळ घडोघडिं आयुस नेतो । कां यांसी, नच पाहसी ॥ २ ॥
 कुणि नाहीं जगिं याही, तव पाही, लवलाही ।
 गणु म्हणे शरण जा गुरुसी ॥ ३ ॥

४७. (तोवरि तळमळ रे)

मनुजा तूं पाणी । का जासी मोहोनी ॥ ध्रु० ॥
 सद्वस्तू ती तो परमात्मा बघ मूढा शोधोनी ।
 जें ब्रह्मांडीं तें या पिंडीं ओळख घ्यावी करुनी ॥ १ ॥
 मायांवर हे टाक वृथा तूं जाऊं नको वा फसुनी ।
 देव तुझ्याविण नाहिं निराळा वेद कथी हे वचनीं ॥ २ ॥
 व्यंकटेश श्रीदाजि गुरुच्या ऐशा सद्वोधोनीं ।
 दासगणु म्हणे भवीं तरावें स्वयें ब्रह्म होवोनी ॥ ३ ॥

४८. (माझी विनवणी)

आल्या संसारीं । संसारिं होय जागा । गव्हारा ध्याइं पांडुरंगा ॥ ध्रु० ॥
 नको विषयाचा । विषयाचा खेळूं पिंगा, । अनितिला देऊं नको जागा ॥
 कामक्रोधासि । क्रोधासि आळा घाली । टाकि ज्या जगति निंद्य चाली ॥
 नको मरमर । मरमर करुंस कांहीं । पाहिल्या कांहिं तुझे नाहीं ॥
 जाशिल उलथून । उलथून एकटा गा । पापपुण्यास घेउन संगी ॥
 म्हणुनि कर कांहीं । करि कांहीं विवेका गा । गणु म्हणे जाय
 भक्तिमार्गा ॥

४९. (वद जाऊं कुणाला)

नरतनू तुला लाधली, पर्वणी भली, तरुन जा भवरे ।
 मद, मत्सर, माया, लोभ, अहंता भंवरे ॥
 वसुं नकोस गाफिल जरा, मुढा पामरा, सोय कांहीं धरि रे ।
 पदकमल विमल श्रीहरिचे चित्तीं स्मर रे ॥

नच जर्गी कुणाचे कुणी, पुत्र कामिनी, धनाचे साथी ।
जाशील उलथुनी नये कुणी सांगाती ॥
भवनर्दित काम हा मगर, असे बहु जबर, सुजन हे कथिती ।
श्रीनाथ, तुकोबां, रामदास, निवृत्ति ॥
तुजभवति फिरे गरगरा, काळ हा खरा, जया यम म्हणती ।
घेऊन कठिणसे पाश आपुल्या हातीं ॥
सोड सोड उपाधी सारी, भजे श्रीहरी, गमवि ना आयु रे ।
करुं नको व्यर्थ या नरतनुचें मातेरें ॥
धरि धरि समज अंतरीं, सोयरा करी, सखा श्रीहरी रे ।
नेवासें प्रवरातटीं कवन गणु करि रे ॥

५०. (भला जन्म हा)

अमोल ऐशा नरदेहाचें सार्थक कांहीं करीं ।
आपुला घ्यावा करून श्रीहरी ॥ ध्रु० ॥
नानापरिच्या गटारमाळा घालुन कंठांतरीं ।
मुद्रा कोरुन लाविसी वरी ॥
पोटासाठीं सोंगें ढोंगें सारिच वरच्यावरी ।
तयाला राजी नसे वा हरी ॥

(चाल) निर्लोभताहि तूं माळ गळा घालणें ।
अक्षय्य शांतीची वरि मुद्रा लावणें ।
सद्भक्ति पताका मग निजकरिं मिरविणें ।
दासगणु म्हणे तरशिल बाप्पा तरि या भवसागरीं ।
तुजला भेटेल माझा हरी ॥

५१. (श्रीमंत पतीची राणी.),

भुलुं नको मना संसारा । ना येथ सुखाचा वारा ॥ ध्रु० ॥
दुःखाचें मूळ संसार । वा करिल बहुत बेजार ।
लोभाचें करून मांजर । तुज फिरविल दारोदारा ॥ १ ॥
मानिसी जयातें गोत । तें वैरि तुझे साक्षात ।
ढंकलुनी मोह भवण्यांत । तुज फिरवितील गरगरा ॥ २ ॥

कामिनी नव्हे कटियार । प्रेमाचा करिल तुज वार ।
 वा खरुज कोरडी थोर । खाजवूं नको खरखरा ॥ ३ ॥
 नको होऊं मना तूं धुंद । धरि विठ्ठल नामीं छंद ।
 हा तरिच तुटे भव-बंध । कथी गणू करुनि विचारा ॥ ४ ॥

५२. (भला जन्म हा)

भक्तिमार्गिच्या गोष्टी खोल्या ऐसि न करि वल्गना ।
 भजुन बघ भावें नारायणा ॥ ध्रु० ॥

निराकार निर्गुण निरंजन ब्रह्म जरी तें असे ।
 परी भक्तार्थ सगुण होतसे ॥

भक्तिपथाची अगाध शक्ति, संशय कांहीं नसे ।
 बघण्या अशक्य तें घडतसें ॥

(चाल) निष्पाप करी वा चित्त आधीं आपुलें ।
 तैशींच जाळणें कुकल्पनेचीं मुळें ।
 दुष्कर्म त्यजुनी नीतिमधीं या वळे ।

वैराग्याला जागृत ठेवुनि लीनतेस वरि मना ।
 रिकामा दंभ कुणा दांवि ना ॥ १ ॥

राहो जावो प्राण परी तें असत्य ना बोलणें ।
 जनाला निजबांधव मानणें ॥

हरि-भजनाविण एक विपलहि, जाउं न द्यावें सुनें ।
 सर्वदा भक्ति-रसीं रंगणें ॥

(चाल) विश्वास मुळें या भक्ति तरुचीं खरीं ।
 सन्नीति हेंच तूं खोड समज अंतरीं ।
 प्रेमाची शोभे सुबक साल त्यावरी ।

उपासना त्यावरती फांद्या नानाविध सज्जना ।
 पानें मनिंचा कोमलपणा ॥ २ ॥

अशा भक्तिच्या तरूस साक्षात्कार मोहर येतसे ।
 जगा जो थक सदा करितसे ॥

सहजासहजीं ज्ञान फळाचा उद्भव मग होतसे ।
 कधीं ना श्रम पडती फारसे ॥

(चाल) यासाठिं अशा मक्ति स्वीकारा करी ।
 मग तूं न खरोखर बकाशिल वेड्यापरी ।
 बघशील दृष्टि कैवल्यकंद श्रीहरी ।
 दासगणु म्हणे परमेशाला न रुचे दांभिकपणा ।
 सदा ह्या ध्याननिं धराव्या खुणा ॥ ३ ॥

५३. (पांडु नृपति)

अंतर्मुख वृत्ति करी । जरि बघणें असेल हरी ।
 माया पट सारी दुरी । द्वैतभावना ॥ ध्रु ॥
 ब्रह्मांडीं तोच पिंडीं । देह नव्हे तदिय बंडी ।
 हृदयभुवनिं त्यास धुंडी । सज्जना मना ॥ १ ॥
 गुरुकृपा हें दिव्यांजन । निज नयनीं झणिं लेऊन ।
 म्हणत गणू घे दर्शन । नव्हत कल्पना ॥ २ ॥

५४.

विवेक निशिदिनिं वरा । दादांनो ॥

तरि विवृल येइल घरां । दादांनो ॥ ध्रु० ॥

(चाल) नाहीं लोभ कुणाचा वरा । स्थल द्या न मनीं मत्सरा ।
 क्रोधाचि होळि ती करा । मद, अहंपणा दुर धरा ॥ १ ॥
 भवनदी भरली दोथडी । नका टाकुं इच्यामधिं उडी ।
 हरि-नाम हीच सांगडी-करुनियां नदिस या तरा ॥ २ ॥
 धन, मान, जमिन, कामिं ना । हे क्षणिक सर्वहि गणा ।
 आले अंति न कामा कुणा । भलभलत्या न गमजा करा ॥ ३ ॥
 नको योग, याग तर्पण । नको व्रतादि उद्यापन ।
 वहा विवृल-चरणीं मन गणु म्हणे दयेला वरा ॥ ४ ॥

५५. (चंद्रकांत राजाची)

द्वेष-मत्सरासम तो घातक जगांत नच नच दुसरा ।
 या दुष्टाचा सदैव असतो अनीतिला आसरा ॥ ध्रु० ॥
 ऐहिक सुखाची करून होळी परमार्था बुडवी ।
 भूतदयेचा खून करुनियां सचीती तुडवी ॥ १ ॥

यास्तव आधीं या दुष्टाला यत्नें दूर करा ।
तरीच होइल जाणें गणु म्हणे भवनदि पैलतिरा ॥ २ ॥

५६. (चंद्रकांत राजाची)

नुसतें शब्दज्ञान मना रे घातक बहु पाहीं ।
तें नच करि वा कृतार्थ कवणा बुडविल भव डोहीं ॥ ध्रु० ॥
लेश जलाचा नसून मृगजल जलास भासवितें ।
तसें ज्ञान हें अनीतिलागीं नीतिरूप आणितें ॥ १ ॥
सोंग नृपाचें बहुरूप्याला महीपती करितें ।
वा गणिकेला अहेवपण तें जणुं कुंकुम देतें ॥ २ ॥
म्हणुनि सांगतो यापासुनि तूं सावध बहु राही ।
दासगणु म्हणे शुद्ध वर्तनें ध्याईं विठाबाई ॥ ३ ॥

५७. (भला जन्म हा)

सद्धर्माचें आचरण हेंचि कारण अभ्युदया ।
करा त्या हरिला येईल दया ॥
आतां कशाचे दिवस सुखाचे वैभव आपणांवरी ।
रुसुनियां गेलें देशांतरीं ॥
एकी जाउन बेकी झाली सौख्य पळालें दुरी ।
जाहलों तृणवत या भूवरी ॥
द्वेष मत्सरें ठाणें दिधलें प्रत्येकाच्या घरीं ।
आतां ही गोष्ट न कांहीं बरी ॥
(चाल) यासाठीं गड्यांनो सावध व्हावें आतां ।
धर्मासि न माना उगाच भाकडकथा ।
जें करणें असेल तें खरें करा तच्चवतां ।
दासगणु म्हणे दुर्दैव्याच्या बोचूं लागल्या सुया ।
नरा भज पंढरपुर-वासिया ॥

५८. (भला जन्म हा)

सदाचार हा शरीर खरोखर अध्यात्माचें नरा ।
येथ ना शंका ध्यावी जरा ॥

अलोट श्रद्धा रुधिर असावें त्या शरिराभीतरी ।

दयेचि काताडि त्याच्यावरी ॥

(चाल) विवेक मांस, धैर्याचि अचलशी हाडें ।

सौजन्य हेंच सौंदर्य समज फांकडें ।

पवित्रपणाची वाण मुळि न मग पडे ।

दासगणु म्हणे अशा शरीरीं भ्रम हा निरसुन खरा ।

जीव हा शिव होईल साजिरा ॥

५९. (राम स्मरावा राम)

जो का कीर्तिरुपें उरला । बुधहो ! नर समजा त्याला ॥ ध्रु० ॥

अवांतराचे जन्म जणूं का । तरवड वनिं फुटला ॥ १ ॥

हरिचरणाच्या प्रार्थित ज्यानें । आयुव्यय केला ॥ २ ॥

राष्ट्रहिताची कळकळ वाहुन । नित करि कार्याला ॥ ३ ॥

निज स्वातंत्र्यासाठीं जो का । रणिं कामा आला ॥ ४ ॥

नाना शास्त्रें शोधुनि रचि जो । अभिनव ग्रंथाला ॥ ५ ॥

दासगणु म्हणे नमन करी मी । ऐशा चौकडिला ॥ ६ ॥

६०. (भला जन्म हा)

अभिमानाधिन होऊं नको रे बुडविल तुज तो नरा ।

नको रे गाफिल राहुस जरा ॥

अभिमानासम शत्रू न दुसरा वाटोळें हा करी ।

प्रथमता मान धनातें हरी ॥

(चाल) शेवटीं तुझा हा प्राण गड्या घेइल ।

हा जगत्रयामधीं निद्य तुला ठरविल ।

यासवें कदा ना शांत चित्त राहील ।

दासगणू म्हणे म्हणुन गड्यांनो ! विचार याचा करा ।

सदा या शत्रूस दूरी धरा ॥

६१. (माझी विनवणी)

अनेकांचीं तीं । अनेकांचीं अनेक मते । तयानें चित्त व्यग्र होतें ॥ ध्रु० ॥

कुणी म्हणतात । म्हणतात निराकार । असुनियां ईश निर्विकार ॥ १ ॥

कुणी म्हणतात सगुण तुजला । कुणी म्हणतात विश्विं भरला ॥ २ ॥
 तसें कुणि म्हणती । म्हणति हें समुळ खोटे । कशाचा ईश, कर्म मोठें ॥ ३ ॥
 परी इतुक्यांही । इतुक्यांहि तुझी जागा । कळलि ना काय पांडुरंगा ॥ ४ ॥
 सगुण निर्गुण । निर्गुण सर्व कांहीं । अससि तूं एक विठाबाई ॥ ५ ॥
 तुझे दर्शन । दर्शन जया होई । तया मग वाद उरत नाही ॥ ६ ॥
 तूंच कीं अवघा । अवघाहि रमारंगा । गणूला भेट पांडुरंगा ॥ ७ ॥

६२. (भाव धरा रे)

काय करावें । हरि पहाया कोठें जावें ॥ ध्रु० ॥
 म्हणती वारकरी पंढरिला । ' प्रभु असे विटेसी ठेला ' ।
 म्हणतात यवन परि त्याला । ' दगड लेखावें ' ॥ हरि० ॥
 ' प्रार्थनासमाजी ' म्हणती । " प्रभु असे ढगाच्यावरती ।
 ध्यावया करुनि तत्प्राप्ति । नेत्र झांकावें " ॥ हरि० ॥ २ ॥
 सांगत्ये ' थिआंसफि ' लोकां । घा चालिरीतिला धक्का ।
 उंकार शब्द हा घोका । विधि टाकावे ॥ हरि० ॥ ३ ॥
 मत ' आर्यसमाजीयांचें ' । असें खरें परि न कामाचें ।
 ' तनु त्यजुनि पूजन आत्म्याचें ' । म्हणति साधावें ॥ हरि० ॥ ४ ॥
 मत वैचित्र्याचें बंड । माजलें महिस उदंड ।
 बळि पडलि बडिबडी धेंड । म्हणुनि कां ध्यावें ॥ हरि० ॥ ५ ॥
 गणुदास म्हणे यासाठीं । नांमिं प्रीति धरुनियां मोठी ।
 विश्वास धरुनियां पोटीं । वारिला यावें । डोळे भरुन प्रभुला
 पहावें ॥ ६ ॥

६३. (भला जन्म हा)

जन्ममरण तें चुकवायाला पद संताचे धरी ।
 तयाचि संगत जाउनि करी ॥
 मताभिमानें मत्त असति जे त्याग त्यांचा करी ।
 पडे न त्या गावाळाचे भरीं ॥
 शाब्दिक बडबड वर वर बहुपरि अनुभव ना अंतरीं ।
 तयाच्या पासुन राहे दूरी ॥

(चाल) दांभीक राहती वर वर संभावित ।
 त्या डामडौलिं वा सार नसे किंचित ।
 तो संत नव्हे जो षड्रिपुच्या अंकित ।
 अद्वेषा नी शांत दांत जो संत तोचि भूवरी ।
 गणु म्हणे वरकड सोंगें खरीं ॥

६४. (राम स्मरावा राम)

संत म्हणा त्याला । जो का ऐहिक सुखा विटला ॥ ध्रु० ॥
 काम, क्रोध, मद, मत्सर, भीती । स्पर्श करायला ॥ १ ॥
 निंदा-स्तुतिवर लावुनि कांटी । अक्षयिचा थुंकला ॥ २ ॥
 दासगणु म्हणे तोचि संत हो । हरि-पर्दि नत झाला ॥ ३ ॥

६५.

तोच म्हणावा जगिं संत । वस्तित राहुन लोकाचारा ।
 त्यजि न धरी परि हेत ॥ ध्रु० ॥
 हेवा देवा नच कवणाचा । जो अवध्याही मित्र जगाचा ।
 लाग न जवळीं ज्या षड्रिपुंचा । अतुल अंगिं सामर्थ्य ॥ १ ॥
 न्याय नीतिला नच दे फांटा । निज महतीचा अतिशय कांटा ।
 सद्धर्माच्या चालवि वाटा । उभा पुढें भगवंत ॥ २ ॥
 जवळ उपाधी नाहिं कशाची । आयू परहित करण्या वेंची ।
 सत्यामाजि न भीड कुणाची । हाच जयाचा पंथ ॥ ३ ॥
 दासगणु म्हणे ऐशा संता । शरण गेलिया मोक्ष ये हाता ।
 त्रिताप पळतिल हां हां म्हणतां । उगे न पडा फंदांत ॥ ४ ॥

६६. (भला जन्म हा)

साधुसंत सत्पुरुष गड्यांनो, सत्पथ वासरमणी ।
 अथवा भूतदयेची खणी ॥ ध्रु० ॥
 साधुसंत हे वैराग्याचे मूर्तिमंत डोंगर ।
 सज्जनाप्रती रोहिणीवर ॥ १ ॥

त्यांच्या मुखींचीं अमृत वचनें अमृतास जिंकती ।
संत हे सर्व भया वारिती ॥ २ ॥

दासगणु म्हणे केलें सार्थक जन्मुन यांनीं जनीं ।
संत हे केवळ चिंतामणी ॥ ३ ॥

६७. (लावणी)

आहे चित्तवृत्ति जोंवरी गड्या ! बावरी ।
तोंवरि न कांहीं होणार । जरि बसलास गोदातिरीं ॥ ध्रु० ॥
मानापमान जोंवरी कळे अंतरीं ।
तोंवरि न तत्त्व कळणार । वाचि खुशाल ज्ञानेश्वरी ॥ १ ॥
जोंवरी ' आपण शाहणा ' म्हणविसी मना ।
तोंवरि न लीन होशील । करि खुशाल हरि-पूजना ॥ २ ॥
जोंवरी छळाया परा पाहसी खरा ।
तोंवरि न दया कळणार । वाचि खुशाल भागवत घरा ॥ ३ ॥
कामास रजा जोंवरी देसि ना खरी ।
तोंवरि न खरें वैराग्य । सुखें बाइल ठेवी दुरी ॥ ४ ॥
जोंवरी अनुभवावीण करिसी भाषण ।
तोंवरी फोल तें सारें । करि सुखें ग्रंथशोधन ॥ ५ ॥
गणु म्हणे ज्ञान आणि कृती जेथ नांदती ।
तेथेंच स्थिरावें मन । घरिं चालत ये श्रीपती ॥ ६ ॥

६८. (फुलें वेलीचीं)

काठिण उमगाया । दुर्धर ती हरिची माया ॥ ध्रु० ॥
खोट्यास खरें भासविते । जें सत्य तया लोपविते ।
मर्कटापरी नाचविते । जिवासी वार्या ॥ १ ॥
संसार असुन निःसार । माया तो भासवि सार ।
ईश्वरा करितसे दूर । जिवा बुडवाया ॥ २ ॥
स्त्री-संग जणुं का अनल । तो तीच भासवी शीतल ।
उपजवी प्रेम मनिं सबल । तया खेटाया ॥ ३ ॥

गणुदास म्हणे ती माया । जिंकण्या कथित सदुपाया ।
दृढ धरा पंढरीराया । भक्ति करूनियां ॥ ४ ॥

६९. (तोंवरी तळमळ रे)

मना हे तुजपाशीं । भेटविणें हृषिकेशी ॥ ध्रु० ॥
पापाचरणा तूंच करविसी, तूंच रौरवा नेसी ।
सुखदुःखाला कारण तूंची, ठाईं ठाईं नाचविसी ॥ १ ॥
काम, क्रोध, मद, मत्सर, वैरी दे फांटा झणि त्यासी ।
दासगणु तुज नित्य विनवितो, ने मज वैकुंठासी ॥ २ ॥

७०. (चंद्रकांत राजाची)

सदाचार, सन्निति तशिच ती तिसरी सद्भासना ।
जागृत असल्या रक्षण होतें जगताचें सज्जना ॥ ध्रु० ॥
स्वार्थ-बुद्धि ती बळावल्या वर हतबल यांना करी ।
द्वेष दयेचें सोंग आणि मग अनीति होते नीति खरी ॥ १ ॥
याचि चौकशी पूर्ण कराया सत्ताधिश भूपती ।
तोहि जाहल्या स्वार्थ-परायण हरिविण नाहीं गती ॥ २ ॥
दासगणु म्हणे या अवध्यांचा उत्पादक जो मना ।
तो नारायण करि अपुला मग नुरतिल कीं यातना ॥ ३ ॥

७१. (भला जन्म हा)

अध्यात्माचें खरें स्वरूप तें विसरून गेल्यावरी ।
आपत्ति चालुन येते घरीं ॥
खन्या खुन्या या अध्यात्माला सेवन जो का करी ।
सदा तो तेजस सूर्यापरी ॥
(चाल) यासाठि गड्यांनो ! सावध व्हावें आतां ।
का उगीच राष्ट्रा दास्यर्त्वीं ठेवितां ।
बळकट धरूनियां अध्यात्म्याच्या हाता ।
सर्व सुखातें भोगुन उरवा निजकीर्ती भूवरी ।
गणु म्हणे सार्थकता ती खरी ॥

७२. (भला जन्म हा)

सच्चिद्रघनसुख आनंदरूपी नारायण श्रीहरी ।
असा करि निश्चय अत्यादरीं ।
कर्ता कारण कार्य सर्व तो एकच वस्तू हरी ।
तूंही ना त्यापुन वापा दुरी ॥

(चाल) दे टाकुन अवधी द्वैताची कल्पना ।
जी जाचक तुजला आदि अंति सज्जना ।
भंज भावभक्तिनें त्या तूं मनमोहना ।
दासगणु म्हणे असें झालिया शुद्ध सौख्य सागरीं ।
खचित तूं रमशिल हंसापरी ॥

७३. (तोंवरि तळमळ)

मना हें एकावें एकावें । त्यापरि तूं वागावें ॥ ध्रु० ॥
रीतिनीतिला संमत ऐसें ज्ञान सदा सेवावें ।
या दोहीला फांटा जेथें तें न विचारीं घ्यावें ॥ १ ॥
रीतिनीति ही प्रभा खरोखर ज्ञानरूप रत्नाची ।
या दोहीची फारकत जेथें गारगोटि ती साची ॥ २ ॥
रीतिनीति हा सौरभ वेड्या ! ज्ञानरूप कस्तुरिचा ।
या दोहीचा अभाव असल्या ठेकुळ तो मातीचा ॥ ३ ॥
दासगणु म्हणे असेंच आले सांगत अनुभवि संत ।
भाव त्यावर ठेवुन चाले उगि न पडे फंदांत ॥ ४ ॥

७४.

परब्रह्ममूर्ति । सद्गुरु हाच एक जगतीं ॥ ध्रु० ॥
हरुनि जिवाचें जिवण सारें, शिवण दे निज हातीं ।
कृपाकटाक्षें त्रिताप वारुन, बटिक करवि तो मुक्ति ॥ १ ॥
आत्मस्वरूपा पाहणें असल्या दर्पण घ्या गुरु हातीं ।
हें नच केल्या पाहूं गेल्या, होईल अवधी फजिती ॥ २ ॥
गुरु गुरुपणा दे शिष्याला, अनन्य झाल्यावरती ।
दासगणु म्हणे भेद नुरे, ज्योतीस मिळाल्या ज्योती ॥ ३ ॥

७५. (वद जाऊं कुणाला)

अभिमान, हरी धनमान, शेवटीं प्राण, घेतसे पाही ।
यापरी षड्रूपूमधें दुजा कुणि नाहीं ॥
अभिमान, जहर हे समज, मना धरि उमज, नको पडुं फंदा ।
जा शरण भाव-भक्तिनें तथा गोविंदा ॥
अभिमान, द्वेषमत्सरा, शिकवितो खरा, नीति नाठवते ।
बघ रांडबाज पुरुषास वधू नावडते ॥
गणुदास म्हणे जे संत, हरीचे भक्त, तथाच्यापार्शीं ।
ना मिळे सूर्य मंडळीं तमाच्या राशी ॥

७६. (चंद्रकांत राजाची)

जरि व्हावा तुज देव तरी त्या उपाय हा पाही ।
सर्वांभूतीं नम्र रहा अभिमान बरा नाहीं ॥ ध्रु० ॥
योग, याग, तशि त्रिकाल पूजा भावें जरि केली ।
गर्वछटा परि किंचित् उठतां मातित ती गेली ॥
(चाल) भाराभर पोथ्या वाचुनि पाठांतर ।
केलेस परी ना सार त्यांत तिळभर ।
नासते विषानें अटिव दुधाची खीर ।
गर्वरुपि हें जहर गव्हारा । मारक अवघ्यांही ।
दासगणु म्हणे बहुत बुडाले या गर्वापार्यीं ॥

७७. (तौवरि तळमळ)

हरि तूं जगताचा, जगताचा । चालक म्हणविसी साचा ॥ ध्रु० ॥
कोणा हस्तें पाप करविसी, पुण्य कुणाच्या हस्तें ।
आवड निवड कां त्याचि मागुनी, हा नच पथ थोराचा ॥ १ ॥
जसे नाचविसी तसेच नाचूं, स्वतंत्रता नच आम्हां ।
पापपुण्य हें तुझ्याच योगें, जगिं घडतें सुखधामा ॥ २ ॥
मनास येइल तुझ्या घडें तें, तेथ पाड नच आमुचा ।
आम्हा हातीं आश्रय करणें, गणु म्हणे तव पायाचा ॥ ३ ॥

७८. (फुलें वेलींची)

कर्म गतीचा । नच लागे अंतचि साचा ॥ ध्रु० ॥
 कोणा महाल, विछाने, माड्या । कोणि निजे महीवर उघड्या ।
 कुणि उडवित घोडे गाड्या । शौक फुकाचा ॥ १ ॥
 कुणि खाउन खाउन विटती । कुणि अन्नावांचुन मरती ।
 कुणि प्रार्थुन मागूं घेती । भाग अन्नाचा ॥ २ ॥
 कोणी गृहिणी गृहिणी करिती । कोणी बाइल सोडुन देती ।
 कुणि रांडा ठेविती फिरति । नाद विषयाचा ॥ ३ ॥
 सुख दुःख मुळीं हें खोटें । ते भेद दृष्टिनें वाटे ।
 आश्चर्य यांत नच मोठें । खेळ मायेचा ॥ ४ ॥
 गुरु-कृपें निमाल्या माया । मग अवघेंच वाटेल वायां ।
 ना उरेल कर्म सांगाया । वदे गणु वाचा ॥ ५ ॥

७९. (वसतीं बघुन)

तनूचें अमूल्य भूषण तें ।
 एक लीनता, शृंगारानें त्यापरि नच खुलतें ॥ ध्रु० ॥
 तांबुल भूषवि न वदनातें ।
 ' विठ्ठल विठ्ठल ' सदैव वदतां सहजचि मंगल तें ॥ १ ॥
 दानें शोभा हस्तातें ।
 गोठ, पाटल्या, जडित अंगठ्या ओझेंच कीं त्यातें ॥ २ ॥
 यास्तव धरि वैराग्यातें ।
 दासगणु म्हणे पुनः पुनः ही नरतनु नच मिळते ॥ ३ ॥

८०. (राम स्मरावा राम)

बद्ध प्रभू झाला । भक्तिनें बद्ध प्रभू झाला ॥ ध्रु० ॥
 नाथगृहीं तो पाणी वाही । घेउनि कावडिला ॥ १ ॥
 चोरल्यासंगें ओढि गुरें तो । घेउनि खांद्याला ॥ २ ॥
 जनीसंगें दळण दळी तो । गाउन गाण्याला ॥ ३ ॥
 सांवत्याचीं पांखरें राखी । बैसुन माळ्याला ॥ ४ ॥

दामाजीस्तव तो परमात्मा । महार असे बनला ॥ ५ ॥
दासगणु म्हणे तो परमात्मा । भीमातटि रमला ॥ ६ ॥

८१. ॥ पद ॥

अय मन मेरे ख्याल करो कुछ सब दुनियामें गिरिधारी ।
भरा हुवा है, साची झुटी बात किसनसे नहिं न्यारी ॥ ध्रु० ॥
जो करना सो तू कर सांचा कहे न किंसीकू बुरे भले ।
दवरे कुत्ते, भागे गद्धे, हाथी अपनी चाल चले ॥ १ ॥
जिसके मुवाफिक उसको देकर अपना आपहि नटता है ।
पदकू:जूता, सिरकू पगडी, लफ्ज भेद दिखलाता है ॥ २ ॥
भेद बुद्धिकू छोडो मन तुम जाकर भगवतसे मिलना ।
दासगणु कहे तेरा मेरा ये मूसे ना कबु कहना ॥ ३ ॥

८२. (चंद्रकांत राजाची०)

घाल मनाच्या गळ्यांत माळा वराचि न उपयोगी ।
कुटील मोठें तेंच नाचवी तुज जागोजागी ॥ ध्रु० ॥
मन हें खोटें चंचल बेटें अति छंदी फंदी ।
त्याच्या छंदें वागल्यास तू तुज बनविल नंदी ॥ १ ॥
भक्तिजलानें न्हाणुन करि त्या विमल ज्ञान भोगी ।
दासगणु म्हणे असें झालिया रमशिल श्रीरंगी ॥ २ ॥

८३. (गुरु दत्त दिगंबर)

होणार कुणा नच चुकतें । मन व्यर्थचि मरमर करितें ॥ ध्रु० ॥
शिशु व्हावया बळकट पाजिती आणुनि बालामृत तें ।
भावितव्यत्वे तेंच कारटें मरिनें उलथुनि जातें ॥ १ ॥
गढि बांधावी कधीं न पडेसी सिमिट, शिसें घालोनी ।
भूकंपाचा धक्का बसुनी तीच पहुडते शयनी ॥ २ ॥
'अफाट दर्यामधें बुडाला फलाफलाणा' म्हणती ।
तोच फळीला धरून तरून ये सहजच कांठावरती ॥ ३ ॥
घडामोडिचा उत्पादक जो तो हरि बळकट धरितां ।
मनाप्रमाणें घडेल गणु म्हणे करणें नलगे चिंता ॥ ४ ॥

८४. (भला जन्म हा)

स्वार्थपरायण दृष्टी होता सात्त्विक आंधळेपणा ।

येतसे जगतासी सज्जना ॥

या स्वार्थानें न्याय नीतिला फाटा तो मिळतसे ।

स्वार्थावांचुन कांहीं न दिसे ॥

(चाल) आवश्यक जगा स्वार्थाची दृष्टी जरी ।

अतिरेक तिचेचा त्याज्य सर्वतोपरी ।

हें पूर्ण समजुनी चाल जगाभीतरी ।

अंजावातें तरू उन्मळती तो नच साहे कुणा ।

गणु म्हणे ध्यान धरा या खुणा ॥

८५.

सुख दुःख नव्हे हें खरें गव्हारा तरंग भ्रांतीचा

नसत्या मृगजळि बुडुनी घेशी अनुभव मायेचा ॥

मी पण पडदा पडून झाला लोपचि सत्याचा

तिन्ही अवस्था टाकून घेई अनुभव तूर्येचा ॥

नदी सागरा मिळता नुरतो अनुभव पूर्वीचा

गणु म्हणे ऐसे साधिल झाल्या सेवक सहुरुचा ॥

८६. (भला जन्म हा)

ढोंग धनूरा माजवुनीयां जन नादीं लाविती ।

अशाला भेटेल काय श्रीपती ? ॥ ध्रु० ॥

भाळिं टिळे ढळढळित चंदनी लावुनि चतुराइचे ।

जणूं का सिंगल आगगाडिचे ॥

उपकरण्याला बघुन भाळतां जरि भगवन् किरटी ।

तरी का तांबट थोडे हटीं ॥

चांदी सोनें पांच हिज्याला जरि भगवन् भाळतां ।

तरी का सराफ हटिं बैसतां ? ॥

उज्वल तांब्या आसन लोंकरी घणघण वाजे घाट ।

पूजेचा लांबवरीं बोभाट ॥

गुलाल, बुक्का, अबीर, चंदन, अष्टगंध, अर्गजा - ।
 पाहिजे, म्हणती गरुडध्वजा ॥
 जाइजुई नी बकुल मालती निशिगंधाचा तुरा ।
 हारामर्धि निव्वळ बटमोगरा ॥
 निरांजनें तीं दहाविस जळतीं नाशं तुपाचा खरा ।
 बदामी नैवेद्याला शिरा ॥
 अशी पूजेची करी कवाईत बहुरुप्याचे परी ।
 भक्तिचें नांव नसे अंतरीं ॥
 भक्तिरसाविण असार सारें कुंकुमतिलकाविना ।
 पहा ती अशुभ जेविं कामिना ॥
 षडरिकपाटा घाल गव्हारा ! वैराग्याची कडी ।
 भक्तिच्या दे डोहामर्धि बुडी ॥
 भेटेल मग तुज रमारमण अघशमन दयाघन हरी ।
 उभा जो गणु म्हणे पंढरपुरीं ॥

८७. (भला जन्म हा)

त्रिविध ताप हे मार्गें असतां ' सुखि ' आपणा मानिती ।
 अशांची नको मला संगती ॥ ध्रु० ॥
 पळ घटिका ज्या लोभ सोडिना, मान धना इच्छिती ॥ अशांची ॥ १ ॥
 दर्दुरवत् जे पंचशराच्या कर्दमांत लोळती ॥ अशांची ॥ २ ॥
 अष्टाष्टकिं चौसष्टी पढला परि न पालटे मती ॥ अशांची ॥ ३ ॥
 सोवळें ओवळें दंभ रिकामा किल्मिष ज्याच्या चित्तीं ॥ अशांची ॥ ४ ॥
 हेतु धरुनी दर्भ घृताला अग्निमधें जाळिती ॥ अशांची ॥ ५ ॥
 वाटा मारुनि मान मिळाय़ा भूतदया दाविती ॥ अशांची ॥ ६ ॥
 शांति न चित्तीं वरुनि रिकामी द्वारावति फासती ॥ अशांची ॥ ७ ॥
 स्कंधि पताका, गळ्यांत माळा, वर्तन नच त्या रिती ॥ अशांची ॥ ८ ॥
 परनिंदा ती ऐकुनि ज्याच्या प्रमोद वाटे चित्तीं ॥ अशांची ॥ ९ ॥
 द्वेष, लोभ तो सदैव ज्याचा उंबरठा राखिती ॥ अशांची ॥ १० ॥
 दासगणु म्हणे या अवध्यांच्यापासुन कमलापती ।
 ठेवि मज दूर, विनति तुजप्रति ॥ ११ ॥

८८. (फटका)

कुठून आठवले ढंग तुम्हांला बदफैलीमधें काय मजा ? ।
 संकटानें उठाव केला द्या चैनीला झणी रजा । भाई सावध व्हा ॥ध्रु०॥
 जिकडे तिकडे पाप अनन्वित वाण जाहली पुण्याची ।
 म्हणुन संकटें घरांत घुसलीं फोडुनि कवाडें निष्ठेचीं ॥ भा० ॥ १ ॥
 जबर ताप तो प्लेगोवाचा पटकीला ती नाही दया ।
 मधुन मधुन तो इन्फ्लुएन्झा येउं लागला भेटाया ॥ भा० ॥ २ ॥
 मलेरियाचें ठाणें उठेना अशक्तता ती बळावली ।
 मधुमेहानें बड्याबड्यांच्या माळ गळ्यामधें घातियली ॥ भा० ॥ ३ ॥
 अवष्टंभ ते तरुणमागें घेति हमेशा त्रिफळ्याला ।
 न्हात्या पोरी विचारिती लाजुन औषध प्रदराला ॥ भा० ॥ ४ ॥
 लहान लेंकरें किरकिर करिती दूध मिळेना जननीचें ।
 बाळशाचा मुळीं न पत्ता जिवंत सांपळे हडकांचे ॥ भा० ॥ ५ ॥
 आला काळ हा किति उफराटा बाप मुलाची करी क्रिया ।
 सासु म्हणे ती सुनवाईला कुंकु भालिचें पूस बया ॥ भा० ॥ ६ ॥
 ज्येष्ठ गेला, आषाढ सरला श्रावण आला नाहि परी ।
 पर्जन्याची एकहि धारा अवतरलि या भूमिवरी ॥ भा० ॥ ७ ॥
 काळिं वावरें जिकडे तिकडे गुरें चाटितीं दगडाला ।
 माध्यान्हिंचा काळ कठिण तो झाडा नच पाला उरला ॥ भा० ॥ ८ ॥
 गायि म्हशींचीं खिलारें तीं हालूं लागलीं वाण्यांनीं ।
 वरती माना करून बघती आणुन लोचनामधि पाणी ॥ भा० ॥ ९ ॥
 तान्हि वांसरें दुसण्या देती दूध मिळेना कांसेला ।
 पाणी प्यावें पोटभरी परि थेंब न वाहे सरितेला ॥ भा० ॥ १० ॥
 हें ऐसें तें व्हाया कारण पाप तूमचें तुम्हां फळें ।
 पुण्यावांचुन सुख तें नाही कुतर्क घेऊं नका बळें ॥ भा० ॥ ११ ॥
 वेदवेच्या अग्निहोत्र्याला मिळति न तांडुळ मूठभरी ।
 व्याहि जांवाई घरास येतां झडूं लागते शिरापुरी ॥ भा० ॥ १२ ॥
 सालोसाल पडति देवळें चुना लाविना कुणि त्याला ।
 इकडे पाहतां हॉल बांधिले ब्रदरहूडच्या जेवणाला ॥ भा० ॥ १३ ॥

कथा-पुराणें अवधीं मेलीं कुणी न येती श्रवणाला ।
 नाटकाचें नशिब शिकंदर मिळे न जागा बसण्याला ॥ भा० ॥ १४ ॥
 देवापुढती सांजवात ना अनंत बच्या रंगमहालीं ।
 कुलस्त्रियेला सुतकांठी ना, छिनाल पांघरते शाली ॥ भा० ॥ १५ ॥
 श्रुति स्मृती नी भारत भागवत ज्ञानेश्वरिवर करडि नजर ।
 भाकड कादंबऱ्या, नाटकें यांचा प्रेमें होत आदर ॥ भा० ॥ १६ ॥
 साधु, सज्जना, संत, महंता, पाहुनि नाकें मुरडीती ।
 सवाइ गंधर्वास आणाया हटकुनि टांगा पाठविती ॥ भा० ॥ १७ ॥
 स्नान, संध्या, ध्यान, धारणा, ईशभक्तिला वेळ नसे ।
 घंटा घंटा सांवरि नेकटाय् केंस डोकिकें विचरितसे ॥ भा० ॥ १८ ॥
 आल्या अतिथि अन्न मिळेना ग्यादरिंगची बहु गोडी ।
 सोडा लिम्लेट पीत ढसाढस, न्हिस्कीच्या वाटल्या फोडी ॥ भा० ॥ १९ ॥
 स्त्री वर्गामधि सालोसाल बहूत नखरा बळावला ।
 विषयाचीं ती गोडि वाढली वैराग्या फांटा मिळला ॥ भा० ॥ २० ॥
 परस्परीं तो द्वेष वाढला, प्रेमप्रीतिला झालि रजा ।
 दुःखें याया कारण हेंची आतां तरि भाइ मनि उमजा ॥ भा० ॥ २१ ॥
 महार मांग ते भिल्ल रामोशी मरूं लागले, नच खाया ।
 लहान भावंडें ती तुमची, तुम्हांस त्यांची ये न दया ॥ भा० ॥ २२ ॥
 “ जेष्ठ भ्राता पितुः सम ” हें शास्त्र सांगतें कंठ रवें ।
 या तत्त्वावर लोडुनि माती खूळ काढितां नित्य नवे ॥ भा० ॥ २३ ॥
 सत्य न उरलें लवहि कोठें खोट्यालागीं पुर आला ।
 याच योगें समाज तुमचा गेला गेला रसातळा ॥ भा० ॥ २४ ॥
 टॉनिक पाहतां कॉडलिव्हरॉइल, कोको, कॉफी, चहा हवा ।
 चाळे उलटे जगा आठवले मुळिच पटेना दूध, खवा ॥ भा० ॥ २५ ॥
 जाति जातिचे समाज निघाले ऐक्यवर्धन नाम तया ।
 झाड पडले धरणीवरती फांधा लागल्या नाचाया ॥ भा० ॥ २६ ॥
 नकली साधू संत निघाले वर वर झाकी पाहुन घ्या ।
 उत्सव, चातुर्मास, पुण्यतिथी ह्याच ज्यांच्या आहेत सुग्या ॥ भा० ॥ २७ ॥

हिंदुधर्म हा तरुवर मोठा अनंत जाती तच्छाखा ।
 म्हणुन त्याला शोभा आली राहुं घा त्या तोडुं नका ॥ भा० ॥ २८ ॥
 हिंदुधर्म ही सुरभी कपिला चौपायांची सुलक्षणा ।
 ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य, शूद्र हे पाय तियेचे मनिं आणा ॥ भा० ॥ २९ ॥
 व्हावें असल्या सौख्य तुम्हांला निज धर्मांला अनुसरणें ।
 संतवरद श्रीकांत दयाघन सद्भक्तीनें नित स्मरणें ॥ भा० ॥ ३० ॥
 चहुंवर्णांचा अभ्युदय तो होइल ऐसें कृत्य करा ।
 व्यक्ति व्यक्तिचा द्वेष न करणें, अलोट प्रीती आणा घरा ॥ भा० ॥ ३१ ॥
 पूर्वजांची आठवण ठेवा सन्नीती ना झुगारणें ।
 वितंडवादा, अश्रद्धेला, दांभिकतेला पिटाळणें ॥ भा० ॥ ३२ ॥
 चैन करिता दैन्य होईल आळस कधिही नाहिं बरा ।
 जें करणें तें करा विचारें भलभलते ना पंथ बरा ॥ भा० ॥ ३३ ॥
 दासगणु म्हणे वर्म काटुनी शर्मायासी वृथा कुणा ।
 शपथ वाहतों नाहीं रचिले बुध श्रेष्ठ हो या कवना ॥ भा० ॥ ३४ ॥
 मीही तुमच्यांतील एक मग वर्म काहुं तरि कवणाचें ।
 वर्तन आपलें आहे विघडलें म्हणुन बोललों या वाचें ॥ भा० ॥ ३५ ॥
 आतां अवध्यां हीच विनंती दुष्कर्मांला देउन रजा ।
 घ्या आपलासा करून भक्तिनें पंढरिचा तो विठु राजा ॥ भा० ॥ ३६ ॥

८९. (चाल—फटक्याची)

मना सज्जना ! सावध व्हावें गाफिल वेड्या ! राहुं नको ।
 अमोल पेशा नरदेहाला येउनि वायां जाउं नको ॥ ध्रु० ॥
 स्वस्वरूपाला विसरूं नको । हरि भजनाला टाकुं नको ।
 अंगिं अहंता वाहुं नको । जग हें शाश्वत मानुं नको ।
 ' माझे माझे ' म्हणून ओझे व्यर्थ शिरावर घेऊं नको ॥ १ ॥
 कामकर्दमीं लोलुं नको । सन्मार्गातें टाकुं नको ।
 नीच कुणाला लेखूं नको । अभिमानाधिन होउं नको ।
 तूं एक खंडिला रती न पुरती, तत्त्व कधीं हें विसरूं नको ॥ २ ॥

गप्पा ठोकित फिरुं नको ! आपुलि पायरी सोडुं नको ।
 भवसागरिं या पचूं नको । वेळ रिकामा दवडुं नको ।
 आपुल्याच्याने होइल ऐसें काम कुणाला सांगु नको ॥ ३ ॥
 द्वेष कुणाचा करूं नको । अशुभ पराचें चिंतुं नको ।
 ऋण काढुन सण करूं नको । अढीबाज तूं होउं नको ।
 मृणमय देहा घालुनी कपडे बैलोबापरी सजूं नको ॥ ४ ॥
 ऐट उसनी आणुं नको । छान छोकिनें राहुं नको ।
 साधेपण तें सोडुं नको । घात कुणाचा करूं नको ।
 निजकृत्यानें जन निंदेला पात्र रिकामा होउं नको ॥ ५ ॥
 स्त्रियांमधें कधिं वसूं नको । मोह कुणाचा वाहुं नको ।
 दोष कुणाचा पाहुं नको । आशापाशीं गुंतुं नको ।
 घरचा पुरुष घरीं नसतां । घरीं कुणाच्या जाउं नको ॥ ६ ॥
 दांभिक भक्ति करूं नको । शाब्दिक ज्ञाना सेवुं नको ।
 अनुभवाविण बोलुं नको । निज वचनाला विसरूं नको ।
 शिष्य आपुला झाला म्हणुनी नीच काम त्या सांगुं नको ॥ ७ ॥
 उगीच तर्कटीं पडूं नको । वादविवादां करूं नको ।
 भक्तिपथाला सोडुं नको । वारि कराया चुकूं नको ।
 खोटे नाटे सांगुन कोणा पोटा कुणाचें फुगवुं नको ॥ ८ ॥
 नीच संगती धरूं नको । व्यसन कशाचें पाळुं नको ।
 वेअब्रूनें चालुं नको । लीनतेला ! सोडुं नको ।
 दासगणुचा ऐकुनि फटका तसें चालण्या चुकूं नको ॥ ९ ॥

९०. (चाल—फटक्याची)

आजपासुनी मना गव्हारा ! ऐसें वागत रहा ।
 खिळ घालुन तोंडास चक्षुनें मौज जगाची पहा ॥ ध्रु० ॥
 बोले त्यासी बोलत जावें सरळपणानें सदा ।
 निज वचनाला यत्किंचित्ही विसरूं नको तूं कदा ॥

(चाल) नको वाहुं कुणाचा मोह मना ! मानसी ।
 कां उगीच जाउनी मृगजळ कवटाळिसी ।
 गंधर्व नगरिचें वन्हाड का जमविसी ।

हिंदुधर्म हा तरुवर मोठा अनंत जाती तच्छाखा ।
 म्हणुन त्याला शोभा आली राहुं घा त्या तोडुं नका ॥ भा० ॥ २८ ॥
 हिंदुधर्म ही सुरभी कपिला चौपायांची सुलक्षणा ।
 ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य, शूद्र हे पाय तियेचे मनिं आणा ॥ भा० ॥ २९ ॥
 व्हावें असल्या सौख्य तुम्हांला निज धर्माला अनुसरणें ।
 संतवरद श्रीकांत दयाघन सद्गुतीनें नित स्मरणें ॥ भा० ॥ ३० ॥
 चहुंवर्णांचा अभ्युदय तो होइल ऐसें कृत्य करा ।
 व्यक्ति व्यक्तिचा द्वेष न करणें, अलोट प्रीती आणा घरा ॥ भा० ॥ ३१ ॥
 पूर्वजांची आठवण ठेवा सन्नीती ना झुगारणें ।
 वितंडवादा, अश्रद्धेला, दांभिकतेला पिटाळणें ॥ भा० ॥ ३२ ॥
 चैन करिता दैन्य होईल आळस कधिही नाहिं बरा ।
 जें करणें तें करा विचारें भलभलते ना पंथ बरा ॥ भा० ॥ ३३ ॥
 दासगणु म्हणे वर्म काढुनी शर्मायासी वृथा कुणा ।
 शपथ वाहतों नाहीं रचिले बुध श्रेष्ठ हो या कवना ॥ भा० ॥ ३४ ॥
 भीही तुमच्यांतील एक मग वर्म काहुं तरि कवणाचें ।
 वर्तन आपलें आहे विघडलें म्हणुन बोललों या वाचें ॥ भा० ॥ ३५ ॥
 आतां अवध्यां हीच विनंती दुष्कर्माला देउन रजा ।
 घ्या आपलासा करून भक्तिनें पंढरिचा तो विदु राजा ॥ भा० ॥ ३६ ॥

८९. (चाल-फटक्याची)

मना सज्जना ! सावध व्हावें गाफिल वेड्या ! राहुं नको ।
 अमोल ऐशा नरदेहाला येउनि वायां जाउं नको ॥ ध्रु० ॥
 स्वस्वरूपाला विसरूं नको । हरि भजनाला टाकुं नको ।
 अंगिं अहंता वाहुं नको । जग हें शाश्वत मानुं नको ।
 ' माझे माझे ' म्हणून ओझे व्यर्थ शिरावर घेऊं नको ॥ १ ॥
 कामकर्दमीं लोळुं नको । सन्मार्गातें टाकुं नको ।
 नीच कुणाला लेखूं नको । अभिमानाधिन होउं नको ।
 तूं एक खंडिला रती न पुरती, तत्त्व कधीं हें विसरूं नको ॥ २ ॥

गप्पा ठोकित फिरूं नको ! आपुलि पायरी सोडुं नको ।
 भवसागरिं या पचूं नको । वेळ रिकामा दवडुं नको ।
 आपुल्याच्याने होइल ऐसें काम कुणाला सांगु नको ॥ ३ ॥
 द्वेष कुणाचा करूं नको । अशुभ पराचें चिंतुं नको ।
 ऋण काढुन सण करूं नको । अढीबाज तूं होउं नको ।
 मृण्मय देहा घालुनी कपडे बैलोवापरी सजूं नको ॥ ४ ॥
 ऐट उसनी आणुं नको । छान छोकिनें राहुं नको ।
 साधेपण तें सोडुं नको । घात कुणाचा करूं नको ।
 निजकृत्यानें जन निंदेला पात्र रिकामा होउं नको ॥ ५ ॥
 स्त्रियांमधें कधिं बसूं नको । मोह कुणाचा वाहुं नको ।
 दोष कुणाचा पाहुं नको । आशापाशीं गुंतुं नको ।
 घरचा पुरुष घरीं नसतां । घरीं कुणाच्या जाउं नको ॥ ६ ॥
 दांभिक भक्ति करूं नको । शाब्दिक ज्ञाना सेवुं नको ।
 अनुभवाविण बोलुं नको । निज वचनाला विसरूं नको ।
 शिष्य आपुला झाला म्हणुनी नीच काम त्या सांगुं नको ॥ ७ ॥
 उगीच तर्कटीं पडूं नको । वादविवादां करूं नको ।
 भक्तिपथाला सोडुं नको । वारि कराया चुकूं नको ।
 खोटे नाटे सांगुन कोणा पोटा कुणाचें फुगवुं नको ॥ ८ ॥
 नीच संगती धरूं नको । व्यसन कशाचें पाळुं नको ।
 वेअब्रूनें चालुं नको । लीनतेला ! सोडुं नको ।
 दासगणुचा ऐकुनि फटका तसें चालण्या चुकूं नको ॥ ९ ॥

९०. (चाल—फटक्याची)

आजपासुनी मना गव्हारा ! ऐसें वागत रहा ।
 खिळ घालुन तोंडास चक्षुनें मौज जगाची पहा ॥ ध्रु० ॥
 बोले त्यासी बोलत जावें सरळपणानें सदा ।
 निज वचनाला यत्किंचितही विसरूं नको तूं कदा ॥

(चाल) नको वाहुं कुणाचा मोह मना ! मानसी ।
 कां उगीच जाउनी मृगजळ कवटाळिसी ।
 गंधर्व नगरिचें वन्हाड का जमविसी ।

कुणी कुणाचें खचीत नाही ध्यानि धरून हें पहा ।
 'माझे माझे' तुज म्हणवीते माया दुर्धर महा ॥ १ ॥
 भल्याबुन्यानें जग हें भरलें शोधुन पाही मना ।
 नाहि ठिकाणा म्हणून उरला दोष लावण्या कुणा ॥
 दुर्गुण टाकुन निज हित व्हाया ग्रहण करीं सद्गुणा ।
 कट्टु वचनें बोलुनियां दुखवूं नको कुणाच्या मना ।

(चाल) शशि रवि-प्रकाशा आवड कशाची नसे ।
 पाहिल्या किं तो तर चहूंकडे भरला असे ।
 तूं ठेव बऱ्याबुरीं वर्तन अपुलें तसें ।

आपुल्या पुरते आपण पहावें उगिच उतरंडिला ।
 जाउं नको तूं कदा पराच्या बापा ! उतरायला ॥ २ ॥
 घाण सांचली घरांत तुझिया तीच काढ बा आधीं ।
 अहंपणानें तोंड घालण्या जाइं न कोणामधीं ॥
 निंदा स्तुतिवर लाव गव्हारा ! विवेक काटी आधीं ।
 कोप खड्ग घेउनी करी तूं शांति कदा ना वधी ॥

(चाल) आयुष्य तुझे हे जललहरीच्या परी ।
 यासाठिं तयाचा विचार कर अंतरीं ।
 दवडी न पळाला भज अक्षय श्रीहरी ।
 दासगणु म्हणे पांडुरंग-पदिं रुंजी घालित रहा ।
 भक्ति मधूला सेवित जावें, तें तुज तारिल पहा ॥ ३ ॥

९१. (चाल—फटक्याची)

परमसुगर तो ज्ञान सांगतां वर्तन बघतां मैद जसा ।
 असा नराधम कोटुनि सेवी स्वानुभवाच्या ज्ञानरसा ॥ भाई० ॥ ध्रु० ॥
 वर्तन बघतां गूखाडी जणुं डाममौल तो वर भारी ।
 गर्तीपेक्षां सुंदर वेश्या सहज चमकते बाजारीं ॥ भाई० ॥ १ ॥
 म्हणे परांसी 'जगत् अशाश्वत' आपण बांधी मठ, वाडे ।
 भूतदयेचा टेंभा मिरवी करुनि पराचे धिंडवडे ॥ भाई० ॥ २ ॥
 जेवी जाऊन घरीं पराच्या परिवारासह आपण सदा ।
 येतां अतिथी चालत गेहीं चिमुट घालिना त्यास कदा ॥ भाई० ॥ ३ ॥

‘जनक जननीची सेवा करणें महत्पुण्य हें’ म्हणे जरी ।
 एक दिवसाहि सुना जाइना घरिं रडल्याविण म्हातारी ॥ भा० ॥ ४ ॥
 नवरेपणाचां हक्क आपुला बाइल झोडुन गाजवितो ।
 साडि, चोळी फाटुनि गेल्या घेण्याकामीं मुग गिळितो ॥ भा० ॥ ५ ॥
 सून नसे तरि ‘सून सून’ करी घरीं बसुनियां म्हातारि ।
 तीच मिळाल्या दैवबळें करी तिची शिकायत बाजारीं ॥ भाई० ॥ ६ ॥
 जिवंत असतां सासुश्वशुरा सून सर्वदा अन्हेरिते ।
 मेल्यावरती थाट करुनियां येत वंदण्या पिंडातें ॥ भाई० ॥ ७ ॥
 घरची बाइल आर्जव करितां आठ्या घालितो बहु भालीं ।
 परस्त्रियेच्या लाथा सोशी म्हणे फुलें तीं जणु पडलीं ॥ भाई० ॥ ८ ॥
 पती बोलतां टाकुनि थोडें फुणफुण करुनी नाक पुशी ।
 तीच कुलटा बहुप्रेमानें जाराचे चाबुक सोशी ॥ भाई० ॥ ९ ॥
 होत वेगळा भावांमधुनी भांडण करुनी पहा घरीं ।
 ऐसें असतां समाज-स्थापन करण्याची मनिं हाव घरीं ॥ भाई० ॥ १० ॥
 पुराण, कीर्तन, आरति धूपारति करित राउळीं फिरे वया ।
 खरा देव जो पति तो बैसे घरीं भाकरी भाजाया ॥ भाई० ॥ ११ ॥
 भावहि आला खोट्याला तो सत्यधर्म ना कुणा पटे ।
 होतिल पोरें कोडुन सांगा नटव्याला जरि रोज नटे ॥ भाई० ॥ १२ ॥
 दासगणु म्हणे यासाठीं तुम्हि विचार कांहीं मनीं करा ।
 सार शोधुनी सत्य पथें जा, श्रीहरिचे ते पाय धरा ॥ भाई० ॥ १३ ॥

९२. (चाल—फटक्याची)

बेबंद जाहले लोकं माजले फंद अनावर ।
 चालिरितीचा ठाव मोडला कठिण समय फार ॥
 खरा धर्म तो पार बुडाला दया नीति मेली ।
 अस्सल जाउन नकला पहाणें आलें पहा भालीं ॥
 राजे अमीर उमरावांना हीन दशा आली ।
 वाट्टं लागल्या गोड जनांना नव्या नव्या चाली ॥

(चाल) वेदाचे झाले मातेरें कथुं कुठवर ।
 सांचली धूळ भारत भागवतावर ।

हुंकून पाहिना कुणी तथा तिळभर ।
 नाटक कादंबऱ्या लावण्या गोष्टि चटकदार ॥
 ज्याच्या त्याच्या बगलेंत घुसल्या दिमाख बहु थोर ॥ १ ॥
 जगद्गुरूचीं पिठें निघालीं करण्या संचार ।
 उपदेशाचें नांव कशाला ? दृष्टी धनावर ॥
 धर्मगलानी कितीक झाली हें न तथा समजे ।
 महावस्त्र नी थोर पुडीची गोष्ट मात्र उमजे ॥
 आद्य जगद्गुरू आतां कशाचे दिसतिल या नयना ।
 जो तो आपणां मानितसें मी जर्गी दीड शहाणा ॥

(चाल) फाटलें असे जें तेंच अधिक फाडिती ।
 त्यामघेंच आपुलें मोठेपणा दाविती ।
 पाटाव पटेना चिंध्यावरती प्रिती ।
 समाजरूपी पुरुष ग्रासिला क्षयें अनिवार ।
 एकी शक्ती लयास जाउन झाला कमजोर ॥ २ ॥
 गुजराथेमधीं मोल घेउनी मृतार्थ जसे रडती ।
 तसे पुराणिक कथेकरी ते कंठशोष करिती ॥
 गांवोगांवीं ते साधु जाहले बाह्य वेषधारी ।
 वैराग्यासी मुळिच वाकडें चित्त न अविकारी ॥
 परमहंस संन्यासी यांचा सुकाळ बहु झाला ।
 दंडकमंडलु ' त्याज्य ग्राह्य ' हा विचार मावळला ॥

(चाल) भगव्याची केलीं कोट झगे जाकिटें ।
 देतात पदींच्या बुटास रंगीं पुटें ।
 पाहतां उपाधी मुळि न मठाची सुटे ।
 पुसतां म्हणती देह प्रारब्ध हें टाकिल्या न सार ।
 भोगुनि तें पाहिजे निवटिलें म्हणुनि आम्हीं थोर ॥ ३ ॥
 वारकरी ते बहूत झाले कशाचि ती वारी ।
 हेवा, मत्सर, लोभ, मोह हे बसले कीं द्वारी ॥
 संसारींचें चित्त उठेना बांधितात वाडे ।
 घोडे टांग्या जोडुनि फिरती खात सदा पेढे ॥

उत्सवाचे मीष करूनी पैसा सांवरिती ।

मान-हानि ती किमापिहि होता फिर्यादी करिती ॥

(चाल) संतांनि तुम्हां जो घालुन दिघला धडा ।

वळविणें तोच, आयु पाण्याचा बुडबुडा ।

ह्या कष्टमयी भवडोहि कुणी ना बुडा ।

हरिनामाची कांस धरूनियां शोधित जां सार ।

दासगणु म्हणे तनू नराची नच वारंवार ॥ ४ ॥

९३. (चाल-फटक्याची)

दुष्ट जनांची खाण न कोठें जासि कुठें त्या हुडकाया ।

तोच समज खलचित्त नराधम असे, दिसे तुज ज्या ठाया ॥ ध्रु० ॥

परोपकारी विन्मुख बेटा जेथ नीतिला मुळि फाटा ।

त्रास पराला होईल जेणें अशाच शोधी नित वाटा ॥

उणें पराचें मनीं आवडे जणुं सडक्यांला गिध पक्षी ।

स्त्री पुरुषामधिं विपट आणायानिज यत्नानें जो लक्षी ॥

(चाल) निज दुर्गुण ना मुळीं कळे । उणें पराचें काढि बळें ।

परोत्कर्षें सदा जळे । आपण शहाणा लोक खुळे ।

वैराग्याची ऐट उसनी लांब लांबशा वदे गोष्टी ।

पाहूं जातां आपण घेतो विषयासंगे झटापटी ॥

अशा लक्षणें युक्त असे जो संगति त्याची जगिं वायां ।

दासगणु म्हणे फुटकी नौका कारण उलटी बुडवाया ॥

९४. ॥ कटाव ॥

कुणी म्हणे हो वर्ग स्त्रियांचा । करणें आधीं शिक्षित साचा ।

तरीच होईल लाभ सुखाचा । कोणी म्हणतो देशी धंदे ।

वाढवुनि रमुं त्याच्या छंदें । कुणि कुणि इतिहासाचे मुद्दे ।

शोधी, कुणि म्हणे अवघ्या जाती । एक करूनी वागूं जगती ।

टाळूं आपली फट् फजिती । कोणी शोधी मूगर्भाला ।

कोणी हुडकी ती गृहमाला । कोणी जाती विलायतेला ।

ज्ञान तिकडचे मिळवायाला । कोणती म्हणती अपुली शेती ।
 गेली मातित आणूं वरती । कुणि कुणि व्यापारामधें रमती ।
 दैनिक पत्रें, कुणी मासिकें । कोणी रचितो अभिनव चुटके ।
 गोष्टी, कादंबऱ्या नाटकें । कोणी ख्याली कुणि बदफैली ।
 कुणी सिनेमा काहुन अपुली । तुंबडि भरितो, कोणी सरकस ।
 कोणी सोडावाटर फसफस । कोणी गायन, कोणी वादन ।
 कुणि संसारी, कुणी भीकारी । ऐशापरीचे ढंग निघाले ।
 सत्य शोधण्या कुणि न भुकेले । म्हणुन गणु म्हणे वायां गेले ॥

९५. (चाल-फटक्याची)

कोठवरी हें दैन्य पाहसी आर्यमहीचे श्रीरंगा ।
 दीनदयाळा मेघश्यामा निजूं नको रे हो जागा ॥ ध्रु० ॥
 माधुकन्यांची संख्या वाढे अन्न मिळेना पोटभरी ।
 त्यातें दिडकी द्याया जातो प्राण जगाचा सख्या-हरी ॥ १ ॥
 नाटकाला गर्दि भयंकर शनिवार बुधवार होय तोबा ।
 गरीब म्हणती, ' आम्ही उपाशी ' ह्या न ऐकती कुणि बोंबा ॥ २ ॥
 महर्गतेनें कमाल केली झालि जवारी दहा चिपटीं ।
 नाटकाचे तिकीट घेतो वधू जरी घरिं कर आपटी ॥ ३ ॥
 व्याख्यात्यांचा सुकाळ झाला कोणी करीना खरी कृती ।
 नित्य लेखण्या व्यर्थ पाजळुन ढवळ्यावर काळें करिती ॥ ४ ॥
 शहाणे सुरते भांडुं लागले वरें काहुन परस्परीं ।
 फुकट जगाला मौज जाहली, ती मी वानूं कोठवरी ॥ ५ ॥
 अवघा समाज एकचि व्यक्ति अनंत व्यक्ती अवयव ते ।
 अवयव-धर्मां दुही माजल्या सौख्य कुठुनि मग देहातें ॥ ६ ॥
 गृहिणि घराला भूषण ज्या कीं जगा विशेषण सगुण सती ।
 त्याच पतीला घेउनि संगे टेनिस खेळायी जाती ॥ ७ ॥
 फ्रेंच कटानें जर्जर केली पुरुषपणाची खूण मिशी ।
 टिकली होती अर्धी मुर्धी तिज फॅशननें दिली फांशी ॥ ८ ॥
 " ओठावरती मिशा कशाला वागविता ? " हे म्हणण्याला ।
 तरुणापिढीनें ठेविलि न जागा, भांग स्त्रियासम डोक्याला ॥ ९ ॥

जिकडे पहावे तिकडे देवा ! घाण सांचली अनावर ।
 करुं कशाला तिजला उघडें ती झांकावी हेंच बरं ॥ १० ॥
 दुही, सिनेमा, रेसेस्, नाटक यांची वाजू बळावली ।
 तेणें शिरलें दैन्य घरोघर समाज बनला बहु ख्याली ॥ ११ ॥
 आधीं समाज दुबळा आमुचा नको तयाची करुं दैना ।
 दासगणु म्हणे आर्यमहीची येवो मानसिं तरि करुणा ॥ १२ ॥

९६. (कटाव)

प्रवाळ, कीटक, डास, डोंगळा । पिसूं, चिलट, ढेकूण, मुंगळा ।
 उवा, अळी, कांतीण, पिसोळा । कोळि, काजवा, मुंगी, माशी ।
 शेषकिडे गोचिड गोमाशी । पतंग झुरळें नागतोडे ।
 पिंगुळ भुंगे फुलपांखरे । होळ खरपुडी पाल गांधिण ।
 गोम वाळा आणि कुंभारिण । रक्तकिडे मखमली मृगाचे ।
 घुले इंगळ्या दो जातीचे । विंचू रेशिम कीटक सरडा ।
 सर्प खडी धामीण माकुडा । कवड्या डोम्या नाग अजगरी ।
 सुसरी कांसव मासा काळा । खोकड दर्दुर डोमकावळा ।
 हंस गरुड पारवा कबूतर । गीध घर कावळा नि तित्तर ।
 चातक भारद्वाज पिंगळा । काक साळ्या चिमण्या बगळा ।
 सुतार टिटवी उलूक होला । मैना पोपट मोर कोकिळा ।
 शहामृगें लांडोर कोंबडी । श्वान घुशी उंदीर मांजरें ।
 घोरपडी मुंगूस वानरें । ऊद लांडगा तरस माकडें ।
 अस्वल कोल्हा हत्ती गेंडे । रानसुकर मृग व्याघ्र केसरी ।
 मेष माहिष आणि बोकड बकरी । काळवीट नळनीळ रोही ।
 बैल सांबर घोडे गाथी । ससा गाढव उंट खेचरें ।
 इत्यादिक या योनी बरे । गणित करितां लक्ष चौन्यांशीं ।
 त्या भोगुनियां नरदेहासी । जन्मलास तूं ये अवनीसी ।
 म्हणुनि गव्हारा । करी विचारा । लुब्ध न होई या संसारा ।
 मायामय हा जगत्पसारा । सौख्य खरें नच, आभास सारा ।
 जन्म-मृत्युचा दुर्धर फेरा । चुकवायासी उपाय हाची ।
 धरी कांस या हरिनामाची । दासगणु हा म्हणुनी यांची ।

वारि करावी पंढरीची । नमा पाऊलें विठ्ठलाची ।
भीमातटवासिया हरीची ॥

९७. सुभाषित श्लोक

१

थोरांचे जितुके तयावरि असे सत्ता जगाची खरी ।
गंगेला बुध भूप विप्र खलही, येऊन पाणी भरी ॥
सूर्याचीं किरणें समान सकलां, मेघोदरीचें जल ।
केली कां महिनें कधीं निवड ती, हा सुष्ट वा हा खल ॥

२

सद्वस्तू अति सोवळी खलजना ती भेटते ना कधीं ।
वैसाया कधिं इच्छि का कुलवधू वारांगनांच्या मधीं ॥
राहे लांबचि राजहंस विपिनी कागावली पाहतां ।
देतां ये पयपात्र तें नच कधीं वा दारुड्याच्या हतां ॥

३

या साज्या असती कला नच बऱ्या सन्मार्ग लावावया ।
केरा झाडित शोधित म्हेणुन का ती योग्य पूजावया ॥
जाणा गायन हें करील जगतीं चैनी समाजाप्रती ।
मद्याची चट लागल्या पय, खवा कोणी न वाखाणती ॥

४

सर्वत्र मान मिळतो जगतीं जयाला ।
भूपें निरर्थक नये करूं कैद त्याला ॥
सन्माननीय जन कंठमणी गणावें ।
प्रत्येक कृत्य-प्रति त्या पुसुनी करावें ॥

५

उसाजवळ बैसुनी मिटिल काय कोल्हा मुखा ।
त्यजी वृषभ कां कधीं हरित वर्णशा बाटुका ॥
कृशानुवरि ठेविल्या सहज तूप ते पाघळे ।
तसेंच तरुणांसवें तरुणि व्याप्त कामानळें ॥

६

साधूचा सहवास योग्य मुळि ना त्याच्या पडा ना भरीं ।
फाडाया पतिपत्नि प्रेम-पट हो ती कातरी साजिरी ।
यासाठीं त्यजणें तथा घरिं अल्या चालून त्या वंदणे ।
जेवाया झणिं घालुनी न ठेवितां वाटे पुढें लावणें ॥

७

साधूचे गुण सर्व एक दिसती ठायीं तुझ्या रे उंसा ।
घालोनी चरकांत ही रगडिल्या, तूं अर्पितोसी रसा ॥
कोणी चावुनि बाकुसास तुझिया फेंकोंत बापा पथीं ।
त्याच राग न, थोर जे कधिं न ते मोठेपणा टाकिती ॥

८

जो थोर साहति सदोदित ते छळाला ।
ऐरावतीप्रतिच अंकुश, ना खराला ॥
हेमाप्रतीच बसती नित वन्हिडाग ।
की पंजरार्थ शुक, ना गिध, घूक, काग ॥

९

वर्षाऋतूंत घन भूवरि वर्षतात ।
स्वात्यंबुलाच परि चातक सेवितात ॥
तैसे वदोत कुणि कांहिं अनेक लोक ।
युक्तास घेउनि सुखें इतरास टाक ॥

१०

त्याचा तयास कधिं दुर्गुण तो कळेना ।
वाटे कुठें स्वरत्र कर्कश रासभांना ।
ते उच्च काहुनि रवा जरि गर्जतात ।
ज्ञाता कदा न परि हुंकुनि त्या पहात ॥

११

तेजी, मृदू, चपल, सुंदर, शीत, शेष ।
ना ठेविती परि तथा कुणि संग्रहास ॥

ऐका विषंकरुनि तो दडला विळास ।
नाहीं बरा म्हणुनि एकहि अंगिदोष ॥

१२

जों जों कराल तुम्हि घर्षण चंदनाला ।
तो तो सुवास अधिकाधिक ये तयाला ॥
सत्संग हा फलद त्यापरि साच होतो ।
जों जों कराल सुख देइल जाण तों तों ॥

१३

विषाच्या संगानें मधुर पय जें तें विघडतें ।
सती वारस्त्राच्या सदर्नि शिरतां निंद्य ठरते ॥
पहा केतूसंगें ग्रहणगति भोगीत सविता ।
असत्संगानें ये सहज कवणालाहि लघुता ॥

१४

कांता तीच असे धरी पतिचिया कोपी सदा नम्रता ।
वाणी अप्रिय ना वदे; त्यजित ना केव्हांहि जी सत्यता ।
मान्या जी वडिलांप्रती, विनय तो अंगीं जिच्या बाणला ।
ऐशी जी, उपमा न अन्य, गृहिची लक्ष्मी म्हणावें तिला ॥

१५

वाणी सुशोभित सदा प्रिय भाषणानें ।
सत्कीर्तनें श्रवण तें कर योग्य दानें ॥
सच्छीलते विबुध शोभति नम्रतेनें ।
स्नानें तनू, नयन ते हरिदर्शनानें ॥

१६

भलें हि अथवा बुरें बघुनि बाह्यरूपाप्रती ।
नये ठरावितां कदा परिचयाविणें निश्चितीं ॥
वरी दिसतसे जसा फणस ना तसा अंतरीं ।
प्रकाशमय गार ती, परि न ये हिऱ्याची सरी ॥

१७

प्रयत्न करितांहि ये उडवितां गिरी अंबरीं ।
अशक्य नच पाळणें मृगपती पशूच्या परी ॥

रथाप्रतिहि जोडितां मकर यत्न केल्यास ये ।
परंतु खल चित्त तें वळविता कदापी न ये ॥

१८

चंद्रप्रभा न सुखदायक होय चोरा ।
आल्हादवीत परि ती सुजनां चकोरा ।
कागा रूची, नच शुकाप्रति थिल्लराची ।
एकास इष्ट दुसऱ्यास अनिष्ट तेची ॥

१९

माता ती विवशी, पिता अदय तो, भ्राता महा मत्सरी ।
स्वार्थी साच गुरू, कुटील मुलगा, निर्द्रव्यता ती घरीं ॥
विद्याहीन मुळीं अशक्तहि तनू कांता असे जारिणी ।
संसारीं दुसरें मुळीं न उरलें दुर्भाग्य तें याहुनी ॥

२०

पाहुनिया मृगजला मृग तो पळाला ।
प्याया जला परि तिथेंच हताश झाला ॥
तैसे गुणावगुण पाहुनि ना करीती ।
जे का गुरू फजित होतिल तेच अंतीं ॥

२१

वक्त्याचें वच तें जरीही नसलें टोचून कोणाप्रती ।
श्रोते ऐकुनिया तदर्थ अपुल्या तें वर्तनीं ओढिती ॥
त्याचें तें वच साच बाण गमती अंगीं जयाच्या उणें ।
नाहीं कौतुक साच यांत बुध हो ! चोरामनीं चांदणें ॥

२२

आज्ञाधारक आपणा म्हणवुनी वादविवादा करी ।
खंडाया गुरुवाक्य तत्पर जणूं वादाटवीचा हरी ॥
शब्दें बोलुनि सद्गुरू मनि धरी त्याच्यासर्वें तेढ ती ।
कोण्या देशिं हि लक्षणें न बुधहो ! सल्लक्षणी मोडती ॥

२३

संसारार्थ न ही दिली नरतनू, ती ध्यावया माधवा ।
दुग्धातें अटवून कोण बनवी घूकार्थ सांगा खवा ? ॥

पंथाचा भरण्यास केर आणिती श्रृंगारुनी का करी ।
रत्नाचा बहुमोल खोविति तुरा का गाढवाच्या शिरीं ॥

२४

नेल्या नृपें लुट्टुनियां धनधान्य सारें ।
वा लागला भिजविण्या तनु मेघ वारे ॥
जायेस वा पति तिचा धजतां छळाया ।
फिर्याद ती हरिविणें स्थळ ना कराया ॥

२५

केसांनी वधुनी वयास अपुलें कृष्णत्वही त्यागिलें ।
लक्षावें विषयास ना म्हणुनि ते चक्षूहि मंदावलें ॥
ताठा टाकुनि वाकली वध तनू सर्वास वंदावया ।
चित्ता ! टाक अतां तरी भटकणें शोभे न जे या वया ।

२६

क्रोधापरी मुळिं न दुर्गुण या जगांत ।
क्रोधेंच होय धनमान-सुखास घात ॥
देवाधिदेव परि शंकर तो स्मशाना ।
बैसावयास बुध कारण तोच जाणा ॥

२७

जेथें प्रेम तिथेंच मानव पहा हट्टापती पेटतो ।
मातेच्या जवळीच पल्लव शिशू ओढून आक्रंदतो ॥
अन्याच्यां जवळी सदा वदन तें केवीलवाणें करी !
नाचे गौळणिच्या पुढें, परि घरीं फोडी दुधाणें हरी ॥

२८

वृथा या वेदांता वदुनि वदनाते न शिणवी ।
तृषा तान्हेल्याची मृगजळ जर्गी काय शमवी ।
शिन्याने बोलाच्या उदर भरते का कधितरी ।
स्त्रियेला चित्रींच्या कधि न धरिता ये निज करी ॥

२९

उदार धन अर्पिता कृपण फार संतापतो ।
बघून परकामिनी जळफळे मनीं जार तो ।
निरोगेजन पाहता सुख न होय वैद्या परी ।
नसेल झगडा तरी वकिल मोडि बोटे घरी ॥

३०

धनानें जगी ना कधी मत्त व्हावें ।
अती आदरे माधवातें भजावें ।
कधीं ना कधी काळ नेणार साचा ।
नये संगती लेश या वैभवाचा ॥

३१

निष्ठा एकविधा कुठेहि बसता निष्ठाच ती पावते ।
वस्तूच्या जवळीच केवळ पहा सामर्थ्य ना राहते ।
आहे वस्तु महीपरी निजवळें बीजा सदा पोषवी ।
थोड्याचे करि फार ना बदलिता त्या त्या गुणा वाढवी ॥

३२

शैवा जो शिव वैष्णवा हरि गमे वेदांतिया ब्रह्म जो ।
बौद्धा बुद्धहि जो खुदा हि यवना अर्हन्त जैनास जो ।
कर्ता जो गमतो प्रमाणपटुता जे कर्म मीमांसका ।
ख्रिस्त्या येशुहि तोच हा गणु म्हणे द्या रुक्मिणी नायका ॥

९८. रंगपंचमीचा पोवाडा

सवाई माधवराव पेशवे पुण्यप्रतापी अवतरले । श्रीमंत झाले
'श्रीरंग' पुण्याला गोकुल वृंदावन केलें ॥ शके सत्राशें पंधरा सालीं
प्रमादि संवत्सर असतां । चैत्र शुद्ध प्रतिपदा तिथीसी रवि मध्यान्हा
प्रति येतां ॥ शहर पुण्यामधें आनंद झाला रंग उडालाः अनिवार ।
राहत्या वाड्यामधें भरविला श्रीमंतांनीं दरवार ॥ सजविले हत्ती
रंगवुन सोडा अंबान्या बांधून वर । भगवा झेंडा हौद्यावरती,
घोड्यावर घोडेस्वार ॥ तमाम मार्गें, पथके, कारकुन, येकांडे,
शिल्लेदार । मानकरी मुत्सद्दि पायदळ कारभारि आणि सरदार ॥

भरविले हौद रंगानें रस्त्यावरी ।
 मोतिया, कुसंबी, लाल, निळा, केशरी ।
 खिडक्यांतुन पहाया मौज उभ्या सुंदरी ।
 दणदणति नगारे अगणित उंटावरि ।
 लागले झडू चौघडे ढोल झल्लरी ।
 सारंग आळविति गुरव सनइच्या सुरीं ॥

ताशे, मर्फे, शिंग, तुताच्या, नादानें अंबर भरलें । होलारांचा
 श्राकृत बाजा विन्नीच्या पुढती चाले ॥ स० १ ॥

पाटिलबावा महादजी शिंदे पदवि अलीजा बहादर । महा मुत्सद्दी
 फडाणिस नाना बृहस्पतीचा अवतार ॥ या दोघांनीं करून मनसुबा
 वेत ठरविला रंगाचा । रंगमिषें मेळाच जमविला दख्खनच्या
 सरदारांचा ॥ ऐपतिप्रमाणें हुकूम झाला रंग कराया अवघ्यासी ।
 एकाहुन एकांनीं केली बरी तयारी बहु सरशी ॥ सखलादि रुजामे
 पसरून वरती राजमार्ग ते भूपविले । चौकाचौकावरून कमानी
 मखमलीच्या आंतुन शेले ॥

आनंदसागरीं तई बुडालें पुणें ।
 द्वारास बांधिली अंब्याचीं तोरणें ।
 कांहींच कशाचें नव्हतें बुधहो ! उणें ।
 घातले सडे मिळवून मलय चंदनें ।
 आकाशीं उडती चास वाम बाजुनें ॥

कडेकोट स्वारिची तयारी सरंजाम अवघे आले । बाजार बुणगे
 त्या समयाला सादर व्हाया नच चुकले ॥ स० २ ॥

वीज पयोदीं जशी लकाके तशी गजावर अंबारी । आरासपाणि
 ती खालीं, तिचेच्या झूल मनोहर जरतारी ॥ मौक्तिक माला कंठिं
 गजाच्या सुवर्ण तोडे पायांत । सुवर्ण मुठिच्या चिराफदानी होते
 अलंकृत गजदंत ॥ सबळ पुण्य शिवछत्रपतीचें अवघ्यांच्या कार्मीं
 आलें । विप्र मराठे भारतीय हे वीर म्हणोनी नाणवले ॥ छत्रपतीच्या
 नांवें मुजरा करून भगव्या झेंड्याला । सवाइ माधव प्राण पुण्याचा

धनि अंबारीमधें बसला ॥ सफेद पोषाख गहिना हिच्याचा कंठि
मनगटीं झळकत । शोभे पेशवा नक्षत्रांमधिं इंदु जसा काइ गगनांत ॥

कुणि म्हणाति धन्याची दृष्ट खचित काढवा ।

किति घेति वायका अलाबला तेधवां ।

बहु सौख्य वाटलें नानांच्या तै जिवा ।

कीं प्रदीत झाला भटवंशींचा दिवा ।

हा सवाइ माधव भाग्यशालि पेशवा ॥

जहांमर्द सरदार शिपाई रणनवरे कीं जणुं सजले । एकादिल
अवघ्यांचा म्हणुनी हें वैभव दृष्टिस पडलें ॥ स० ३

फडणिस नाना, फडके, रास्ते, पारसनिस, विंचुरकर । परशराम
भाऊ पटवर्धन विश्वासाचा सरदार ॥ पेठे, त्र्यंबकराव परचुरे, नारोबा
अभ्यंकर । चंद्रचूड, बोकील, पानसे, भिडे, प्रभूणे, शालुकर ॥
बापु गोखला वीर धुरंधर, ढमढेरे मोजुमदार । काळे आप्पा, बळवंत
मेहेंदळे, विन्नीवाले विन्निवर ॥ भावे, खासगीवाले, थत्ते, बुंदेले,
पाटणकर । शूर शितोळे, धायबर, भोयटे, जरिपटक्याचा होळकर ।
दाभाडे, अंग्रे, धुळप, चौगुले, घोरपडे, निंबाळकर । राजे रघुजी,
पवार, माने, महाडिक मनिंचे दिलदार ॥

यादव, शिके, जाधव, निकम, सावंत ।

समशेर बहादर मस्तानींचा सुत ।

चालली स्वारी डौलांत झुकत झुकत ।

पुढें छडीदार चोपदार ललकारत ।

मह्लाची जोड लेजीममधें खेलत ॥

दो बाजूनें गुलाल उडाला खंडोगणती मण पळे । धुवाधार
अनिवार मार तो रंगाखालीं जन न्हाले ॥ स० ४ ॥

घेऊन वाडा उजवा आली स्वारी मग बुधवारांत । तेथें झाली
गोरगरीबां होनांची बहु खैरात ॥ रविवारामधें स्वारी घेतां थाट
साहुनीं बहु केला । मोहरा पुतळ्या उधळुन वरतीं नजराणे
श्रीमंताला ॥ हरीपंत तात्याचा झाला रंग केशरी जोराचा । रास्ते
पेठेमधून रस्ता धरिला मग वानवडीचा ॥ आले समोर महादजी

शिंदे कर बांधुनियां दस्तीनें । कुर्निसात श्रीमंता केला डोळे भरले
प्रेमानें ॥ मुख्य स्थानीं सवाइ माधव मोहराच्या गादीवरती । उजव्या
बाजुस फडणिस नाना दौलतिची ज्या कलम हातीं ॥

सरदार अवांतर आपापल्या मिसलीनें ।
सदरेस बैसले घालुन वीरासनें ।
हे सर्व अमंत्रित शिंद्याचे पाहुणे ।
झाले अहेर अवघ्यां किती वानुं वाणिनें ।
खुशि सर्व जाहले नर्तकिच्या गायनें ।

मृगमदमिश्रित रंग तेथिचा हार तुरे घेऊन उठले । अस्तमानची
झाली वेळा, शहराकडे मोर्चे फिरले स० ॥ ५

* * *

कथा ही वर्णित बखरित वाचुन पुणें पहाया मन हुरहुरलें । येथें
येऊन पाहूं जातां तेंच चित्र बहु हिरमुसलें ॥ हाय हायरे ! हे दुर्देवा
शोचनीय ही स्थिती किती ? । ज्या शहरामधि रंग उडाला तेथ
उडे सांप्रत माती ॥ विप्र मराठे ज्या शहरींचे एक ही ख्याती दूरवर ।
होती; तेची बसू लागले परस्परांच्या उरावर ॥ नाही शेंडी विप्रवराच्या
डोइस नटऱ्यासम केस । पुरुषत्वाची खूण मिशी जी तिचाच आला
बहु त्रास ॥ गजाएवजीं बग्या, मोटार, बायसिकली रस्तोरस्तीं ॥
घोडे मेणे तशा पालख्या नचं कोठें दृष्टीं पडती ॥

मावळलें शौर्य पोकळ वाद माजला ।
सर्वत्र पुस्तकी ज्ञानासी पूर आला ।
अनीतिचा जाहला जोर, भाव दारुला ।
भेद ना गर्तिकंचनीमधें राहिला ।
डोइचा पदर बायांनिं खालिं टाकिला ।

चहाकाफिचीं झालिं दुकानें शक्तीचें ठाणें उठलें । देशामध्यें
किति संपत्ति हें नोटांनीं सांगितलें ॥ स० ६

सऱ्या गोट पाटल्या आतां ना, पोलकीं स्त्रियांच्या अंगांत ।
विनयाचा तो खून जाहला, छिचोर चाली सर्वत्र ॥ उंच उंच
पोषाख बुडाले वूट पाटलुनिवर भक्ति । जिंजर सोडा वाटर लिमलेट

पाव बिस्कितें बहु खपती ॥ दरबारांचें नांव कशाला फुकट सभा
त्या बहु होती । नित्य लेखण्या व्यर्थ पाजळुनि ढवळ्यावर काळें
करिती ॥ अस्तमानिं ते देवदर्शना खंडीमाजी एकरति । लायब्रज्यां-
तुन अतिशय गर्दी, कुणि न पुराणा विचारिती ॥ मर्दुमकी ती मागें
सरली, समाज झाला बहु दुबळा । द्वेषघुशीनें पोखरला कीं एकीचा
सौख्यद किल्ला ॥

देवतेपरी पूजन जिथें गाइचें ।
तेथेंच उघडले कत्तलखाने तिचे ।
काढिती विकाया तूप तिच्या चर्विचें ।
ना मिळे मुलांना दूध किमपि धेनुचें ।
वाटोळें झालें धर्मरीतिभातिचें ।

अवर्षणावर अवर्षणें तीं रोग सांथिचे बळावले । रद्दी म्हणुनी
अतार-सदनीं धर्मग्रंथ येऊन पडले ॥ स० ७ ॥

प्रौढविवाहें तान खरोखर बालविवाहावर केली । तरुण जोडपीं
विषयसुखाच्या नादानें बहु क्षयि बनलीं ॥ मी आणि माझा नवरा
याविण नको कुणाचा मुळिं वारा । शिक्षण फल हें, घरंदाज हा
शब्द जाहला ठार खरा ॥ विनयविघातक टेनिस कोर्टें स्त्रीपुरुषांनीं
बहु भरलीं । विशंक होउनि स्वैर वृत्तिनें खेळुं लागलीं चेंडुफळी ॥
सलकाडि पाँचाएवजिं आतां घड्याळ कांतडिपट्ट्यांत । तरवारीच्या
विळया जाहल्या आला काळ बहु विपरीत ॥ हमरस्त्यानें चमकति
पाट्या वकील डॉक्टर लोकांच्या । सुशिक्षितांची लग्ना गर्दी पुन-
र्विवाहित विधवेच्या ॥

बहुतेक जाहली नष्ट धर्मवासना ।
पापानें महिस व्यापिलें, पिके पीक ना ।
ही अशी दशा कां केलिस नारायणा ! ।
कां नये तुला वा करुणा करुणाघना ! ।
कार्धिं भारतियांची फेडशील पारणा ।

धनी पुण्याचे निघून गेले फिरंगि वाड्यामार्धिं शिरले । जिकडे
तिकडे पाडापाडी ढीग मातिचे पर्थि पडले ॥ स० ८ ॥

इतक्या मध्ये आली बातमी धनि सांप्रतचे येणार । आज दुपारीं
लाट गव्हर्नर बुधवारांतुनि जाणार ॥ म्हणुनि धन्याला पाहण्या
गेलो तों तेथें कांहींच नाही । नाकेबंदी जिकडे तिकडे जणुं
हरताळ पडली काई ! ॥ वाजुं लागल्या शिट्या शिट्यावर, काळे
पोलिस चौफेर । वामकराचे मुजरे होता धांवत आली मोटार ॥
नृप-दर्शन-लालसा-नगावर मम बुद्धी होती चढली । ती पोलिसनें
ओढुनि मागें उलट मुखामधिं भडकविली ॥ बरें रे बाबा दुरुन
पाहतों धनी तेवढा मज दावा । तोहि म्हणे, मज ठाऊक नाहीं
कुठुन तुला मग सांगावा ? ॥

मोटारिमधें ते दोन तीन पाहिले ।
बसलेले फिरंगी लाट नाहिं उमगले ।
ते आगगाडीचे गार्ड मला वाटले ।
येणार धनी असतील मागुनी भले ।

परि कळले कीं त्यांतच होते लाटगव्हर्नर धनि अपुले । हाय
हाय रे ! हे दुर्दैवा ! धनी असे का अम्हां दिले ॥ स० ९ ॥

हे मत्कविते ! तुला न आतां नृप वैभव तें वर्णाया । मिलेल वाई !
गोदातटिं तूं चाल हरीचे गुण गाया ॥ कालचक्र हें विपरित फिरलें,
दोष कुणासी लावावा । धन्यलोक पूर्वीचे गेले भोगुन स्वातंत्र्याचि
हवा ॥ अतां विठोबा ! तुला विनांति ही अमुची जोडु नकर । भरत-
भूमिचा झणीं करावा चहुंमुलुखीं जयजयकार ॥

फिर्याद कराया स्थल देवा ! तुजविना ।
नाहीच आम्हांला उरलें सच्चिद्धना ! ।
तूं सर्वशक्ति जगचालक मनमोहना ! ।
पूर्विच्या कर्वापरि भाग्य मदिय खचित ना ।

फंदि प्रभाकर जोशिवुवांनीं स्वराज्य रंगासी लुटिलें । दासगणूला
परवशतेच्या बेरंगा बघणें आलें ॥ स० १० ॥

९९. उसाचा पोवाडा

हे उसा तुझा भरंवसा अम्हां फारसा । होता कि परी दिधला दगा
तूं कसा ॥ आलास जियेच्या पोटीं तिला नाशीलें । ओवाहि पिकेना

सत्त्व मुळिं न राहिलें ॥ केलेस जननीचे हाल खला यापरी । त्या
तुला दुजाची कींव कुटुन अंतरीं ॥ पाहून तुला विभवाचे उपजते
अशा । परिणाम तिचेचा होय जर्गी दुर्दशा ॥ तव ठायिं नांदते गोडी
सूत्र सांगती । परि मला तुझ्याहुन अफू बरी वाटती ॥

अफु काळि कडु एकदांच घेते प्राण । देइ मरण ।
तूं सुबक गोड पांढरा करिशि हैराण । नित दैन्य ।
दिसतोस बाहेरुन गुणी परी अवगुण । त्यजसी न ।

ना पुष्टि दिली केल्यास मोकळ्या नसा । तें दुःख नये सांगतां
मनाला पुसा ॥ १ ॥

केलि तुला लावण्याची मी तयारी खरी । पासासाठीं घातल्या
खेपा ओरशेरा घरीं ॥ केले अर्जावरती अर्ज दाद लागेना । खर्चिलें
द्रव्य जणुं काय तमाखु चुना ॥ ओरशेर बसे खुर्चीस चहाकप करी ।
मी उभा लांब दारांत भिकान्यापरी ॥ मी कांहीं मधें बोलतां डोळे
फाडतो । ना अतां वेळ येण्यास असें सांगतो ॥

अखेर मिळविला पास बहुत कष्टानं । फिरफिरुन ।
शेतांत बसविल्या मेंढ्या रुपये देऊन । विस दिन ।
ओपून म्हैस दुभत्याची घेतलें शेण । खत जाण ।

मुंबईचें काढिलें तिकिट भरुनियां कसा । घ्यावया विकत
मासेळी उसाला पसा ॥ २ ॥

आणण्यास पेंड कांतेची सरी मोडिली । दहा पळे दर एकरा
पाहिजे खरी । बाळ्याचें लग्न ठेवून टाल्या घातिल्या । एकरीं रुपये
पंचवीस सन्या पाडिल्या ॥ पाउणशें रुपये बेण्याचा भाव एकरीं ।
हा असा करावा खर्च तरी कुठवरी ॥ शेतांत चारी वळवून पाणि
सोडिलें । लावण्या उस पोराचें कडें मोडिलें ॥

लावुन गडी दहा पांच खांदणी केली । घातिली ।
बुंध्यास करडिची पेंड माती लोटिली । वर वहिली ।
साहिना घाण नाकास फडकीं लाविलीं । डोकीं फिरलीं ।

याहुन बरी नरकाडी थाट हा असा । देण्यानं बनविलें मला
जणुं काय पिसा ॥ ३ ॥

क्लोजरची लागली नोटीस चावडीवरी । हें कळलं मला संदनांत
खातां भाकरी ॥ लोडून ताट तैसाच पळत सुटलों । ओरशेरा राम
कल्पुन पायीं लागलों ॥ होणार कुलेजर पुढें म्हणुन आज तरी ।
होऊं द्या उसाचें भरण कृपा ही करी ॥ ओरशेर मुळीं मानिना नीघ
जा म्हणे । परदुःख परमशीतळ म्हणति शाहणे ॥

क्लोजरनें काय येणार पगारी तूट । तो उलट ।

ऐटीत बसे बंगल्यांत मांडूनी पाट । करी थाट ।

म्हणे आला कुलेजर बरा मिटली कटकट । अला वीट ।

तक्रारी उसवाल्यांचा योग हा असा । गृहकृत्य कराया वेळ मिळे
न फारसा ॥ ४ ॥

घातिली पेंड सल्फेट पुन्हा हिमतिनें । क्लोजरनें दिला संन्यास
उसाकारणें ॥ जाउन धवलता आली गुलाबी छटा । हा काय तुझा
वद वर्ण हरित सल्फेटा ॥ ओरडती सर्व शेजारि जमिन उपळली ।
लाखोलि शिव्याशापांचि बहुत घातली ॥ चारि फुटुन थोडकें पाणि
सहज वाहिलें । तें किती बघाया तेथ अफीसर आले ॥

लिहुनिया पंचनाम्यास दंड मज केला । गरिबाला ।

जाहलों मुळिच होतों मि महाग अन्नाला । तुकड्याला ।

भरण्यास दंड पोरिचा पितांबर नेला । विकण्याला ।

पंचानिं परत जातांना उपाटिले उसा । अपराधि मुळिच मी नाहीं
म्हणूं त्या कसा ॥ ५ ॥

पाण्याचि ध्याया तारीख चारिच्याच्यावरी । लागते बसावें जाऊन
दीनापरी ॥ अज दिवस दहा जाहले मला घेऊं द्या । पाणि हो
उसाला कृपा करुन ती उद्यां ॥ सांगतां असें वसकन् वदे पाटकरी ।
या वेळि तुला ना, चार दिवस दम धरी ॥ ही अशी तन्हा पाळिची
काय करुं तरी । नाडां न बैल राहिला मोटही घरीं ॥

पाटकरी धड बोलेना सदा गुमींत । अत्यंत ।

वरि न्यावि जरि फिर्याद तरी तिच तेथ । आहे गत ।

मोटेचि कोलि खटपट फिरुन गांवांत । झाली व्यर्थ ।

जरि घ्यावें बळें पाण्यास करुन साहसा । तरि होय दंड दुप्पट
कायदा असा ॥ ६ ॥

दर दिसासि भाडें दोन रुपये देऊन । पाहिला चरक लोखंडी अलों
घेऊन ॥ खोदिलें चुलांगण नवें दिला मंडप । जळणास फास तोडून
घातिले कुप ॥ लागेना रवीची सोय तंग जाहलों । सोडून सदन
रानांत येउन राहिलों ॥ तापानें तापलीं मुलें हवा चारिची । मानेना
मुळीं तोंडा न राहिली रुची ॥

आज लेक उद्यां बायको तेरवां सून । तशि बहिण ।
क्रमवार अजारी अशी झालीं सर्दीनं । मोठं दैन्य ।
शुश्रुषा तथा सकळांची कराया जाण । मजवीण ।

कोणि न भाकरीवीण खपाटी कुसा । गेल्या किं पातला कठिण
समय तो असा ॥ ७ ॥

ऐकून रवीचा भाव छाति धडकली । फिरण्यानं मुखाला कळा
मढ्याची आली ॥ येईना तिसाच्या खालिं हुद्देकरी । जोडिस रुपये
ते दहा आणखी वरी ॥ खर्चानें तुम्ही आपल्या खोपि बांधुन ।
रहाण्यास घावें आम्हांस तवा वासन ॥ आगाऊ रुपये ते निमे पाहिजे
दिले । मी गरजवंत बोलण्या मुख न राहिलें ॥

रविसाठिं काढिलें कर्ज जबर व्याजानं । गुळ गहाण ।
लावून दिला होणार अशी अडचण । केलि सहन ।
रवि करी आपुल्या काम सर्व छंदानं । नुकसान ।

होतांच असें कां म्हणति नशीबा पुसा । तुम्हीच आपुल्या आम्हां-
वरती ना रुसा ॥ ८ ॥

होता गुन्हाळ घराचा मान जर्गी अजवरी । अमुच्यांत खरोखर
लागिन घराच्या परी ॥ मुद्दाम आणिती लोक मूळ धाडुन । भावजया
भाऊ, जावई, लेक, बहिण ॥ चालतां चरक तो मैल मैल कळतसे ।
लाकडी, पांथ प्यावया रसा येतसे ॥ लोखंडि करित हा साच
मोहतुरापरी । ना कळे जवळच्या कुटून लांब मग तरी ॥

स्वच्छता रसाची हेंच कुंकू पुसनियां । लवलाह्या ।
मळकटपण हें शेण धजे लावाया । तें ठायां ।
कामिपणा आणते प्रीति गोडिच्या ठायां । अहो वायां ।

ज्या घरीं अस त्या मिळे मान फारसा । जाहलें तेंच उफराटें
पाहा या दिसां ॥ ९ ॥

मधेंच मोडला चरक झालि हरकत । पाहतां म्हणे लोहार येउन
षेटित ॥ नको तुझे बलोतें मला दर एकरां । पाहिजे रुपये ते दोन
भेलि त्यावरी ॥ तें सर्व अडचणीमुळें झणीं मानिलें । लोहार करे
चरकास जस्त पाजिलें ॥ आधणें निघालीं पांच शेरणि वाटिली ।
न्यावया गूळ बाजारा गाडि जोडिली ॥

दर गाडिमधें पंचवीस खडे घातिले । पर पाले ।
प्रत्येक खडा तिस शेर वजन पाहिलें । कमी आलें ।
बाजारिं तेच अडत्यानें वाटोळें केलें । गडि बोले ।

ठेवुं नका म्हणे अडत्यांच्या वरी भरंवसा । दे गाडिमागें मोघम
रुपये दोन विसा ॥ १० ॥

जाता हिशोबास मी वधू करी भाषणा । घ्या साडि मला इरकली
दुशी साजणा ॥ सुन म्हणे मला तन्मणी गळ्यांतिल करा । बोले
बहिण बांधणें माडि आपुल्या घरा ॥ दादास अणा मंदील घालण्या
शिरीं । बाळस जरीची टोपि बुट्याची खरी ॥ ओझे झालें तरी होउं
द्या नोट आणुं नका । आणण्यास बाळाची अफु सख्या चुकूं नका ॥

अवध्यास तुकावुन मान जाहलों स्वार । गाडिवर ।
पाहिलें दुकान अडत्याचें हर्ष मनिं फार । अनिवार ।
जाहलों करून रामराम गाडिच्या वर आखेर ।

बैसलों शेटजी दावा हिशोब झणिं कसा । आहे करणें मला
बाजार इथें फारसा ॥ ११ ॥

द्या रोख रुपये ते नोट नको मज मुळीं । दहा तोळे सोनें, मंदील,
साडि इरकली ॥ ऐकतां मदिय बोलणें वाणि हासला । मजपुढें
वह्यांचा भारा आणुन ठेविला ॥ पहा हिशोब आपुला तुम्ही नीट

निरखुन । नका करुं दिवाण्यापरी असें भाषण ॥ राहिली कुठें तीर
जमा उलट तव शिरीं । जाहला बोजा कर्जाचा फेड लौकरीं ॥

एकरीं उसाला खर्च एक हजार । साचार ।
लागले अला ना माल सातश्यावर । तिळभर ।
राहिलें देणें सरकारी अजुन तें फार । तुजवर ।

व्याजांत जामिन दे मला लिहून झट कसा । बघ तुझा नीट
निरखून हिशोब हा असा ॥ १२ ॥

पडतांच शब्द हे श्रवणें चित्त फाटले । जणुं काय वज्र नगशिरीं
पतन जाहले ॥ घटकेंत उतरला नूर मुखाचा हरी । हातपाय जाहले
दिले लुळ्याच्यापरी ॥ जी तमाखुची खावया चिमुठ घेतली । होति
मी करामध्यें तीहि तशिच राहिली ॥ या अशा जबर धक्क्यानें ढिली
कंबर । जाहली बाकीमधें दिला गहाण नंबर ॥

सोडिलें दुकान पानाचा विडा घेऊन । खालीं मान ।
घालून निघालों परत गाडि जोडुन । रस्त्यानं ।
लागली खबर आंगळशीं हरपलें भान । देवानं ।

पाणिपट्टीसाठीं जातिचा हुकुम एक कसा । झाला मानुं नको
मुदतिचा अतां भरंवसा ॥ १३ ॥

मनोराज्य जागिंच्या जागिं सर्व राहिलें । गंधर्व नगरिचें वऱ्हाड
जणुं परतलें ॥ हें सौख्य उसाचें असुन मृगजळापरी । तेथेंच भराया
घेऊन गेलों घागरी ॥ अतां काय तोंड जाऊन दाखवूं घरीं । आणिला
किती हा कठिण समय श्रीहरी ॥ परभारें जाऊन शेतांत रडत
बैसलों । द्यावया जीव विहिरींत सिद्ध जाहलों ॥

हें कळुन आलें माणसें घरचीं धांवत । आरडत ।
कांतेनें येउन झटादिशीं धरिला हात । म्हणे नाथ ।
देऊं नका प्राण विहिरींत जोडिते हात । विपरीत ।

करुं नका कृत्य मनिं धीर धरा थोडसा । दगडानं कधीं संकट
येत माणसा ॥ १४ ॥

जळो जळो साडि इरकली दुशी नथ सरी । मी खूष सख्या
राहीन कुंकवावरी ॥ आम्हांस प्राण तुमचा हेंच भूषण । तैशींच

मशीं बोलली शहाणी सुन ॥ पोरानं मदिय पायास मिठी घातली !
वाहसी कशाला मिशा बहिण बोलली ॥

यापरी करून समजूत घरा मज नेलें । बसवीले ।
कांबळ्यावरी ढाळजेत तोंच की आले । मज दिसलें ।
पाटील तलाठी महार आणिक जागले । उभे ठेले ।

द्वारांत मशीं बोलले म्हणे न या बसा । अम्ही अलों तुझ्या
जतीस ऊठ झणि कसा ॥ १५ ॥

अले पंच घरामधें जति कराया खरी । खाराची होति घागर
चुलीच्या वरी ॥ काथवद चाटु कुरड्या डाळिचे वडे । लोखंडी
धाव चाकाचि तुटकी कोंबडें ॥ वांझोटी एक शिंगाची गाय पांगळी ॥
दहा वसि लागल्या हातास पत्रावळी ॥ हरा डेरा कणगि केरसुणी
गाडि मोडकी । दारिचा खराटा उखळ शेळि बोडकि ॥

भोरकडी एक दिवलाणे पेटि खोक्याची । कपड्याची ।
त्यामधे गवसला बांड चोळी कांतेची । जुनि कुंची ।
शेर शेर बाजरी गहूं माळ मक्याची । कणसाची ।

सरमाड थोडें सरपण माल हा असा । झालि जति लिहिलीं
कागदी गव्हाचा भुसा ॥ १६ ॥

पासष्ट रूपये पाण्याचा भाव एकरां । तो कमी करो सरकार प्रभो
लवकरां ॥ घालो कि चारिला नळ आणुन खापरी । ना उपळ शब्द
मग येइल कानावरी ॥ चारिनें जमिन उपळलीं नयनीं पाहते ।
त्याचीच अम्हां सरकार पट्टि मागते । ना द्यावि जरी ती जमिन
होय खालसा । भूपतीपाशीं अन्याय नसावा असा ॥

त्यांतून असे जहामर्द अमुचें सरकार । खंबीर ।
इंग्रज न्यायि सद्गुणी अशी आजवर । जगि फार ।
गाजली कीर्तिपरि त्यांत मुळीं ना सार । आखेर ।

हें आलें कळुन नृप माय रयत वत्ससा । हा न्याय बुडाला हरी
पाव तूं कसा ॥ १७ ॥

नको टाकुं उसा भलेपणा पुढें या परी । तूं सार्वभौम सम्राट
पिकाभीतरी ॥ तव ठायि ठेविली गोडि जशी विठ्ठलें । त्यापरी करी

तूं गोड जगाचें भलें ॥ कल्याणरूप तूं शिवापरी शोभसी । जो लावि
तुला त्या कुवेर तूं बनविशी ॥ उसवाले तुला पोटाशि धरुन बैसले
ना तुझ्याविण त्या प्रीय पोटचीं मुलें ॥

आलें कळुन वर्म जी सजा तूं केलीस । आम्हांस ।
लावून तुला ना केलें तुझ्यासम खास । चित्तास ।
दारु प्यालों ठेविली रांड त्यजुन नीतीस । अनितीस ।

सेविले रोग उपदेश गावि फारसा । जाहल्या वलांडा भरें सज्जना
उसा ॥ १८ ॥

हा ऊस नव्हे साक्षात् तपस्वी ऋषी । मस्तकीं जटा पाण्यांत राहे
निशिदिनीं ॥ सेवि शेण घाण मासोळी स्वतः हा खरा । त्याचिच
जगास्तव पुढें करी शर्करा ॥ पातक्या जशी जान्हवी पुनित बनविते।
त्यापरी उसाचा गूण शास्त्र सांगतें ॥ व्हा पुनित आधिं मग तुम्ही
उसा लावणें । त्यजुनियां दारु अनितीस रांड सोडणें ॥

वागुनि धर्म नितीनें शेति लावावा । उस बरवा ।
ना जातिजातिचा कुणी करावा हेवा । गुण घ्यावा ।
ठारिंच्या उसाचा हाच बोल एकावा । हरिसेवा ।

तुम्ही करा म्हणजे बरकत येउनि कसा । मोहरांनीं भरेल मानावा
मनीं भरंवसा ॥ १९ ॥

हा केला पवाडा अम्ही उसाचा खरा । तो शेतकऱ्यांनीं तुम्ही मानसीं
धरा ॥ अठराशें साल पन्नास शकाचें खरें । त्या सालि जाहलें दैन्य
असे साजिरें ॥ दत्तकपुत्र पाटाचि वायको खरी । ना सुखद होय
चारिचा ऊस साबरी ॥ यासारिं विचारां करुन रहावें सदा । ना नादें
उसाच्या दैन्य भोगणें कदा ॥

अतां हीच विनंति तुम्हां जोडुनि कर । आहे फार ।
बधुं नका कवन हें उगे तुम्ही वरवर । अंतर ।
शोधून पहा सर्वदा अहो चातूर । झडकर ।

हा कवन ऊस योथिच्या अनुभवी रसा । सेवणें दासगणु म्हणें
उगे ना बसा ॥ २० ॥

आख्यानांतील पदे

१००. (प्रतिकूल होईल)

सबळ पुण्य ज्याचें बुध्दहो तोच हिला वाची । (ज्ञानेश्वरी)
कळुन येत किंमत हंसालागिं मानसाची ॥ ध्रु० ॥

करून यत्न मृग तो सेवी मलय मारुताला ।

मुदित मनीं करविल साचें रत्नपारख्याला ।

भ्रमर तेच सेवन करिती पुष्पपरागाला ।

ग्रंथ हा न कादंबरी हो चित्तरंजनाची ॥ (ज्ञानेश्वर)

१०१. ॥ लावणी ॥ (आहे त्याचि मला)

ओठांनि पीति जे पाणि जीव भूवरी ।

ना खाति मांस ते केव्हां, शोधून पहा अंतरी ॥

मृग धेनु महिष गज वाजि उंट वानर ।

फळ कंद मुळें खातात, कुणि रहाति तृणाच्यावर ॥

(चाल) बाहेर जीभ काढून, जला प्राशन, करिति जे श्वान ।

तेंच मांसाहारी । वृक व्याघ्र तरस केसरी ॥ (शेखमहमद)

१०२. ॥ लावणी ॥ (मला जन्म हा)

विष्णु पुजेचा आधिं लोकांनीं बनवावा लागतो ।

म्हणुन तो जगिं माना पावतो ॥

ताशिच नृपाची गोष्ट असे गे नाहिं फरक सुंदरी ।

आकारा रयत आणी त्या खरी ॥

(चाल) : नर्मदेमध्ये कां बाण कमी आसती ।

त्यांतून लागले जे लोकांच्या हातीं ।

होऊन राहिले तेच समज पशुपती ।

अवंतराचा पाड मुळीं ना अवघे लोकां हातीं ।

जनाहून श्रेष्ठ नव्हे भूपती ॥

(सेना न्हावी)

१०३. ॥ लावणी ॥ (राणि ती हरिश्रंद्राची)

थोरवी आपुलि थोरांनीं । पाहिजे किं सांभाळली ।
कां कुठें सागरानें त्या । निज पुरें घरें पाडिलीं ।
रवि कोश प्रखर तेजाचा । परि नाही वनें जाळिलीं ।
भूमीनें भयें भाराच्या । कधिं काय पिकें टाकिलीं ।

(चाल) सत्ता तीं सर्वतोपरी, आहे तव करीं, कथूं कुठवरी ।
दिनाचा वाली । हो निजरयतेस माउली ॥ (सेना न्हावी)

१०४. (भाव धरा रे)

दिसे वरि भोळा । अंतरीं विदू हा काळा ॥ ध्रु० ॥
हा देव नव्हे आहे भूत । या नादें बुडाले बहुत ।
मी तुम्हां जोडिते हात । नको हा चाळा ॥ अंतरीं ॥ १ ॥
या भूतें हरिश्रंद्राला । डोंबाचें घरीं रावविला ।
या नादे उपाशी मेला । सुदामा भोळा ॥ अंतरीं ॥ २ ॥
होऊन भटाचे पोर । चकविला बली नृप थोर ।
कवि करितां तदिय प्रतिकार । फोडिला डोळा ॥ अंतरीं ॥ ३ ॥
या भूता काढण्या पाही । एकही जगामधिं नाही ।
त्या महाभूताचे पार्यां । ठेवि गणु भाळा ॥ अंतरीं ॥ ४ ॥
(नामदेव)

१०५. (प्रतिकूल होईल)

तत्त्वनिष्ठ अक्षय असणें हाच ब्राह्मणाचा ।
धर्म म्हणुनि सांगत आहे वेद जर्गी साचा ॥ ध्रु० ॥
काय ? “ यच्चकिंचित् ” मंत्रांतील वदा सार ।
भाष्य सकल पाहुनि झाला तुम्ही थोर थोर ।
तेंच पुन्हा अवलोकावें शीघ्र एकवार ।
तत्त्वबोध करुनी ध्याया जन्म मानवाचा ॥ (एकनाथ)

१०६. ॥ गज्जल ॥ (भैरवी--धुमाळी)

बुराना कोई दुनियामे दिखा जो सो इलाही है ।
घडा चुला खुजा प्याला जुदे ना सीर्फ मट्टी है ॥

नजर आते बहुत अक्साम मगर क्या खाक जुदी है ? ।
खाक देखो छोडो अक्साम, गनूका येहि कहना है ॥

(एकनाथ)

१०७. (रानारानांत गेली बाई शीळ)

घरादाराचा झाला बाई खेळ ॥ ध्रु० ॥

माझा पती देवारे तुझ्या पायी, रे ।

वेडा झाला त्या सुदबुध नाहीं, रे ।

तुळसी काष्ठाचि गळां घाली माळ ॥ १ ॥

तुझ्या नामाचा काय हा गूण रे ।

खायां प्यायाची राही सदा वाण रे ।

दिली कशाला चार पोर वाळ ॥ २ ॥

घरीं दुकानदारी मोठी होती, रे ।

तुझ्या छंदानं झाली त्याची माती, रे ।

गेला तराजु हाति आला टाळ ॥ ३ ॥

मी नांवाची आहे वध जीर्जा, रे ।

बऱ्या बोलानं घाट लाव माझी, रे ।

नुरलि वायद्याचि गणु म्हणे वेळ ॥ ४ ॥ (तुकाराम)

१०८ (राना रानांत गेली बाई)

घरा दाराचा केला नाहीं खेळ ॥ ध्रु० ॥

भक्ति उपजे दैन्याच्या पोटीं, ग ।

या भक्तीची किंमत मोठी, ग ।

भक्ति सुखार्थ इंद्र घोटी लाळ ॥ १ ॥

माझ्या हरिचें नाम बहू गोड, ग ।

खऱ्या शांतीची सदा करी वाढ, ग ।

मधु भ्रमरास, वेडुकाला गाळ ॥ २ ॥

जिजे जगांत तुझे कांहीं नाहीं, ग ।

तो अवघाच भ्रम आहे पाही, ग ।

मोह मायेस आधिं घाल वाळ ॥ ३ ॥

लेकराचें हिताहित जाणी. ग ।
माय, तिला न सांगावें कोणी, ग ।
भाव धरून पदीं ठेवि भाळ ॥ ४ ॥ (तुकाराम)

१०९. ॥ झंपा ॥

ब्रह्मविद्या खरी एक या भूवरी ।
ब्रह्म जीवा करी हीच राया ? ॥
एक तोची असें जन्ममृत्यु नसे ।
हेंच कीं मिळतसे अनुभवावया ॥
कर्मभक्तीविना ही न लाधे कुणा ।
जेविं का शिशुपणा, थोर व्हाया ॥
लोणि तकीं असे, ब्रह्म शब्दीं तसे ।
बुधाचि त्या घेतसे, घुसळुनीया ॥
दासगणु हा म्हणे, म्हणुन सावधपणें ।
सत्य नित्य शोधणें, जगिं तराया ॥ (मुकुंदराज)

११०. ॥ कटाव ॥

थाट माट बहु पाट शिशीचे । परिमळ सुटती उदवच्यांचे ।
पान सव्वा हात, द्रोण केळिचे । मीठ धवल, लिंबू, पंचामृत ।
तक्कू, रायतें, भेंडवडे ते । दाटी झाली कोशिविरीची ।
खिरा, काकडी आणि केळांची । पेरु, अननस, डाळिंबाची ।
डाळ वाटिली बहुत मजेची । कुरडी, पापड, भज्या, वड्याची ।
गर्दी झाली तशि शाकांची । मुळा, दोडका आणि भोपळा ।
चुका, चाकवत, वांगीं, कोहळा । भेंडी, डिंगरी, घोळ, पोकळा ।
धेंडस, वाघाटीं, घोसाळी । अबई, शेवगा, चवळि, पडोळी ।
हदगा, गाजर, पपइ, तोंडलीं । अळं, घेवडा, शुभ्र कान्हळी ।
खिरी मनोहर नानापरिच्या । वळवट टिकल्या नी गव्हल्याच्या ।
रायभोग तांडुळ मजेचे । पिवळें दाट वरण तुरीचें ।
तूप साजुक ते गायीचें । घीवर, जिलबी, ती बासुंदी ।

बेसन, दळिया; चुटिया, बुंदी । साखरभात, शिरा, करंजी ।
 पुरी, चिरोटा, फेणी ताजी । शंकरपाळें तेंहि निराळें ।
 साखर आज्य युक्ताचि सगळे । नानापरिच्या पक्कानांचीं ।
 चवी निराळी सुधारसाची । कढी मनोहर तशी दह्याची ।
 एकेक रुपया पार्त्रिं दक्षिणा । प्रमोद झाला विप्रवरांना ।
 दासगणूच्या या नव कवना । मान्य करो तो पंढरिराणा ॥

(दामाजी)

१११. ॥ लावणी ॥ (सुटला पितृ०)

महाराष्ट्र मुलुख बहु खट, त्यांतुनि विशेष गोदेचें तट ।
 उमगूं न देति कधिं वाट, सुखाची कवणा ।
 जरि सर्वशक्ति भगवान् परि केलि दैना ॥ १ ॥
 कुाणि दिल्या खांद्यावर कावडी, कुाणि केला विन पैशाचा गडी ।
 चोरल्याचि अवघ्यांवर कडी, ओढविलीं ढोरं ।
 वैकुंठपति दाम्यानं, वनविला महार ॥ २ ॥
 अवदसा जनी आग जाळी, दळण्या बैसविला वनमाळी ।
 अति कठिण सावतामाळि, लावी खुरपाया ।
 गौरा नेत धरून हातास चिखल तुडवाया ॥ ३ ॥
 चांग्या तूहि आहेस त्यांतला, महाराष्ट्रिं निर्दया खला ।
 बनवून सुईण सांवळा, महीच्या कांठीं ।
 नेलास रुक्मिणी म्हणे दया नाहीं पोटीं ॥ ४ ॥
 इकडील संत ते बरे, केलें नाहीं माझें कधिं मातेरें ।
 जेथें तेथें उभयतां वा रे गेलों थाटानं ।
 मेहत्याचें लग्न गणुदास कथी ही खूण ॥ ५ ॥ (चांगदेव)

११२. ॥ सवाल ॥

जगत् जगत् ये खाली पुकारा मत कर मनुज दिवाने ।
 सब घटपटमों नाथ भरा है, रीते न रहे कुछ खाने ॥
 माया कोल्हाटन करत तमासा सुखदुःख ढोल बजाके ।
 हरदम तुजकू ओही पिलाती घडि घडी मृगजल घुटके ॥

ब्रह्म सनातन तूंहे मेरे प्यारे ! कहना ये वेद स्मृतीका ।
दासगनू कहे बाबा जालंदर सूरज ज्ञान नभीका ॥ (जालंदर)

११३. (बिहाग-त्रिताल)

मुरली कशास्तव ही करिं धरली ।
निरस असुनियां तुज प्रिय झाली ॥ ध्रु० ॥
गुजगोष्टी तूं हिजसी करिसी ।
परि ती कळवी त्या सकलांसी ॥
योग्य खचित ना ही प्रेमासी ।
कुठें रसिकता हरि तव गेली ॥ (लाखा कोल्हाटी)

११४. (भाव घरा रे)

उमग खेळासी । आलि कोल्हाटिण रंगासी ॥ ध्रु ॥
विश्वास स्तंभ साचार । आहेत केवढे थोर ।
भावाचा बांधिला दोर । फिराया तिजसी ॥ १ ॥
सत्कर्म हाच कीं थाळा । या दोरावर ठेवियला ।
आंत उभी भक्तिवेलहाळा । सांवरि तोलासी ॥ २ ॥
हातिं बांबु पापपुण्याचा । नासाग्रिं रोख दृष्टीचा ।
घे अनुभव स्वानंदाचा । बघे न कवणासी ॥ ३ ॥
गणु म्हणे, उड्या जरि मारी । आधार सोडिना दोरी ।
ही विद्या येइल सारी । वंदितां गुरुसी ॥४॥ (लाखा कोल्हाटी)

११५. ॥ लावणी ॥ (राणि ती)

हत्तीहि असे चर्माचा । चर्माचा भूप त्यांवरी ।
नौबत तीहि चर्माची । चर्माच्या उंटावरी ॥
(चाल) जो पुढें पळे हलकारा, तोहि साजिरा, चामाचा खरा ।
पणव रणभेरी । चर्मच बनविलीं खरीं ॥
चर्मनिं तुझ्या देहाला । तारे कुठें सांग सोडिलें ।
हें दृश्य विश्व बघ सारे । चर्मच आकारा आलें ।
(चाल) चर्माच्या शुद्धिचे साठीं, चाम संपुटी, प्रभू-कीरिटीं ।
ठेवुन पूजिला । गणुदास स्तवी त्याजला ॥

११६. (पिल्ल-दिपचंदी)

नको मज साडी नसे मी रे उघडी ।

भक्तीची पैठणी नेसुनी बसल्ये, राजा भविं मन विटलें ॥ ध्रु० ॥

वैराग्याची अंगांत चोळी । केशव राघव नग हे मी ल्यालें ॥ १ ॥

मी पण जाळुनि काजळ केलें । ज्यायोगें जग हरिरूप दिसले ॥ २ ॥

सद्भावाचें कुंकू कपाळीं । गुरुरायानें मज लावियेलें ॥ ३ ॥

त्या पुढती या तव भूषणांची । किंमत ना मज, गणुदास बोले ॥ ४ ॥

(जनावार्ई)

११७. (धुमाळी)

विठ्ठल वापी, विठ्ठल मोट, विठ्ठल नांघा बैल ग ।

विठ्ठल पाणी, विठ्ठल हांकिता, त्याविण हें काय होईल ग ॥ ध्रु० ॥

विठ्ठल शेत, विठ्ठल वाफा, विठ्ठल नांगर वखर ग ।

घडि घांढि विठ्ठल विट्स भेटे, मग कां व्हावें अधीर ग ॥ १ ॥

विठ्ठल बैणें विठ्ठल उगवे, विठ्ठल अवध्या जगांत ग ।

मग कां डोळे बांधून भटकूं दुर्धर माया वनांत ग ॥ २ ॥

दासगणु म्हणे मायागांठण थोडी कारितां सैल ग ।

बघणारासह स्थावर जंगम रूप विट्ठचें होईल ग ॥ ३ ॥

॥ सावतामाळी ॥

११८. ॥ कटाव ॥

हे ज्ञानेशा, पहा मळयासी । नंदनवन हा भूप्रदेशीं ।

आलि वनश्री मुक्कामासी । एकवटोनी या ठायासी ।

मही नेसली शालू हिरवा । नयनमनोहर अवध्या दुर्वा ।

जाई चमेली दवणा मर्वा । उंच वाढले धरून गर्वा ।

ताडमाड शिंदाड पोफळी । गर्वें फुगली म्हणुनी झाली ।

बांधावरती वस्ती वहिली । निवडुंगाची संगत केली ।

फुलझाडांच्या नाना जाती । एक हारिनें दृष्टिस पडती ।

मदनबाण निशिगंध मालती । बकुल मोगरा कुंद शेवती ।

पति हारित पांढरा मनोहर । चांफा तैसा गुलाब सुंदर ।
 नगर कर्दळी गुलवाशीचीं । कणहेर पुष्पें दो जातीचीं ।
 मधुन मधुन योजना सुरूची । सतेज रोपें किती तुळशीचीं ।
 धनी मळ्याचा वैष्णव दिसतो । पहा तुळशीला कितितरि
 जपतो ।
 परि बेलाला काधिं न विसरतो । सुमनस्वरूपें हरिला भजतो ।
 फळझाडांची गर्दी झाली । पानमळ्यांतुन दिसती केळी ।
 पेरु, अननस, आम्र जांभळी । मोसंबी फलभारें लवली ।
 दाळिंबानें मातच केली । लिंबू, पपनस, चिक्कू, अंजिर ।
 द्राक्षें, खिरण्या, संत्रि मनोहर । फणस, पपया, वानू कुठवर ।
 एक्या बाजुस भाजीपाला । मुळा, दोडका, वांगिं, भोपळा ।
 धेंडस, पडवळ, चवळी, कोहळा । सुकाळ येथें दिसे रताळा ।
 लसूण, कांदा, गाजर, मिर्ची । चुका, चाकवत, खांच अळूची ।
 थारोळ्याच्या सन्निध साचा । आहे उसाचा फड जोरावर ।
 चौबाजूला वेली सुंदर । फुलें पीवळीं आलिं तयावर ।
 त्याच्या सन्निध मका लाविली । मध्यभागीं तीं कणसें आलीं ।
 पाचोळ्यानें झांकून गेलीं । आहेत कणसा दाणे आले ।
 हें तुज्यांनीं बोधित केलें । ऐसें वैभव पाहुन रुसला ।
 भुईमूग तो महींत घुसला । तोंड दाविना पहा कुणाला ।
 त्याची समजूत घालायासी । योग्य ठरविला एकादशीसी ।
 अणिक ठेविलें नाक तयासी । या मानानें अतिशय फुगला ।
 फुगला म्हणुनी चरकीं गेला । तैलरूपानें रडूं लागला ।
 रडूं नको तूं किमपी बापा । तूंच उजळशी जगांत दीपा ।
 अवध्यामाजी धूर्त बाजरीं । मठ-मूगाला काधिं न अठ्ठेरी ।
 ही धान्याची माय साजिरी । म्हणुन हिचें तें नांव सज्जुरा ।
 विपूल आला गहूं, हरबरा । शाळू शोभे भूप साजिरा ।
 अमुक वस्तु येथें नाहीं । हें म्हणण्या नच जागा पाही ।
 दासगणु तें कवनीं गाई । अवघें वदवी माय विठाई ॥

(सावतामाळी)

११९. ॥ लावणी ॥ (दीनदयाळा परमकृपाळा)

निर्धनतेची माळ काठिण ती पडली ज्याच्या गळां ।
 मान. तयाचा राहे न कोठें; अपमानची आगळा ॥ ध्रु० ॥
 सदन तयाचें सुखद न त्या मग जणुं चितेचा मळा ।
 कांता कातर होउन टोची, रडत वसे खळखळां ॥ १ ॥
 खेळवणें मग होय सहज तो ग्रामकंटकां, खळां ।
 कुणि त्या 'वेडा-लुच्चा-हलकट' कुणि म्हणती 'बावळा' ॥ २ ॥
 धनहिनिता नच जाय झाकली जणुं भाजीमधें मुळा ।
 दासगणु म्हणे दारिद्र्याचा काठिण उकलण्या पिळा ॥ ३ ॥
 (नरसी मेहता)

१२०. ॥ कटाव ॥

“ अंगिं अंगि ती मखमालीची । बहुत मजेची । शिरीं असे ज्या
 भरजरि कुंची ॥ केस वाकडे कुटील काळे । पदीं साखळ्या तोडर
 वाळे । कटिं करगोटा । सुवर्णाचा । घुंगराचा । गळ्यांत कंठा तो
 मोत्याचा ॥ विंदली कड्यानें संडित पाणी । रांगत येतां हलतीं
 दोन्ही । झूल भोकरें ज्याच्या कार्नीं । दृष्टमणी मनगट्या मधूनी ॥
 जोड दंडकडे दंडीं ज्याच्या । खालीं कोपन्या नागमोडीच्या । बावन-
 कशी सुवर्णाच्या ॥ भालीं पिंपळपानावरतीं । नाना परिचीं रत्नें
 असतीं । किरणें ज्यांचीं केसावरतीं पडून अतिशय शोभा देती ।
 सजल घनीं जणुं वीज तळपती ॥ गालबोट गालास लाविलें ।
 काजळ डोळ्यांमध्ये घातलें । भालिं कस्तुरी चिन्ह रेखिलें । रंगित
 रिंगणें हातीं धरिल । असें बाळ तें रांगत आलें ॥ निज जननीच्या
 पायापाशी । येऊन ओढी करिं लुगड्यासी । बहु आतुर ते पाहि
 मुखासी ॥ त्या सोहळ्यासी पाहुन धाळा । भक्तवरद श्रीपंढरिवाला
 दासगणू ज्या अंकित झाला ॥ ”

(गोरोबा)

१२१. स्फुट प्रार्थनाश्लोक

“ विश्वेशा, जगदीश्वरा, भवहरा, भीमा, भवानीवरा ।
श्रीकंठा, वृषभध्वजा, पशुपते मौलेंदु गंगाधरा ।
हे भूताधिपते, सुरासुरपते, हे रुंडमालाधरा ।
बोले दासगणू भवीं बुडत मी माम् पाहि रामेश्वरा ॥

अपांपपतिसुतापते, गिरिनिवासिया ईश्वरा ।
अगा भुवनसुंदरा, अघहरा, कृपासागरा ।
तुझ्यविण्ठोरिता नसे मुळिंच ठाव या भूवरीं ।
नमो प्रणतवत्सला तुजशि व्यंकटेशा हरी ॥

बसून मन हें उगे विविध कल्पना त्या करी ।
तरंग वरच्यावरी उठति व्यर्थ नानापरी ।
म्हणून स्थिर तें करी मदिय चित्त सर्वेश्वरा ।
प्रसीद परमेश्वरा मजशि त्र्यंबकेशा हरा ॥

जगज्जननी अंबिके तव पदाब्ज वंदावया ।
गडावरती पातलों झणि कृपा करावी बया ।
जळो सकल दैन्य तें तव सुदिव्य नामानलें ।
नमो त्रिपुरसुंदरी, भगवती महामंगले ॥

भक्तांना तूं सुखद असुनी वारितां संकटासी ।
ऐसे आले काथित जगता प्रज्ञ ते व्योमकेशी ।
योचा यावा अनुभव मला वारि वेगें त्रितापा ।
वत्सा माता ढकलित कधीं काय हें मायबापा ॥

घडो मजशि संगती सतत सज्जनांची हरी ।
जडो मन पदीं पडो तव कथाहि कानांवरी ।
असोच रसना सदा रत तुझ्या सुनामामृतीं ।
करोत कर सर्वदा भजन हे तुझें निश्चितीं ॥

विविध विचार

१२२. गणेशसरस्वतीस्तव

श्रीगणेशायनमः

“ हे एकदंता तूं विघ्नहर्ता । तूं सिंदूर अंगीं चर्चिता । गजमुखा
हैमवतीसुता । शूर्पकर्णा पावे मशीं ॥ तूं सकल गणांचा आदि ईश ।
म्हणून म्हणती गणेश । लीलेकारणें नाना वेश । धारण तुवां
केलेसी ॥ सविता आपल्या प्रभेनें । आला वैभवाकारणें । तेंवी तूं मी
या द्वैतपणें । तूंच आलास आविर्भावा ॥ औपचरिक पूजेची । गरज
इतक्याकारितां साची । कीं त्यायोगें तत्त्वाची आठवण व्हावी
उपासका ॥ तव शब्दरूप मूर्तीचें । श्रीज्ञानेश्वरें वर्णन साचें । केलें
बहुत बहारीचें । ज्ञानेश्वरी ग्रंथाठायीं ॥ एवंच तुझ्यावांचून ॥ कांहीं
नाहीं जर्गीं आन । तेथेंच तुझें पूजन । जाणिवेनेंच होय कीं ॥ मग
एक शंका येते । जरी आज पुजूं तूंतें । तरी काय झालें नव्हतें ।
काल तुझें पूजन ॥ तूं पूजनरूप सर्वथा । पूजनाची न आवश्यकता ।
म्हणून माझी अहंता । पूजनाची व्यर्थ आहे ॥ देवा तूं पूजेसहित ।
आयताच आहेस सत्य । तुज जाणण्याविरहित । आतां न कांहीं
राहिलें ॥ परी कल्पनेकरून । व्यवहाराच्या भूमीवरून । जें मानिती
संतजन । वदतों तें ये कालीं ॥ शुंडामंडित तुझें वदन । गजनेत्र ते
अति लहान । भालीं शोभें मृगलांचून । पौचा कडीं मनगटीं ॥
गंडस्थलीं द्विरेफपंक्ती । रत्नजडित मुगुट वरतीं । हरित दुर्वा विशेष
देती । शोभा तुझिया मस्तका ॥ प्रचंड देवा तुझें उदर । कटीस शोभे
पीतांबर । बसोनियां मूषकावर । भक्तसाहायार्थ धांवसी ॥ तुझें
नाम वदनीं वदतां । विघ्नें पळतीं तत्त्वतां । जैसें बागूल आला
म्हणतां । पोरें लपती कोपन्यांत ॥ किंवा उदया येतां वासरमणी ।
तम पलायन करी झणीं । तैसी तुझिया नामस्मरणीं । विघ्नें पळती
दीनबंधो ॥ हे सरस्वती शारदे । हे श्वेतवसने भक्तवरदे । तुझें अभय
असूं दे । आतां दासगणूसी ॥ सहस्र चंद्राहून दीप्ती । तुझ्या
वदनाची सरस्वती । तूं जगद्गुरुची आराध्यमूर्ती । शारदांबा नाम

तुझे ॥ तूं सकल विद्येची स्वामिनी । कञ्जकन्या मयूरवाहनी ।
वीणेनें तो मंडित पाणी । तुझा मातुश्री सर्वदा ॥ भृकुटी तुझ्या
धनुष्याकार । आकर्ण नेत्र साचार । कुरळ केश मस्तकावर ।
मुकुटाबाहेर विराजती ॥ तुझी पाहून नासिका । लाजेल वाटे चंपक-
कालिका । अर्धचंद्राकार कुंकुमरेखा । तुझ्या भाला भूषवी ॥ डाळिंब
कुसुमापरी सत्य ! तुझे अधर आरक्त । हिऱ्याऐसा झळकत । दंतसंघ
मुखींचा ॥ वदनाकृति तुझी गोल । गुलाबपुष्पापरी गाल । सर्वांगसुंदर
बेलहाळ । वर्णन करूं कोठवरी ॥ ”

१२३. हिंदुधर्म आणि समन्वय

‘ धर्म जरी अनेक । परी त्याचा उत्पादक । एकचि आहे निःशंक
हे कदापी विसरूं नको ॥ एक्या हिंदुधर्माविना । देशकालवर्तमाना ।
पाहुन धर्मस्थापना । केली कर्त्या पुरुषांनीं ॥ धर्म म्हणजे वस्तु नाहीं
धर्म म्हणजे ना पदार्थ कांहीं । तत्त्वबोध जेणें होई । त्या होण्याचें
नांव धर्म ॥ तो तत्त्वबोध व्हावयाते । जें कांहीं करावें लागतें । त्या
करण्याला नांव मिळतें । विधि बापा जगांत ॥ आणि धर्म ना विधी
वांचुन । विधि देह धर्मप्राण । ते एकमेकांपासून । अलग केल्या
अनर्थची ॥ विधि बापा देहापरी । भिन्न भिन्न भूमीवरी । शिद्दी
आफ्रिकेमाझारिं । काळे गोरे युरोपांत ॥ शिद्दी काळा, चिनी पिवळा
युरोपाच्या मर्धाल ढवळा । इंडियन तांबडेपणाला । धरूनिया
राहिले ॥ हिंदुंचिया वाट्यासी । शामसुंदरता निश्चयेसी । पहा सूर्य-
किरणासी । अवघेच रंग ते ठायीं ॥ सूर्यकिरणापरीस साचा । वर्ण
हा हिंदू लोकांचा । समुच्चय काळ्यापांढऱ्याचा । रक्तपीताचा ये
ठायीं ॥ हिंदूंचा देश आर्यावर्त । हिंदुस्थान म्हणती सांप्रत । त्याचा
विचार करितां येथ । तोहि त्याच्याच वर्णापरी ॥ हिंदुस्थान थंड
आहे । हिंदुस्थान उष्ण आहे । समशीतोष्णही तो आहे । एक्याच
देशी अवघे गुण ॥ हवा युरोपखंडाची । हिमालयीं ये प्रत्यया साची
आठवण होतें आफ्रिकेची । मारवाडासी पाहतां ॥ भूलोकाचे
साहित्य । प्रथमतः ईश्वरें केलें येथ । हें यावरून सिद्ध होत । भारतीं
केंद्र जगताची ॥ प्रथमतः वैभव शिखरासी । गेलें आहे याच

देशीं। अवध्या कलाकौशल्यासी। जन्म येथून जाहला ॥ आर्यमहीचे वांट्याला। हा हिंदूधर्म आला। पूर्वकालीं याजला। वैदिक आर्य म्हणत होते ॥ बापा, याच धर्माचीं। तत्त्वे अवध्या धर्मात साची योग्यता हिंदूधर्माची। अवध्यामध्ये श्रेष्ठतर ॥ हिंदुधर्मीं जो का नर। तो कोणाचा न करी अन्हेर। आपुलेपणाला तिळभर। फाटा न देता बापा रे ॥ हिंदुधर्म हा आदि। मग बुद्ध, जैन, यहुदी। खिश्चन आणि महमदी। ऐसे निर्माण जाहले ॥ सर्वांगासह तत्त्वाचा। विचार हिंदुंनीं केला साचा। क्षमा आणि नीतीचा। विचार केला बुद्धांनीं दया जैनांनीं फैलाविली। ती खिस्त्यांनीं अमलांत आणिली। तेजस्वीपणाची कमाल केली। या महमदी धर्मानें ॥ या निरनिराळ्या धर्मांत। एकेक तत्त्व केलें ग्रथित। मुख्यत्वेकरून सत्य। बाकीचीं तीं गौण स्थानें ॥ तैसे न हिंदुधर्मीं झालें। अवध्या तत्त्वां प्रतिपादिलें त्यापरी आचरणही केलें कर्तृत्ववान पुरुषांनीं ॥ पहा पार्थ धनुर्धर। तेजसपणाचा सागर। म्हणून महात्म्या विदुरावर। नाहीं तरवार चालविली। तेजसपणाचा उपयोग केला। दुष्टां वधाया पुरता भला सन्मुख पाहतां विदुराला। लीन झाला तोच कीं ॥ म्हणजे शौर्य संभाळिलें। तेजसपणाला न टाकिलें। दयेलाही न तुडविलें। खून करून विनयाचा ॥ हे अवघे सद्गुण भले। जे पार्थाच्या अंगीं आले। त्याला त्याचें कारण झालें। एक हिंदुत्व निश्चयें ॥ हिंदुधर्माचा हाच धडा। व्यक्तिस्वातंत्र्य द्वेष सोडा। समाजस्वातंत्र्य प्रेम जोडा। म्हणजे अवघेच ये करीं ॥ जें समाजाचें हित झालें। तें प्रत्येकीं म्हणणें आपुलें। आणि हें ज्याचे मनीं वरिलें। तोचि हिंदू म्हणावा ॥ शूर म्हणती पांडव। बलवान् म्हणती पांडव। सद्भक्त म्हणती पांडव। दयार्द्र म्हणती पांडवांना ॥ नीतिमान् म्हणती पांडव। सत्यवचनी पांडव। अवध्या उत्तम विशेषणीं गौरव। केला आहे पांडवांचा ॥ म्हणजे पांचजणांच्या समुदायाचा। हा गौरव झाला साचा। विचार करतां यशाचा। लाभही झाला अवध्यासी। एक अर्जुनाच्या शौर्यानिं। पांडव ठरले शूर जाणे। एक भीमाच्या बळानें बळी ठरले तैसेच ॥ धर्म दयार्द्र नीतिमान्। हें त्याचें चांगुलपण ॥

घेतलें अवघ्यांनीं वाढून । आचरण करतां एक जरी ॥ कृत्य व्यक्तीनें करावें । त्याचें यश सर्वां द्यावें । अजरामर होऊन बसावें । आपण आपल्या समाजासह ॥ व्यक्ति समाजरूप देहाचा । एक घटकावयव साचा । म्हणून आपलेपणाचा । अभिमान त्यानें वाहूं नये ॥ पहा कर धरी तरवार । दंड देई आधार । मेंदू करी विचार । ही चालवावी कोणावरी ॥ येथें नुसत्या करानें । जरी अभिमान धरिला मनें । कीं माझे शौर्य इतरांविणें । आडणार नाहीं निःसंशय ॥ हा अभिमान तयाचा । टिकेल का क्षणैक साचा । उलट त्याच्या दुर्गुणाचा । उपहास होईल सर्वत्र ॥ म्हणून हिंदुधर्मासमान । सर्वांगसुंदर धर्म जाण । कोठें न झाला निर्माण । तें तूं कदापि विसरूं नको ॥ ऐहिक, पारमार्थिक तत्त्वाचा । ज्यांत विचार केला साचा । तोच धर्म जगताचा । बाकीचे ते एकदेशी ॥ तत्त्व जरी उत्तम असलें । सर्व बाजूंनीं खरें ठरलें । परीं तें पाहिजे आणिलें । व्यवहारांत प्रमाणी ॥ सर्वव्यापी सर्वेश्वर हा तात्त्विक धर्माचा विचार । परीं अमलांत आणायला साचार । कांहीं प्रमाण पाहिजेच ॥ सागर तोयानें पूर्ण भरला । तो अवघा नये घेतां आपणांला । आपल्या पाहून शक्तीला । घट भरून आणणें ॥ जो अवघें ध्याया जातो । तो अखेरीं पस्तावतो । जो कांहीं प्रमाणी आणतो तो । त्याचें सुख सेवी ॥ शौर्यगुण अंगीं असावा । परीं तो दयेस घातक नसावा । आपलेपणाचा अभिमान वहावा । परीं न तुडवणें इतरांसी । अन्न अवश्य खाणें चांगलें । परीं तें अधिक खातां भलें । रोगास आमंत्रण केलें । मसणवटींत जावया ॥ हाच प्रत्येक तत्त्वाचा । विचार बापा आहे साचा । पूर्ण विचारें तयासा । विचार करणें प्रत्येकीं ॥ आतां विधर्मी असून । हिंदूधर्मास कां द्यावा मान । याचें ही कारण । सांगतो तुज ऐक आतां ॥ गौतम बुद्ध जेव्हां झाला । तई बुद्ध धर्म उदया आला । त्याचे आधीं जगतीतला । धर्म हिंदूच होता कीं ॥ हिंदुधर्माहून एकाद्याला । बुद्धधर्म जरी पटला । तो जरी चांगला असला । तरीं निंदतां नये हिंदूसी ॥ पतितपावनी गोदावरी । भव्य राजमहेंद्रीवरी । म्हणून तिला दुरुत्तरीं । निंदावें न त्र्यंबकेश्वरा ॥ वृक्ष वरी डेरेदार । पणें फळें आलीं फार । म्हणून का अव्हेर ! त्यानें करावा

मुळाचा ॥ हें तत्त्व विधर्म्यांनीं । अजिवात दिलें टाकुनी । म्हणून
संत अवतीर्ण झाले अवनीं । रक्षण कराया मूळाचें ॥ प्राणाहून
आगळा । धर्म पाहिजे मानिला । परीं धर्मद्वेषेपणाला । जागा अंतीं
रौरवीं ॥ संताचें काम हेंच जाण । मूळाचें करावें संरक्षण । संत
मेदिनीसमान । ऐसें शास्त्र सांगतें ॥ मुळें महीनें रक्षावीं । झाडें
दुसऱ्यांनीं पहावीं । शर्करा स्वतः गोड बरवी । परी चवी इतराला ॥
इतर धर्माचा विचार । करितां येथें साचार । अवघे आहेत जोरावर ।
दैन्या मात्र हिंदूची ॥ कां की हिंदुमध्ये ऐसें झालें । समाजतत्त्व मुळीं न
उरलें । कित्येक उघड उघड लागले । निंदावया निजधर्मा ॥ विद्वत्ते-
च्या जोरावरी । चव्हाटीं धर्म म्हातारी । आणून विटंबना खरी ।
करूं लागले नित्यशः ॥ कित्येक शंकराचार्याला । लागले शिऱ्या
द्यावयाला । कित्येक अशक्य गप्पाला । झोकूं लागले त्यांचेविषयीं ॥
ज्यांनीं शिव्या दिल्या त्यांला । ते सुधारक म्हणती आपणांला ।
ज्यांनीं झोकिले गप्पांला । ते भाविक म्हणविती ॥ यायोगें ऐसें
जाहलें । खरें चरित्र लोपलें । कोठें दंभानें गढूळ झालें । कोठें सडलें
अभक्तीनें ॥ आतां अभक्त वा दांभिक झाले । त्याला कारण ऐसें
घडलें । धर्मविधींत गुंतविलें । मन त्यां दोघांनीं ॥ विधी मुळींच
निरर्थक । त्याचे दांभिकें केलें कौतुक । अभक्तांनीं मुरडिलें नाक ।
त्याचा लक्षून नीरसपणा ॥ म्हणजे दांभिकें ताकाचा । लोणी नसून
लोण्याचा । आरोप त्यावरी करून साचा । करूं लागले उपयोग ॥
लोणी अनुपान जयाला । ऐशा दिव्य औषधीला । आणून लागले
पाजायाला । घालून तर्कीं हे दांभिक ॥ अनुपान चुकलें म्हणून ।
यत्किंचित न आला गुण । उलट झालें नुकसान । औषधाच्या
तीव्रतेनें ॥ सुधारकांनीं सिद्धांत केला । तक्र प्रयोजन न लोण्याला ।
आंबटापासून मधुराला । जन्म कैसा होईल ॥ ऐसें म्हणून त्यागिलें ।
ताक सुधारकांनीं भलें । एवंच दोघेहि मुकले । नवनीताच्या लाभाला ॥
असो तक्राशींच नवनीत । का हे मानूं लागले भ्रांत । याचाही
मंथितार्थ ऐक तुला सांगतो ॥ मागें दामाजीपंत ठाणेदार । यानें
सारासार विचार । करूनियां साचार । थोर भंडारा घातिला ॥
त्यांच्या त्या भंडान्याचा । विधी तत्त्वास धरून साचा । म्हणून

आलेल्या संकटाचा । परिहार केला पांडुरंगें ॥ लोक दुष्काळीं मरूं
 लागले । हें जें तत्त्व पंतें पाहिलें । तें हल्लीं विसरून गेलें । शेष राहिला
 विधी मात्र ॥ तोच विधी सत्य समजून । तैसें वर्तूं लागले जन । परी
 तत्त्व गेलें म्हणून । फलाभाव सहजची ॥ अलीकडे भंडार्याचा ।
 सुकाळ सर्वत्र झाला साचा । तो न भंडारा घालणाराचा । रासमार्थां
 केवळ ॥ अलीकडील हे संत । उसने होऊन दामाजीपंत । खऱ्या
 पंतांच्या चरित्राप्रत । काळिमा मात्र आणित्ती ॥ भाविक भंडारीं
 जेवणा जाती । सुधारक त्यां निंदीत बसती । एवंच दोघेही न
 आणित्ती । चरित्र मनीं पंतांचें ॥ श्रीनामदेवें केलें भजन । विठ्ठल विठ्ठल
 रात्रंदिन । कीं ज्या भजनें नारायण । येऊन राहिला पुढें उभा ॥ एक
 पळही आयुष्याचा । हरिभजनावीण जावा न साचा । म्हणून
 विधी भजनाचा । अमलांत आणिला गुरुवरें ॥ भजनें भेटतो
 नारायण । एवढेंच खरें मानून । अलीकडील संतजन । ऐसें
 करूं लागले ॥ भजनासाठीं पहारेकरी । पगार देऊन ठेवित्ती
 घरीं । पगार थकतां वर्गणी खरी । करित्ती शिष्यमंडळींत ॥ ऐसें हें
 भाडोत्री भजन । फलद्रूप होय कोटून । उलट भजनाचा अपमान ।
 होऊं लागला यामुळें ॥ सुधारक बत्तिशा काढित्ती । आणि उघड ऐसें
 म्हणती । टाळें भेटतां कमलापती । तरी तांबट उद्धरतो ॥ असो
 कोणत्याही धर्मांत । तत्त्वावीण विधीप्रत । महत्त्व येतां स्वचित । दैन्य
 होणार त्याचें ॥ तत्त्व त्रिकालाबाधित असे । विधीचा धर्म तैसा
 नसे । तो लोकांनीं घडविला असे । आपुली सोय पाहुनीं ॥ म्हणून
 वत्सा विधीवरी । भिस्त ठेवूं नये खरी । तत्त्व विचारअंतरीं । सर्व
 काळ करावा ॥ हिंदु करित्ती एकादशी । जैन भाद्रपदीं उपवासी ।
 यवन रमजान महिन्यासी । रोजे करित्ती बहुसाळ ॥ म्हणजे उपवास
 करणें हें तत्त्व । एकादशी, भाद्रपद, रोजा व्यर्थ । हाच विचार
 प्रत्येकांत । कळून येतो शोधितां ॥ देशकालवर्तमान । पाहून कोणतेंही
 कर्म जाण । करावें ऐसी सर्वालागुन । आज्ञा आहे धर्माची ॥ मार्गें
 शंकराचार्यांनीं । या तिन्ही गोष्टीस पाहुनी । धर्मविधीलागुनी । योग्य
 दिधली चालना ॥ प्रत्येक तत्त्वालागुन । एक दोष एक गुण । त्याचें
 तुजला विवेचन । थोडक्यांत करतो ये ठायीं ॥ सर्वत्र भरला ईश्वर ।

ऐसें जो विचारें मानी नर । तो अक्रिय राहे निरंतर । एखाद्या जड
 शीलेपरी ॥ जो अद्वैत वगळून द्वैत । मानीतसे जर्गी सत्य । तो भोगी
 ऐहिक सुखाप्रत । परी घेई जन्म पुन्हा ॥ दयाच नुसती सेवितां ।
 क्रोध नुपजे कदां चित्ता । परी नेभळेपण सर्वथा । येऊन
 फावेल दुष्टातें ॥ शौर्य नुसतें सेविलें जरी । तेजसपण
 टिकेल भूवरी । परी आजन्म मारामारी । होऊन पळेल शांतता ॥
 अंगी असल्या अभिमान । संरक्षील आपुलेंपण । परी इतरांचें दैन्य ।
 करावया न चुकेल तो ॥ कामालागीं सेवितां । रतिसौख्य येईल हातां ।
 परी आयुष्या । अल्पता येऊन स्वास्थ्य नष्ट होईल । मानवें लोभ
 सेविल्यास । वैभव येईल उदयास । परी इतरां ठायीं द्वेष । उपजणार
 मानसीं ॥ मोह मोठा बलवत्तर । काळजीचा पाडी विसर । परी तो
 विवेकावर । फेकणार आहे मातीच ॥ ऐसाच इतर तत्त्वांचा । विचार
 बापा समज साचा । परी प्रत्येकानें या अवघ्यांचा । स्वीकार केलाच
 पाहिजे ॥ अद्वैतीं ब्रह्म ओळखावें । द्वैती होऊन करावें । सृष्टीतील
 आघवें । व्यवहार परम चातुर्थें ॥ शौर्य असावें बाह्यात्कारीं । दया
 वसावी अंतरीं । जेवीं काटे फणसावरी । आंत पाहतां गोड गरे ॥
 आपुलेपणाचा अभिमान । तेजसपणें वहावा जाण । परी ठेवावें
 अवधान । लीनतेवरी सर्वदा ॥ शत्रू भेटतां तरवार । करीं धरणें
 साचार । परी खेळवितां किशोर दूर धरली पाहिजे ॥ श्रद्धा ठेवणें
 धर्मावरी । परी अंधश्रद्धा नाही बरी । अंधश्रद्धेनें होळी खरी ।
 होईल तत्त्वांसह सुखाची ॥ परधर्म्यांचा तिटकारा । मनीं वाढूं
 लागल्या खरा । अंधश्रद्धा त्याचे द्वारां । येऊन वैसली म्हणावी ॥
 अवघ्या धर्मतत्त्वां ठायीं । फरक एतुलाही नाही । ते अवघेच एकमयी
 अवघे आवडती ईश्वरा ॥ आंतून स्वधर्मीं असावें । बाह्यरूपें विधर्मीं
 व्हावें । विधी मात्र वगळावें । त्याचे स्वधर्म रक्षावया । तात्त्विक
 विचारें हिंदू असावें । तेजसपणें यवन व्हावें । दयेपुरते बसावें । जैन
 बुद्ध होवोनियां ॥ ऐसा झालिया प्रत्येक । ओखदा न मिळे दुःख ।
 अक्षयीचें लाभेल सुख । सर्वदा सर्व समाजासी ॥ त्यांतून ऐसें
 वागण्यासी । आवश्यकता या देशास साची । कां कीं अवघ्या
 धर्मासी । खिचडी हें भरतखंड ॥ पाहतां ही भारती । आली हिंदूंच्या

वांट्याप्रती । विधर्मीयांची सत्ता ती । नाही किमपी हिजवर ॥ युरोप
 ख्रिस्त्याकारण । तार्तरी तुर्क अरबस्थान । इराण बलुची अफगाण ।
 दिलें यवनाकारणें । बौद्ध येथें जन्मला । परी वस्तीस चिनांत गेला ।
 पाहुण्यास मुलगा झाला । परी न वारसा येई त्यासी ॥ भरतखंडा-
 भाजीं भली । विधर्मीयांची गर्दी झाली । आणि तेच होऊन बसले
 बली ! आलें हीनत्व रहिसाना ॥ हिंदूचें समाजबंधन । गेलें शिथिल
 होऊन । अपमतलवें करून । अंतर त्यांचें व्यापिलें ॥ समाजबंधन
 तेव्हांच टिकतें । जेव्हां देशभाषा एक असते । आणि एक्याच धर्मातें ।
 मान जेथें सर्वत्र ॥ देशभाषा आणि धर्म । हेंच एकीचें आहे वर्म ।
 त्यांत विपरीत झाल्या कर्म । समाज फुटे तात्काळ ॥ येथील भाषा
 संस्कृत । ती झाली असे मृतवत् । भाषा हीच आळा सत्य ।
 समाजपेढीकारणें ॥ हिंदी बंगाली मारवाडी । गुजराथी उडिया कानडी ।
 महाराष्ट्र तेलगू द्राविडी । कोंकणी पंजाबी गुरुमुखी ॥ भाषेप्रमाणें
 समाज झाले । वेगळेपण अवध्यास आलें । मग देशाचे तुकडे पडले ।
 अवघाच झाला वोजवारा ॥ म्हणूं लागला मारवाडी । मरेना का
 कानडी । बंगाली म्हणे द्राविडी । नाही आम्हांस कामाचा ॥ ऐसें झालें
 म्हणून । हिंदूस आलें दुबळेपण । हें विधर्मीयांनीं पाहून । स्वान्या
 केल्या या देशीं ॥ महंमद गिझनी सोमनाथा । जें झाला फोडितां । तें
 रजपुतांचे चित्ता । हळहळ त्याची वाटली ॥ महंमदें सोमनाथा फोडलें ।
 परी द्राविडा वाटले । त्यांत आमुचें काय गेलें । आमुचा रामेश्वर
 सुरक्षित ॥ खिचडी अवध्या धर्माची । भरतखंडीं झाली साची ।
 म्हणून एकीरूप तुपाची । तिला आहे आवश्यकता ॥ हिंदूधर्म तांदूळ
 भला । इतर धर्म डाळमसाला । एकीरूप घृताला । अवघेंच आहे
 सारखें ॥ अवघे समाज एक करा । द्वेष, हेवा दूरी धरा । शहाणे
 असतील त्यांनाच करा । अवध्यांचेच पुढारी ॥ शहाण्यांशिवाय
 धूरीणत्व । देतां नये कवणाप्रत । तें अनधिकान्या दिल्या घात । होणार
 आहे अवध्यांचा ॥ त्याची समज पटावया । उदाहरण देतां ये ठायीं ।
 तें पूर्ण लक्ष देऊनियां । ऐक बापा शुद्ध मनें ॥ पहा एका देहांत ।
 अवयव हे समाज सत्य । आणि तो प्रत्येक आपणाप्रत । मानूं लागला
 मीच मोठा ॥ पाय रुसले मांड्यावरी । मांड्या रुसल्या पोटावरी ।

पोट रुसलें करावरी । कर रुसले डोक्यावर ॥ कान नाक नेत्रीं
भली । भाऊबंदकी माजली । त्यायोगें त्वरित लागली । विपन्नावस्था
अवध्यांस ॥ हाल देहाचे पाहून । चित्तीं द्रवला नारायण । वर
द्यावयाकारण । येऊन राहिला पुढें उभा ॥ आणि म्हणाला अवध्यांसी ।
काय पाहिजे तुम्हांसी । तें मागा मजपासीं द्यावया मी तयार ॥
अवयवांत एकीचा । मोडला होता ठाव साचा । म्हणून एकमेकाचा ।
विश्वास नये एकमेकां ॥ पायांनीं विचार केला । अंगठा पुढारी
नेमिला । मांड्यांनीं ते गुडध्याला । दिलें आपलें धुरीणत्व ॥ उरानें
ते हृदय । करानें ते दंडपाय । धुरीणपणाचा तो ठाय । दिला करें
शिरासी ॥ पुढारीपणाचा अभिमान । वाहून केलें भाषण । जें भाषण
द्वेषें पूर्ण । भरलें होतें पराच्या ॥ अंगठे म्हणाले आम्हांसी । पगडी
असावी घालण्यासी । आजपर्यंत जोड्यासी वाहून आम्ही कंटाळलों ॥
पाहूं जातां पायावर । अवध्या देहाचा असे भार । त्याचीच देना
साचार । या इतरांनीं मांडली ॥ आमुच्यांत आणि शिरांत । फरक नोहे
यत्किंचित् । हाड कातडें रक्ताप्रत । स्थान शिरीं तैसेंच पदीं ॥ परी
पगडीस भोगी शिर । आम्ही संतुष्ट खेटरावर । कां असावें निरंतर ।
आतां पगडी दे आम्हां ॥ ऐसेंच अवध्या अवयवांनीं । केलें वत्सा त्या
ठिकाणीं । आपुलें मूळचें टाकुनी । परा योग्य-द्वेषें मागितलें ॥ ऐकतां तें
भाषण । हंसूं लागला नारायण । म्हणे अकलेवांचून । अहंता ती
वाढली ॥ यांची इच्छा पुरवितं । मूर्खत्व येईल माझे माथां । कांकीं
योग्यायोग्याची कथा । बीजासह ठावी मला ॥ परी कांहीं न देतां
यास । मी येथून गेल्यास । माझ्या प्रिय देहास । जावें लागेल मातीमध्ये ॥
म्हणून आतां ऐसें करितों । क्षणैक इच्छा पुरवितों । आणि त्यांचे
त्यांना दावितों । प्रत्यंतर मूर्खपणाचें ॥ सर्वेच पगडी आणविली । ती
पायास घातली । चालू जातां लागली । ठेंच आंगठ्याकारणें ॥ दोन्ही
आंगठे फुटून गेले । रक्त वाहूं लागलें । हात होते मुळींच रुसले । ते
न लाविती औषधी ॥ आंगठ्यापरी अवस्था । जेव्हां अवध्यांस आली
तत्त्वतां । तेव्हांच त्यांची मूर्खता । आली त्यांना कळून ॥ जेव्हां
अवध्यांस दुःख झालें । तेव्हां डोळे उघडले । अवध्यांनीं मिळून
निवडिलें । मग पुढारी तोंडाला ॥ मुखें शिराचा आधार । घेतला

विचारा साचार । कांकीं बुद्धीचें भांडार । आहे ठायीं मस्तकाच्या ॥
 धुरीणपण आल्यावर । मुख म्हणालें अहो कर । करा आतां नमस्कार ।
 सच्चिदानंद प्रभूसी ॥ उदरा तूं वाक थोडा । हे पदहो ताठा सोडा ।
 आलेला हा निधी जोडा । एकमेकांच्या साहाय्यानें ॥ नमस्कार
 जाहल्यावरी । मुख बोललें मधुरोत्तरीं । हे सच्चिदानंद मुरारी । ऐसें
 आम्हांस पाहिजे ॥ पाय आमुचे साधू थोर । अवघ्या देहाचा वाहती
 भार । करावया आत्मोद्धार । तीर्थे क्षेत्रे हिंडेती ॥ त्यांचें पगडीनें
 रक्षण । होणार नाहीं कदां जाण । तें डोक्याचें भूषण । योग्य आहे
 त्याचें त्या ॥ जोडाच किंमतवान् करी । कलाबतू रेशीम लावून वरी ।
 आंत गादी नरम खरी । घाली शीघ्र पांडुरंगा ॥ म्हणजे रक्षणही
 होईल । वरी किंमतही वाढेल । गादीमुळें मिळेल मृदुत्वाचें सौख्य
 पायां ॥ ज्याचें त्याचें त्यास द्यावें । मात्र किंमतवान् करावें । हीना-
 वस्थेंत न ठेवावें ॥ तूं कवणाही पंढरीशा ॥ मग तेथें कोठून उशीर ।
 तुन्यासह पगडी थोर । आणून ठेविली शिरावर । कानामाजीं चौकडा ॥
 चष्मा सोनेरी डोळ्यास । मखमली अंगरखा अंगास । कलाबतूचे
 पायास । जोडे करूनी घातले ॥ करामाजीं सलकडीं । कंठांत कंठा
 पांच लडी । पीतांबराची आणविली घडी । बहुमोलशी नेसावया ॥
 सव्य बोटीं मुद्रिका । वाम करीं तरवार देखा । नासिकातें घाया
 सुखा । अत्तर लाविलें चोहींकडे ॥ मग अवघे संतुष्ट झाले । मुखा
 गौरवूं लागले । द्वेषाचें तें ठाणें उठलें । प्रीती वाढली परस्पर ॥
 देव म्हणे मुखाला । तूं कांहीं माग आपणाला । तुझ्या दांत दाढा
 जिभेला । झालेत कष्ट बहुसाळ ॥ मुख म्हणालें त्यावर । मला न
 राहिला अधिकार । मागावयाचा साचार । कांकीं धुरीणत्व मजकडे ॥
 ज्यानें देवा धुरीण व्हावें । त्यानें सर्वदा निरिच्छ रहावें । कांहींही न
 मागून ध्यावें । संन्यासवृत्ति स्वीकारावी ॥ तैसी त्यानें अंगिकारिली ।
 मुखासाठीं कोठें न झाली । नगवस्त्राची योजना भली । हें ध्यानांत
 असूं दे ॥ समाजरूपी देहाचा । राजा शिरोभाग साचा । शूर समुदाय
 तथाचा । दोन्ही कर जाणावे ॥ शेतकरी हें उदर । व्यापारी हृदय
 साचार । मांड्या त्या सावकार । मजूरवर्ग पाय पहा ॥ अवघे विद्वान्
 हें मुख । तत्त्ववेत्ते बुद्धि देख । दूरदृष्टीचे ते लोक । नेत्रस्थानीं

समजावे ॥ राजसत्ता ही तलवार । भरभराट वर्ण साचार । देशरूपी
 हें घर । आहे तया राहायाचें ॥ मूर्खाहारी धुरीणत्व । देता
 समाजा होय घात । हें पाहतां इतिहासांत । ठायीं ठायीं कळेल ॥
 समाजाचें धुरीणत्व । देतां नये राजाप्रत । त्या बहुमाना योग्य संत ।
 परी ते खरे असावे ॥ नृपें फक्त नृपत्वाचा । उपभोग नीतीनें घ्यावा
 साचा । इतरांचे व्यवसायांचा । स्वीकार केव्हांही करूं नये ।
 श्रीशंकराचार्य पुढारी झाले । आजन्म यतीच राहिले । श्रीविदुरें
 नाहीं त्यजिलें । आपुल्या दैन्यावस्थेला ॥ श्रीसद्गुरु कविरांनीं ।
 प्रसन्न होतां कैवल्यदानी । अवघ्या जगालागुनी । सुखीं ठेव हें
 मागितलें ॥ स्वतःच्या वारिद्याचें । गाव्हाणें ना केलें साचें । भव्य
 मंदीर निरिच्छेचें । हाच महात्मा जाहला ॥ त्यालाच म्हणावें संत ।
 कीं जो अवघ्या तर्चीं पारंगत । असून राहे अलिप्त । तडागींच्या
 कमलापरी ॥ एवंच धर्मासारिखा । इहपरत्र नाहीं सखा । परी त्याचा
 उपयोग निका । घ्यावा विचारें करून ॥ म्हणजे कोठेंच भोती नाहीं ।
 सर्वत्र तो होईल विजयी । अखेरीला शेषशायी तोही जाण भेटेल ॥
 हेंच हिंदुधर्माचें । सार आहे बापा साचें । म्हणून तो त्यागिण्याचें ।
 तूं मनांत आणूं नको. ॥”

‘ भक्तिसारामृत ’ अध्याय २३.

१२४. संसाराचें स्वरूप

“ अवघीं शास्त्रें संसारासी । निःसार आहे म्हणती ऐसी । या
 प्रपंचरूप शृंगलेसी । तोडी सत्वर दीनबंधो ॥ जों जों सुखाची हांव
 धरावी । तों तों दुःखाची स्वारी व्हावी । आशा सटवी नाचवी ।
 ठायीं ठायीं आम्हांला ॥ शोधूं जातां संसारांत । सुखाचा न लेश
 सत्य । मी कंटाळलों त्याप्रत । नको संबंध तयाचा ॥ ऐसें ऐकतां
 भाषण । बाबा बोलले हंसून । वेड्या भलतेंच मोहक अज्ञान ।
 कोठून तुज हें उदेलें ॥ तुझी आहे सत्य गिरा । परी चुकलास येथें
 जरा । यावत् देह तावत् खरा । संसार आहे पाठीशीं ॥ मग तूं त्या
 कैसा सोडिसी । तो न चुकला कोणासी । तो तोडितां नये मशीं ।

मीही त्यांत गुंतलों ॥ संसाराची रूपें अनेक । तीं मी सांगतो
तुज देख । देहावरी आहे झाक । पहा त्या संसाराची ॥
काम, मोह, मद, मत्सर । यांचा जो का परस्पर । संबंध तोही
संसार । आहे बापा शिष्योत्तमा ॥ डोळे पदार्थ पाहती । कर्ण ध्वनीतें
ग्रहण करिती । रसना रसातें सेविती । याचेंही नांव संसार ॥
मनाचे जे व्यापार । त्याचेंही नांव संसार । शरीरधर्म साचार । अवघे
संसाररूपी वा ॥ स्वरूप या संसाराचें । मिश्रण दोन वस्तूंचें । तें हें
संसार बंधन साचें । सुटलें नाहीं कोणास ॥ दारा पुत्र कन्यादिकांसी ।
संसार म्हणती निश्चयेंसी । तो मात्र वोखटा तुसी । वाहूं लागला
सांप्रत ॥ दारा पुत्र कन्या जाण । बंधु, भाचे, पुतणे, स्वजन । यांच्या
त्रासें सेविलें रान । परी न सुटे संसार हा ॥ या शेवटल्या संसारीं ।
दुःख होतें नानापरी । वरले संसार निर्धारिं । अवघे ईश्वर निर्मित ॥'

‘भक्तिलीलामृत’ अध्याय ३२

१२५. सांसारिक सुखदुःख खोटे

“ सौख्य होतां हर्ष वाटे । दुःख होतां हृदय फाटे । हे सुखदुःखाचे
चपेटे । पटल केवल भ्रांतीचें ॥ प्रपंचांतील जे जें सुख । तें खरें नव्हे
देख । बळेंच त्याला प्रापंचिक । सत्य घेती मानुनी ॥ देह प्रारब्धें
एकाप्रत । खाया मिळे पंचामृत । एकास वाळले तुकडे सत्य ।
एकास मिळे कळणाकोंडा ॥ तुकडे कळणाकोंडेवाला । दुःखी मानी
आपणांला । पंचामृताचा धनी भला । म्हणे कांहीं कमी नसे ॥
सेविलिया मधुर पक्वान्न । अथवा कळणाकोंडा जाण । या दोहोंचें
अधिष्ठान । तृप्ति जठरस्थ अग्नीची ॥ शाला दुशाला जरतारी । घेऊन
कोणी नानापरी । भूषविती तनु साजिरी । कोणी पांघरिती वल्कलें ॥
शाल दुशाल वल्कलांचें । आहे प्रयोजन एक साचे । रक्षण करणें
तनूचें । कांहीं न या पलीकडे ॥ मग या सुखदुःखाचा । उपयोग
केवळ मानण्याचा । तें मानणें तिमिर साचा । आहे घातक मानवासी ॥
या सुखदुःखाचे तरंग उठती । जे जे कांहीं आपुल्या चित्तीं । ती ती
होय अवघी भ्रांती । कामक्रोध हें मूळ तिचें ॥ षड्रिपूसी आवरतां ।

तरंग न कधीं उठती चित्ता । भ्रांत सुखदुःखाची बाधा तत्त्वतां । मग
न होई मानवासी ॥ खऱ्या सुखदुःखाची । व्याख्या सांगतो एका
साची । त्यांच्यामधून स्वतःची मुक्तता घ्यावी करूनी ॥ मुक्ती हेंच
खरें सुख । जन्ममरण हेंचि दुःख । या व्यतिरिक्त दुसरी भ्रामक ।
आहेत सर्व सुखदुःखें ॥ ”

‘ भक्तिलीलामृत ’ अ. ३२

१२६. प्रारब्धभोग

संचित क्रियमाण पूर्वीचें । देहप्रारब्ध फळ त्याचें । हेंच प्रारब्ध
जन्माचें । आहे मूळ कारण ॥ तें देहप्रारब्ध भोगल्याविण । न सुटे
कवणालागुन । तें भोगण्याकारण । प्राणी जन्म पावती ॥ जैसी योनी
तैसी कृति । ही जगाची रीत निश्चिती । त्यांतची प्रारब्ध भोगिती ।
कमी जास्त मानानें ॥ पहा कित्येक पंचानन । स्वेच्छेनें सेविती
कानन । कित्येका दरवेशी बांधून । दारोदार हिंडविती ॥ धनिकाश्रित
जें का श्वान । ते बैसती गाद्यावरून । कित्येक बापडे भटकून ।
गांवांत तुकडे शोधिती ॥ या अधिक उण्याचें कारण । एक देह-
प्रारब्ध जाण । तें अवघे भोगल्याविण । कालत्रयीं सुटेना ॥ तोच
न्याय मानवांत । एक गरीब एक श्रीमंत । एक सभाग्य एक अनाथ ।
एक भिक्षा मागतसे । कित्येकास मुलें न होतीं । कित्येकांचीं होऊन
जातीं । आणि कित्येक त्रासती । संततीला ॥ हें देहप्रारब्धभोगितां ।
सद्दसविचारशक्ती चित्ता । जागृत ठेवावी सर्वथा । तिसी फाटा देऊं
नये ॥ सहजगतीनें जें जें घडे । तें तें देहप्रारब्ध रोकडें । कर्म करून
जें जें घडे । तें न देह प्रारब्ध ॥ पहा कित्येक चोऱ्या करिती । कृतकर्म
शिक्षा भोगिती । हें शिक्षा भोगणें निश्चिती । नोहे देहप्रारब्ध ॥ जहर
पीतां घडे मरण । तें नोहे प्रारब्ध जाण । हें कृतीचें फळ पूर्ण ।
कर्त्यालागीं मिळतसे ॥ देहप्रारब्ध कर्मातीत । येथ न व्हावें शंकित ।
प्रारब्धें कर्मफळ भोगांत । अंतर पहा पडतसे ॥ पहा कित्येक खरे
चोर । असून सुटती सत्वर । पुरावा न होय त्यांचेवर । हें प्रारब्ध
तयांचें ॥ दोघांचें कृत्य एक सत्य । एक सुटे एक शिक्षा भोगित ।

म्हणून जाण कृत्यातीत । देहप्रारब्ध जाणावें ॥ परी त्या सुटलेल्या चोराचें । पाप न जाय कधीं साचे । ते पुढीलिया जन्माचे । दुःखा कारण होईल ॥ म्हणून आतां सांगणें तुसी । भोगतां देह प्रारब्धासी । जागृत ठेवावें नीतीसी । म्हणजे कार्य होईल ॥ ’

‘ भक्तिलीलामृत ’ अध्याय ३२-३३

१२७. सत्य आणि मिथ्या यांचें स्वरूप

“ पाटीभर कोरडी माती । पाटीवीण न धरवे हातीं । तीच चिखल ज्ञाल्यावरती । गोळा होऊन धरितां ये ॥ पृथ्वी आप तेजाचा जो झाला समुच्चय साचा । त्या कार्यास कवीची वाचा । गोळा ऐसें म्हणाली ॥ या गोळ्यास पाहुन । गोळाच सत्य म्हणेल जन । आणि तेणें अपमान । होईल मूळच्या सत्याचा ॥ हें दूर इष्टींनीं । जाणून स्वानुभवे मनीं । गोळ्यास मिथ्या म्हणूनी । केला असे इशारा ॥ त्यायोगें ऐसें झाले । बुद्धिमान् ते उमजले । गोळ्या ठायींच पाहिलें । त्यांनीं जीवन मातीला ॥ आणि रचिला सिद्धांत । खराच गोळा आहे मिथ्य । पाणी आणि मातीस तेथ । सत्यत्व मात्र असे हो ॥ पहा राजाचें सिंहासन । बसणान्यापेक्षां निश्चित गौण । परी वैभव वृद्धी लागुन । लौकिकांत श्रेष्ठ वाटे ॥ तैसें सत्य या भूपास । असत्य गादी वसावयास । ब्रह्मराजा सत्य खास । मिथ्या जग गादी पहा ॥ जैसी गोळ्या ठायीं भली । पाणी मातीच पाहिली । परी गोळ्याचीं नाहीं जाहली । ताटातूट त्यांचेहुन ॥ सत्यत्व पाणी मृत्तिकेला । परी गोळा ठायींच राहिला । आणि मिथ्यात्व गोळेपणाला । वरूनियां राहिलें ॥ दोन्ही असून साक्षात् । आलें कळून सत्यमिथ्य । एक्या गोळारूप वस्तूंत । तैसेंच येथें जाणवें ॥ ”

‘ भक्तिसारामृत ’ अध्याय ३७

१२८. कर्म, भक्ति आणि ज्ञान

“ कर्म उपासना ज्ञान । हे बाल्य तारुण्य वृद्धपण । या स्थितींचे समान । आहे याचा विसर पडला ॥ शेती जोंधळा पेरिला । आणि येऊं न देतां कणिस त्याला । बाटुक करुनी रक्षिला । तैसें झालें

कर्मकांड ॥ जोंधळा जो लाविला । तो न बाटुक होण्या भला ।
 आलें पाहिजे कणिस त्याला । हीच इच्छा पेरित्याची ॥ नुसतें
 कणिस येऊन । इच्छा न खरी पूर्ण होय । त्या कणसालागुन । दाणे
 आले पाहिजेत ॥ वैदिकपंथ जोंधळा । कर्म हें बाटुक त्याला ।
 उपासनामार्गाला । कणिस म्हणणें योग्य असे ॥ दाणे हेंच आहे
 ज्ञान । त्या कणसालागुन । ऐसा वेद मार्ग संरक्षण । करणें ज्ञानी
 पुरुषानें ॥ द्वेष कोणाचा करूं नका । अद्वैतास लागेल धक्का ।
 तारतम्यें सर्व देखा । येथें पडतें उपयोगी ॥ कर्माचिया काढ्यांत ।
 उपासना ही शर्करा सत्य । मात्रा उगाळून अद्वैत । भवरोग्यास
 पाजावी ॥ कर्ममार्गें चित्तनिवृत्ति । भक्तिमार्गें ईश्वरप्राप्ती । ज्ञानमार्गें
 पावताती । प्राणी ईश्वरपणाला ॥ ”

१२९. सगुणनिर्गुण

“ आम्हां पाहिजे निर्गुण । परी आम्ही भजतो सगुण । जग आणि
 जनार्दन । एक आम्ही मानितों ॥ या भागवत पंथांत । औषधासही दोष
 न मिळत । भावंड प्रत्येक भूताप्रत मानिलें पाहिजे या पंथें ॥ अवध्या
 ठायीं तोच आहे । अवघीं कृत्यें त्याचींच पाहे । आणि कोणी कोणास
 निंदू नये । हाच मार्ग उत्तम ॥ म्हणून हाच उपदेश । विष्णूमय
 मानी जगतास । नामीं ठेवणें विश्वास । नीतीपथा सोडूं नये ॥ जैसे
 सुवर्ण असतां एक । दागिने घडती अनेक । परी तें अनेकत्व
 बाधक । नच होय सुवर्णा ॥ दागिनेपण सोनियासी । सोनें
 तेवी दागिन्यासी । व्यापून आहे निश्चयेंसी । वेगळेपणा न आवश्यक ॥
 म्हणून जरी झालें ब्रह्मज्ञान । तरी न टाकी सगुणभजन । भित
 चढली म्हणून । काय पाया मोडावा ॥ ”

१३०. भक्तीचें श्रेष्ठत्व

“ श्रुतींनीं केली बडबड । परी तूं त्यांच्या दृष्टीआड । उपनिषदानें
 कोरून पहाड । अध्यात्मदऱ्या बनविल्या ॥ त्याहीपेक्षां गोपींचा ।
 खचित अधिकार थोर साचा । तुझ्या दर्शन अनुभवाचा । लाभ यासी
 सर्वदा ॥ प्रेम जें का विनयरहित । तेंच टिकून सौख्य देत । या प्रेमाची

अखंडित । वाढ साच कालापरी ॥ कर्मी पाहिजे शुचिर्भूतपणा ।
 भक्तिमार्गी निष्ठा जाणा । वेदांत्यानें जनार्दना । जगाठायीं पहावे ॥
 या तिन्ही अवस्था भक्तीप्रती । सहजासहर्जी प्राप्त होती । उत्तमोत्तम
 भक्तस्थिति । जगतामध्ये जाणावी ॥ हठयोग्यास ईश्वरप्राप्ती । न
 होय सत्वर गती । कर्मज्ञानाची ही गती । मानवासी निरूपयोगी ॥
 भक्ती हेंच साधन । भक्ती हेंच फळ पूर्ण । भक्तीनेंच नारायण । वश
 होतो निश्चये ॥ जो वाणीचा रसाळ । भजनाविषयीं प्रेमळ । त्यासी
 मृदंग, वीणा, टाळ । कासयासी पाहिजे ॥ देव भक्तीचा भुकेला ।
 हा चि दुष्काळ असे त्याला । जेथें भक्तीचा जिव्हाळा । तेथें
 चाकर श्रीहरी ॥ ईशाविषयीं अत्यंत प्रीती । हीच होय पराभक्ती ।
 तिच्याचमुळे ईशप्राप्ती । करणारासी होत असे ॥ ईशप्रेमावांचून ।
 फोल आहे ब्रह्मज्ञान । तें सफल व्हावया लागुन । आहे अपेक्षा
 भक्तीची ॥ शब्दज्ञानें नास्तिकाला । उपनिषदाचा अर्थ कळला ।
 परी त्यासी नाहीं ज्ञाला । लाभ ब्रह्मानंदाचा ॥ नास्तिका ज्ञानें ऐसें
 होतें । गोळी उलटी लागते । भाविक असल्या त्यास करिते । तेंच
 ज्ञान कृतार्थ ॥ पराभक्ती सेवितां । ज्ञान सहज येईल हाता : जेवीं
 सूर्याचा उदय होतां । प्रकाश लाभे त्याचेसर्वें ॥ म्हणून भक्तीसहित
 ज्ञान । करा बुधहो आदरें ग्रहण । उगीच तत्त्वज्ञानाचें व्याख्यान ।
 देण्यामध्ये मजा नाही ॥ जीवोपाधीचा लय । पराभक्तीनेंच होय ।
 ऐसें श्रेष्ठत्व अतिशय । आहे पराभक्तीचें ॥ ”

१३१. अद्वैत आणि भक्ति

“ अवध्या सूत्राचा मतितार्थ । हाच आहे श्रोते सत्य । श्री
 हरीच्या प्रेमांत । पूर्ण जाणे रंगूनियां ॥ तैसें रंगून जाण्या पाही ।
 विधी असोत कोणतेही । त्याची बाधा यास नाही । भक्तचि होतो
 भक्तिरूप ॥ भक्त अद्वैताचा पुतळा । द्वैतसिद्धांताचा मळा ।
 कर्मयोगाचा सोहळा । संकल्पावीण आचरी ॥ अद्वैतातें लेखी प्राण ।
 उपासना ती कलेवर जाण । आणि अवयवाचे समान । लेखी
 अवांतर मार्गतिं ॥ साधनीं फरक राहिला । परी भक्तीत ना बदल
 ज्ञाला । ती पराभक्ति अवध्याला । लाधली आहे सारखी ॥ शिव

आणि श्रीहरि । हें एक तत्त्व निर्धारिं । जेवीं तरंग आणि लहरी । शब्देंच येती द्वैतत्वां ॥ भज्य झाल्या केशव । भक्त होतो त्याचा शिव । जेथें भज्य सदाशिव । तेथें भक्त श्रीहरि ॥ ऐसी या दोघांची । गंमत आहे एकत्वाची । द्वैत आणि अद्वैताची । प्रचिती एक्याच तत्त्वीं ये ॥ या सृष्टीचा व्यापार । जोवरी आहे दृष्टीसमोर । तोवरी ठसणें । अवघड फार । आहे अद्वैत सिद्धांत हा ॥ म्हणून अद्वैत कायम ठेविलें । द्वैतमतासी जीवविलें । किंचितज्ञा जीवा केलें । सर्व वाजूनीं समर्थ ॥ द्वैतग्रहण केल्याविना । व्यवहार तो चालेना । आणि व्यवहार सुटेना । जोवरी देह प्रारंभ ॥ भ्रताराची कामिनी । अर्धांग कथिलें शास्त्रवचनीं । तें देहालागुनी । पाहतां खोटें वाटते ॥ कामिनीला गळूं झालें । पोटीस भ्रतारा बांधिलें । तें का उपयोगी पडेल भलें । कामिनीच्या गळवास ॥ तेथें अद्वैताची कल्पना । लाविली पाहिजे प्राणा । परी देहाचा भिन्नपणा । मानलाच पाहिजे ॥ व्यवहार कायम राहून । अद्वैताचें व्हावें ग्रहण । याच हेतूला धरून । भक्तिसूत्रें कथियेलीं ॥ वेद जो त्रिकांड झाला । तो याजसाठीं भला । म्हणून त्याच्या रहस्याला । समन्वये जाणावें ॥ मतांत ऐसी गंमत । म्हणे अद्वैती माझें मत । आणि खंडी द्वैत सिद्धांत । हें का सांगा सिद्ध खरें । अद्वैती त्यालाच म्हणती । कीं जेथें भेद कांहीं न उरती । द्वैत अद्वैत भांडणें तीं । नांदतीं शब्दबळावर ॥ त्या शब्दवादाचें निरसन । व्हाया भक्तीचें प्रयोजन । भक्तिमार्गें करून । अवघेंच आहे साधणारें ॥ ”

१३२. प्रकृति आणि पुरुष

“हें अवघें दृश्य विश्व । आणि चेतनात्मकजीव । हाच मायेचा असे ठाव । तेंच तिचें स्वरूप असे ॥ ईशाची जी शक्ति । तीच आहे प्रकृति । माया ऐसे तिलाच म्हणती । शब्दव्यवहार चालावया ॥ अग्नि आणि आग्निपण । हें मुळींच नाहीं भिन्न । हेंही नातें तत्समान । पुरुष आणि प्रकृतीचें ॥ माया नसे मुळीं असत्य । नये तिला म्हणतां सत्य । सदसद्विवेक भाव मिथ्य । तिचा शब्दें न वर्णनें विश्वाकार विस्तारली । जरी ही सृष्टि अवघी भली । तरी

ती मायाच राहिली । कांहीं न यापलीकडे ॥ संकोचली तरी माया । विस्तारली तरी माया । हें तत्त्व बाधित व्हावया । अवकाश नाही राहिला ॥ प्रकृति आणि पुरुष । हे अनादि निःशेष । ते द्वैताचे दशेस । येते ना कधीही ॥ त्यांचें द्वैत शाब्दिक । प्रकृति पुरुष तत्त्व एक । प्रभेसहित जैसा देख । तेजोराशी भास्कर ॥ अलंकार आणि सुवर्ण । ही कल्पनाच असे भिन्न । सुवर्णाचा लोप जाण । अलंकारी न जाहला ॥ सच्चिदानंदा ठायीं जाण । ही पुरुषप्रकृति निर्माण । दोही स्वरूपा अधिष्ठान । एकचि असे ॥ पुरुष पुरुषरूपा आला । परी वेगळा नाही झाला । त्यांनीं ठायींच बैसुनी घेतला । प्रकृतीचा वेश स्वयें । वेश घेतला म्हणून । मोडी न आपुलें एकपण । फक्त वेशाचें करवी भान । आपुल्याच स्वरूपीं ॥ नट पाहतां सुंदर पुरुष । तयानें घेतां स्त्रीवेश । तेंथें स्त्रीवेशाच्या सुंदरतेस । कारण मूळचें सौंदर्य ॥ एवंच प्रकृति आणि पुरुष । एकरूप निःशेष ठायींच्या ठायीं घेतले वेश । एकपणा न मोडितां ॥ ”

१३३. बद्ध लक्षणे

“ धर्माधर्म जाणेना । ईश्वर कोण हें ओळखीना । मनीं न उपजे सद्भासना । त्यासी बद्ध म्हणावे ॥ जो केवळ कपटपट्टु । ज्याचें वचन सदा कट्टु । ज्याचीं पापें अचाट्टु । तोही बद्ध जाणावा । साधुसंत सज्जन । यांतें न ओळखी ज्याचें मन । प्रपंची जो तल्लीन । तो ही बद्ध जाणावा । दानधर्मी न ज्याची मती । पोकळ वितंडवादी अती । तोहि बद्ध निश्चिती । संशयू नाही ॥ पराच्या ठेवी बुडवीत । आपला सवरात करीत । साधुसंता निंदीत । तोहि बद्ध जाणावा । आपुली वाढविण्या थोरी । उगीच दुसऱ्याची निंदा करी । सोंग साधूचें घेऊन वरी । अनीति करी तो बद्ध ॥ प्रपंच ज्याचा परमार्थ । प्रपंच ज्याचा पुरुषार्थ । सदा प्रपंची ज्याचें चित्त । तोहि बद्ध जाणावा ॥ जो मित्राचा द्रोह करी । जो गुरूशीं वैर धरी । विश्वास महावाक्यावरी । ज्याचा नसे तो बद्ध ॥ नाना ग्रंथ भाराभर । करूनियां पाठांतर । ज्याचें न होय शुद्ध अंतर । तोहि बद्ध जाणावा ॥ ”

१३४. मुमुक्षु लक्षणें

“जो बद्ध स्थितीस कंटाळला । जाणें सदसद्रविचाराला । म्हणे कधीं भेटेल मला । देव तो मुमुक्षु ॥ सत्संगाची करी आस । निःसार मानी जगतास । जो विटला प्रपंचास । तो मुमुक्षु जाणावा ॥ देह प्रारब्धें जी स्थिति । प्राप्त झाली तयाप्रती । त्यांतचि मानी चिंती । समाधान तो मुमुक्षु ॥ ज्यासी पाप करण्याचें । वाटतसे भय साचें । असत्य न बोले कदा वाचे । तो मुमुक्षु जाणावा ॥ पश्चात्ताप कृतकर्माचा । झाला असेल ज्या साचा । जरी पतित तरी त्याचा । मुमुक्षूंत अंतर्भाव ॥ देवाविषयीं ज्यास आस्था । साधूठायीं नम्रता । जो नीतीचा असे भोक्ता । तो मुमुक्षु जाणावा । जो क्षणैक सत्संग सोडीना । ज्याची अखंड रतली रसना । श्रीहरीच्या नामीं जाणा । तो साधक म्हणावा । विषय वाटे विष ज्यासी । जो अध्यात्मविद्येसी । साधावया प्रतिदिवशीं । यत्न करी तो साधक ॥ ध्यान करी ईश्वराचें । ग्रहण करून एकांताचें । त्यानें पद साधकाचें । घेतलें ऐसें म्हणावें ॥ श्रीहरीचे गुणानुवाद । ऐकतां मानी आनंद । कंठ होतसे संदूद । तो साधक म्हणावा ॥ लौकिकाची न पर्वा । करी सदा संतसेवा । चित्तांतून रमाधवा । जाऊं न दे तो साधक ॥

१३५. संतांचें स्वरूप

“त्यासीच म्हणावें संत । ज्याचे षड्रिपु आज्ञांकित । उदार गंभीर । अति शांत । वासना ज्याची निमाली ॥ अष्टासिद्धी रावतीं दारीं । परी न जो पर्वा करी । जगदुद्धारा भूमीवरी । अवतार ज्यानें घेतला ॥ क्षमाशांतीचें माहेर । साधुपुरुष साचार । जेवी जलानें सागर । ओतप्रोत भरियेला ॥ त्यालाच म्हणावें जर्गी संत । कीं जो समान देखी अवध्याप्रत ॥ उच्चनीच ही भावना नित्य । शिरें न ज्यांच्या मानसीं ॥ सच्चिदानंदपदासी । संत सेविती अहर्निशीं । तादात्म्य पावती ईश्वरासी । फडशा पाडून मायेचा ॥ शाब्दें परेच निष्णात । या लोकीं एक संत । संत असून जीवनमुक्त । लोक-स्थितीनें वर्तती । संत वैराग्य न सोडितीं । संत लोकव्यवहारें वर्तती ॥ कर्मभक्तिला चालविती । विमलज्ञाना सेवून ॥

१३६. संतांचें महात्म्य

“ संत भवार्णवींची नौका । अथवा स्वर्गांचें सोपान देखा । प्रिय जें का वैकुंठनायका । प्राणाहुनी अत्यंत ॥ संत भूपाचे भूपती । संत वैद्याचे वैद्य निश्चिती । संतापार्शी रमापती । आवडीनें राहतसे ॥ संतांची ती करितां सेवा । हर्ष वाटे रमाधवा । खासदार झाला वरवा । अर्जुनाचा श्रीकृष्ण ॥ जनीचें दळतां दळण । नच लाजे नारायण । काननासी जाऊन । गोवऱ्या वेंची तिजसंगें ॥ पैठणांत गोदातीरीं । पाणक्या झाला मुरारी । श्रीएकनाथाचियें घरीं । गंध उगाळीं आनंदें ॥ संतभक्ता अव्हेरितां । वा दुरुत्तरानें ताडितां । किंवा त्यासी गांजितां । संतापतो घननीळ ॥ झाल्या संतांचें दर्शन । साक्षात् भेटे नारायण । संतसहवास केल्या जाण । मती पालटे मानवाची ॥ संतांचिये संगतीं । अनधिकारी तरून जाती । जैसे मृगमदाचें संगतीं । माती सुवासित होतसे ॥ कलियुगांत संताची योग्यता आहे थोर साची । जहागीर बापा वैकुंठीची । तेच देतील निश्चयें ॥ संतांचिये देणगीस । कदा नाहीं जर्गी नाश । निर्विकल्प ब्रह्मास । तेच देती मुमुक्षूतें ॥ संतकृपा ज्याचेवर । त्याचा काळासहि दर । संत भक्तीचें माहेरघर । कामुकाचे कल्पतरू ॥ ईश्वर नाहीं वैकुंठी । न योग्यांच्या हृदयकपाटीं । नामसंकीर्तनीं जगजेठी । उभा प्रेमळ संतांच्या ॥ वासना मोठी अगोचर । मानवा कष्टवी निरंतर । परी ती मरते साचार । संतांचिया दर्शने ॥ चित्ताप्रती समाधान ? संतदर्शनें करून । बुद्धीलाहि स्थिरपण । येते संतकृपेनें ॥ ”

१३७. भवरोगावर नामाची मात्रा

“ करावया ही व्याधि दुरी । वैद्य माझा पंढरपुरीं । उभा राहिला विटेवरी । चंद्रभागातटातें ॥ त्या वैद्याची नाममात्रा । विदित आहे सर्वत्रा एक वळसा जिचा घेतां । भवरोग हा दूर होई ॥ अरे ज्या मात्रेनें भलें । विषाचेंहि अमृत झालें । प्रह्लाद पोर घटघटां प्यालें । भक्त हरीचा म्हण-वुनि ॥ कसलाही भवरोग जाया । नाममात्राच योग्य घ्याया । परी अनु-पान बदलावया । लागेल रोगाप्रमाणें ॥ एकच मात्रा विठूची । सहाण एक भावाची । वाटी तन्निष्ठतेचि एकच ते भरावया ॥ वैद्य एक

मात्र एक । सहाण एक वाटी एक । परी एकानेंच अनेक । लोक पहा तरले हो ॥ एकाचे अनेक जहाले । म्हणून एकानें अनेक तरले । अनुपान मात्र बदललें । प्रत्येकाचें वैद्यानें ॥ वसिष्ठादि ऋषीला । हीच मात्रा देता झाला । वेदसंहिता रसाला । काढूनियां त्यासवें ॥ कोणा सांगे श्रौतस्मार्त । तीच मात्रा ध्यावयाप्रत । कोणास सांगे योगशास्त्र । हीच मात्रा ध्यावया । कोणास सांगे तीर्थयात्रा । कोणा पुरश्चरण तत्त्वतां । कोणा कीर्तनरसींच पाजितां । झाला असे मात्रा ही ॥ या वैद्यानें आपुलें । वैद्यक कोणाला न शिकविलें रोगी मात्र बरे केले । द्वारीं येतांच तत्काल ॥ ऐसा अप्पलपोट्या माझा । वैद्य पंढरिचा राजा । नाम गुटिकेची त्याच्या मजा । खचित आहे लोकोत्तर ॥ ”

१३८. भक्तिमार्गांत इतिहास गौण

“ भक्तिमार्गी इतिहासाशीं । महत्त्व नाहीं निश्चयेसीं । तें देता त्यासी । अनर्थ पुढें रोकडा ॥ देवाचिया अवतारीं । दोनदां कृमी झाला हरी । दोन वेळ भूमीवरी । पगू होऊन विचरला ॥ दोन वेळां ब्राम्हण । दोन वेळां क्षत्रियनंदन । ऐसें अवघेंच विलक्षण । आहे बापा ये ठायीं ॥ महत्त्व देऊन इतिहासाशीं । जरी पूजावें भगवंतासी । तरी वराह म्हणतां त्यासी । चिखलांत ठेवणें भाग असे ॥ इतिहास नुसता एकावा । परी शुद्ध भाव ठेवावा । विक्षेप न होऊं द्यावा । निजभक्तीचा कदाही ॥ भक्तीचिया मार्गामधें । महत्त्व हेतूस द्यावें बुधें । सरळ सात्त्विक भाव साधे । तेथें सदा असावे ॥ स्थलकाल ते इतिहासीं । महत्त्व पावती विशेषीं । अंतरंगांतील भावासी । तेथें येतें गौणत्व ॥ स्थलकालाच्या संशोधना । प्रमाण मानिती कागदांना । परी मर्यादा सुजाणा । असती त्याच्या सत्यतेसी ॥ हें न घेतां लक्षांत । अवघेंच होतें विपरीत । भाविकांचें चित्त चलित । उगीच त्यानें होतसे ॥ म्हणून हेतु पुरता बरवा । इतिहास तो शोधवा । स्थलकालांच्या अंगा द्यावा । संक्षेप सर्वदा साधकानें ॥ ”

१३९. सत्याचें महत्त्व

“सत्यावरी ज्याची प्रीति । तो साधूंचा साधु निश्चिती । सत्यासमान जर्गी महती । नाही कशाची साच हो ॥ अनृत करूनी भाषण । जरी केलें गंगास्नान । महाविष्णूचें पूजन । तरी अवघें निरर्थक ॥ सदा असत्य वैखरी । टिळेमाळा वरच्यावरी । तीं साधूंचीं सोगें खरीं । राजी न त्यातें परमात्मा ॥ सत्यापरता नाही धर्म । सत्यापरतें नाही कर्म । ब्रम्हज्ञानाचें ही मर्म । सत्य हेंच निश्चयें ॥ सत्य साधनांचें साधन । सत्य ईश्वराचें पूजन । सत्य हेंच नामस्मरण । तथा सच्चिदानंदाचें ॥ सत्य साधनःसुखासी । सत्य कारण लौकिकासी । सत्य हेंच कैवल्यासी । जीवालागी भेटवितें ॥ ”

१४०. खरें भजन

“करावें कीं ऐसें भजन । निंदास्तुतीचे ठायीं मौन ! प्रथम क्रोधा पिटाळून । लावियलें पाहिजे ॥ लोभमोहाची झाडणी । दंभासी न पहावें नयनीं । अहंकारापासुनी । दूर राहावें भक्तानें ॥ तुच्छ मानावीं सुखें ऐहिक । सर्वा घटीं वैकुंठनायक । जो भजन करतां असे देख । तोच भक्त विठ्ठलाचा ॥ त्यासीच म्हणावें वारकरी । योग्य तोच जाया पंढरपुरीं । त्यासीच मात्र श्रीहरी । पावेल हें विसरूं नको ॥ ईशप्राप्ति न तंबोन्यांत । ईशप्राप्ति न तनान्यांत । ईशप्राप्ति न मृदंगांत । भक्ति जिव्हाळा पाहिजे त्या ॥ करितां हरिचें नामस्मरण । हृदय यावें भरून । रोमांच उठावे देहीं जाण । कंठ व्हावा सद्गद ॥ नेत्र भरावे प्रेमानी । प्रेम यावें उचंबळूनी । हरीवीण नयनीं मनीं । अन्य कांहीं येवो नये ॥ ”

१४१. वक्ता कसा असावा

“अधिकार उपदेश करण्याचा । न मिळे हाटीं साचा । वक्ता स्वानुभवाचा । उपदेश कराया पाहिजे ॥ हल्लीं वक्ते कवडी शेर । पांडित्य करिती जगभर । त्यांत कांहीं नसे सार । तें हानीकर जाणावें ॥ वांझ प्रसूतीयातना । करूं जातां निरुपणा । परी स्वानुभवाविना । पांडित्य तिच वोखटें ॥ वक्ता पाहिजे शुचिभूत । वक्ता पाहिजे निष्ठावंत । वक्ता पाहिजे

निर्वैर सत्य । वेदवेदांग जाणता ॥ शास्त्र आधीं अभ्यासावें । तें स्वतः
अनुभवावें । मग लोकांस सांगावें । सत्यासत्य म्हणवूनियां ॥ ज्याचें
मत स्थिर नाही । चांचल्य बुद्धीस असे पाही । परिस्थितीनें मोह
होई । त्याचें बोलणें व्यर्थची ॥ ”

१४२. हरिदास

“याचें नांव हरिदास । लोभ न स्पर्श जयास । अंतरवाह्य
जगन्निवास । विश्वपती दिसतसे ॥ हल्लीं झाले कथेकरी । पैसा पासरी
घरोघरीं । जो उठे तो गादीवरी । राहे उभा नारदाच्या ॥ सुभाषितांचा
भडिमार । ताणा मारून वरच्यावर । श्रोत्यांस करिती गारीगार ।
दावून कथेचा तमाशा ॥ बाजारांत गिऱ्हाइका । आकर्षण्याप्रती देखा ।
वाणी बोले आकावका । तैसेंच हे करितात ॥ कोणी वर्णिते श्रृंगार ।
कोणी विनोद करिती फार । रागरंग साचार । कोणी उडविती
गाण्याचे ॥ घटपटाची खटपट । द्वैताद्वैताची लटपट । कर्मज्ञानाची
वटवट । भक्तीविना करितात ॥ व्याकरणाच्या बळावर । पद्याचे अर्थ
करिती फार । श्रोत्यांस वाटे साचार । दुजा बृहस्पती अवतरला । पाठ
करून पूर्वरंग । वक्तृत्वास आणिते रंग । चित्त मात्र असतें दंग । पुढच्या
धान्य पैशावरी ॥ कोणी काव्याची कुशलता । दावून करिती हरिकथा ।
कोणी सांगून सुभाषिता । प्रौढी आपुली मिरविती । असुनी सर्वांग
सुंदरी । वरी अलंकार नानापरी । परी एक नसल्या कुंकुमचिरी ।
अवघेंच जैसें वोखटें ॥ तैसें प्रेमावांचून । जें जें का हरिकीर्तन । तें
तें नासिकेवांचून वदन । निश्चयेंकरून जाणावें ॥ प्रेमाविण जी जी
कळा । ती ती जाणावी अवकळा । ऐसें अभंगीं बोलिला । श्रीतुकाराम
सद्गुरु ॥ त्यासी न म्हणावें हरिकथा ! तें हरिकथेचें सोंग तत्त्वतां ।
तें न प्रिय रमानाथा । होतसे हो कदा काळीं ॥ हरिदास असावा
भाविक । हरिदास असावा निर्लोभ देख । अध्यात्मज्ञान शाब्दिक ।
त्याचें नसावें सर्वथा ॥ त्याचेंच नांव कीर्तन । कीं प्रेमें उचंबळें मन
नाहीं सद्गुणावांचून । विषय तो बोलावया ॥ निंदा पराची न ज्यांत
वा कोणाचें वर्म निश्चित । किंवा व्याकरणीं वाक्पटुत्व । लेशमात्र न
ज्यामध्ये ॥ वेदोपनिषदें भागवत । गीता इतिहास, भारत । यांची न

दुर्दशा जेथ होत । तेंच बापा कीर्तन ॥ जें परमार्था विघातक । त्याचा उपहास करावा देख । परी तेणें आपुला लौकिक । वाढावा हें न चिंतावें ॥ स्पष्टवक्तेपणांत । द्वेष नसावा यत्किंचित् । कुत्सितपणासी देख तेथ । जागा नसावी थोडीहि ॥ ऐशा सर्वमान्य कीर्तनासी । साधूच करिती निश्चयेसी । कांकी त्यांच्या मानसीं । स्थान नसे अहंभावा ॥ द्वेष कोणाचाहि नसे । स्वार्थ मनीं लव ना वसे । लौकिकाची हाव असे । हृदयीं न ज्यांची थोडीहि ॥ प्रेमळ ज्यांचें अंतःकरण । स्वानुभवाचें भाषण । निष्ठावंत भावेंकरून । बुद्धी ज्यांची पवित्र झाली ॥ ऐसें निराभिमान कीर्तन । बहु आवडे हरि-लागुन । त्यांवांचून त्याचें मन । रमत नसे कधींही ॥ ”

१४३. वेदविद्येचें प्रयोजन

“ अरे तुम्ही अवघेजण । करितसा वेदाध्ययन । काय उपयोग मजलागुन । कराल सांगा त्याचा ॥ शिष्य म्हणती जोडून हात । चालवूं नित्य नैमित्य । विद्या दावून सभेंत । जिंकूं आम्ही कैकांना ॥ हिंदुनियां देशावर । द्रव्य मिळवूं अपार । कुटुंबपोषण करून उदर । भरूं आम्ही महाराजा ॥ ऐसी ऐकतां छात्रोक्ती । महाराज खिन्न झालेंचितीं । वेदविद्येचा या जगती । काय उपयोग व्हावा असा ॥ जी चढाया वैकुंठपेठ । केवळ जिनाच आहे नटि । त्या वेदविद्येची ऐसी वाट । काय लागावी या जमीं ॥ उपयोग श्रीमद्भागवताचा । पुढे बांधण्या काय साचा । व्हावा कुंडांतील अग्नीचा । उपयोग काय चिलींमते ॥ यज्ञ प्रसाद पुरोडाश । काय जावा न्याहारीस । नेवोनियां कुलस्त्रीस । काय बाजारी बैसवावें ॥ वेदविद्या न पोटाची । ती सामग्री वैकुंठाची । वेदपठणें ब्रह्माची । प्राप्ती होय तात्काल ॥ मुलांनो हें चारी वेद । केवळ ब्रह्मची अभेद । वेद हाचि गोविंद । परते न कोणी वेदांहुनी ॥ पाठक असावा श्रद्धायुक्त । जाणता पाहिजे स्वरांत । ध्वनी असावा सामयुक्त । वाणी असावी शुद्ध त्याची ॥ स्पष्ट करावा वर्णोच्चार । वेदाप्रमाणें द्यावा स्वर । शब्दांत होता व्यभिचार । शाप देईल संहिता ॥ वेदविद्येचा उपयोग । हाच मुलांनो आहे चांग । पाहून वेदवेदांग । ब्रह्म होऊन वसावे ॥

विप्रजातीस वेदाविण । ब्रह्मप्राप्ती नव्हे जाण । म्हणून वेदास टाकून ।
अन्य मार्गी जाऊं नये ॥

१४४. भूतदयेचें श्रेष्ठत्व

“ आणि भूतदयेवांचून । कदा न लाभती ईशचरण । भूतदयेच्या
समान । पुण्य आणखी असेना ॥ भूतदया म्हणावी तेची । चिंता
वाहणें समस्तांची । भूतदया हे समाजाची । जननीच आहे प्रत्यक्ष ॥
भूतदया हें महापुण्य । मोक्षपेठेचा सोपान । भूतदया हें प्रबल धन ।
साधूसंतांकारणें ॥ खऱ्या भूतदयेचें ठायीं । दांभिकत्व नुरे कांहीं ।
क्रोधमदाची मुळीं न होई । स्वारी कदां तिजवरी ॥ भूतदयेवीण
वेदान्त । न होई फलद सत्य । फळ न ये ज्या आंब्याप्रत । त्याचा
उपयोग सरपणाचा ॥ सहस्र मख केले जरी । परी भूतदयेची नये
सरी । सहा शास्त्रें पढला तरी । इजवीण नाहीं उपयोग ॥ जो का
भूतदया तत्पर । त्याचा विकला ईश्वर । अवघीं सुखें साचार ।
तया हात जोडिती ॥ ”

१४५. भिक्षेच्या मर्यादा

“ पोट जें का वितभर । तें भराया घरोघर । न फिरावें पसरून
कर । स्वकष्टार्जित अन्न सेवी ॥ भिक्षा मुळींच निर्माणः । झाली पंगू
कारणी । रोगी, अशक्त, दुबळे जन । वा निराधार बालकें ॥ हेच
भिक्षेचे अधिकारी । आहेत जाण सर्वतोपरी । इतरांनीं त्याभीतरी ।
केव्हांही कीं शिरुं नये ॥ जे करिती विद्यार्जन । त्यांनीं मागावें
भिक्षान्न । वा थकलेले पांथजन । योग्य भिक्षा मागावया ॥ समा-
जाच्या हितासाठीं । जे निःस्वार्थपणें खटपटी । करिताती कीं
उठाउठी । त्यांनीं अयाचित सेवावें ॥ वेदाध्ययन शास्त्राध्ययन । वा
थोर संशोधन । यांत सर्वदा निमग्न जाण । चैन ठावी नसे जयां ॥
त्यांच्या पोषणाचा भार । सत्य आहे समाजावर । त्यांच्या प्रीत्यर्थ
त्याग थोर । भिक्षारूपें करावा ॥ ज्यामुळें बहुजनांचें हित । साधणार
आहे स्वचित । ऐसें एकादें सत्कृत्य । भिक्षा मागून उभारावें ॥ या
व्यतिरिक्त कोणी । भिक्षा मागूं नये जनी । फुकाच्या भिक्षान्न-
सेवनीं । नाश इहपरलोकाचा ॥ ”

१४६. सदाचार

“ घरंदाजाची ही रीत । रहावें वडिलांच्या आज्ञेत । बंधू असल्या
 त्यासी नित्य । निष्कपट वागावें ॥ सोयरे आप्त येतां घरीं । मान
 त्यांचा त्यांच्या परी । राखून प्रेम बहिणीवरी । औदार्यासह ठेवावें ॥
 कांतेसी अबोला धरूं नये । परी खैणही असूं नये । विनय कदापी
 सोडूं नये । सुजनांनीं कांहीं केल्या ॥ सेवेसी योग्य मातापिता ।
 बंधू विचार करण्याकरितां । कांता शोभतसे एकांता ।
 विनयासाठीं अवघें जग ॥ अंगीं वैराग्य असावें । जग अशाश्वत
 मानावें । संसारीं न लोलूप व्हावें । मधूठारीं भ्रमर जसा ॥
 खऱ्याखोट्याचा विचार । चित्तीं करावा निरंतर । जैसा हंस घेई
 क्षीर । पाण्यामधून निवडूनियां ॥ आपुली पायरी संभाळावी । परी
 लीनताही न सोडावी । दुष्ट दुर्जनांची असावी । जणीव चित्तीं
 सर्वदा ॥ लोकाचार सोडूं नये । भलतेंच स्तोम माजवूं नये ।
 दांभिकपण असूं नये । संग्रहासी येतुलेही ॥ कर्मठापरी शुचिर्भूत ।
 भक्तापरी विश्वासयुक्त । ज्ञात्यापरी शांतचित्त । सर्वकाळ असावें ॥
 तडागीच्या नलिनीपरी । रहावें संसाराभीतरी । श्रीहरीस चित्तांतरीं ।
 सर्व काळ आठवावे ॥ कन्या पुत्र माता पिता । स्नुषा भगिनी बंधू
 कांता । यांच्या वागण्याबोलण्याचा तत्वतां । उबग चित्तीं मानूं
 नये ॥ जे कोणी कांहीं करिती । त्यास हरकत नसावी निश्चितीं ।
 आपण मात्र त्यांचे रितीं । वाहावून जाऊं नये ॥ कोणाचे दुर्गुण
 पाहतां । क्रोधवश न व्हावें चित्ता । तिरस्कारही करण्याकरितां ।
 कठोर भाषण करूं नये । सामोपचारें सांगून पहावें । न ऐकल्या
 सोडून द्यावें । आपणमात्र असूं नये । क्षणिक त्या संगतीसी । यात्रेस
 विरोध करूं नये । लग्न कोणाचें मोडूं नये । जुनें देऊळ पाडूं नये ।
 कांहीं केल्या ॥ सदन कुणाचें जाळूं नये । विपट कुणांत आणूं नये ।
 लबाडाचा धरूं नये । विश्वास चित्तीं कदापी ॥ महापुरीं पोडूं नये ।
 तस्कारासवें जाऊं नये । गणिका शेजार कामा नये । कुणासही ॥
 अनाथ प्रेत पाहून । जाऊं नये डावलून । करण्या प्रेतवाहन । उगीच
 नाहीं म्हणूं नये ॥ कळलें असतां हरिकीर्तन । वा संतांचें

भजनपूजन । बळेंच शयनासनीं जाण । पहुडूं नये सुझांनीं ॥
 पंढरीची असतां वारी । ती चुकूं न द्यावी खरी । पती असल्या
 माहेरीं । कन्या ठेवून घेऊं नये ॥ द्वेष कुणाचा करूं नये । मन
 कृपण असूं नये । स्वधर्म अपुला सोडूं नये । कांहीं केल्या ॥ उत्कर्ष
 पराचा पाहून । क्षुब्ध न होऊं द्यावें मन । ज्या मार्गानें संतजन ।
 गेलें जावें त्याच मार्गें । जातिमत्सर करूं नये । उणें पराचें पाहूं
 नये । सन्नीतीसी सोडूं नये । कांहीं केल्या ॥ परधन परकामिनी ।
 यांचा लोभ न धरणें मनीं । प्रेमा असावा हरिकीर्तनीं । चित्तीं वसो
 भूतदया ॥ कोणाचें गुह्य जरी ठावें । तरी तें प्रगट न करावें ।
 चहाडीपरी नसे वरें । पाप दुसरें कोणतें ही ॥ धर्मांतर करूं नका ।
 स्वधर्मिया परके लेखूं नका । चालीरीतीस देऊं नका । धक्का कदापी
 वापहो ॥ जातिमत्सर करूं नये । परोत्कर्षे जळूं नये । परधर्मियांचा
 करूं नये । तिरस्कार मानसीं ॥ पूर्ण चौकशी केल्याविना । साधु
 ऐसें न म्हणा कोणा । मान दिधल्या दांभिकांना ! अवहेलना
 खऱ्याची ॥ निरुद्योगी लोकाशीं । भिक्षा न घाला गेहासी । ज्ञानलोलुप
 विद्यार्थ्याशीं । भिक्षा वाढणें उचित असे ॥ सोवळें ओवळें
 दांभिकपणें । न आचरावें सूझानें । परनिंदेच्या ठायीं धरणें । मौन
 नसतां कारण कांहीं ॥ राजा राजसत्तेचा । द्वेष करूं नये साचा । राजा
 प्राण समाजाचा । आहे हें विसरूं नका ॥ हिंदुधर्म किल्ला निश्चिती ।
 बुरुज या नाना जाती । यांची बळकटी टिकल्यावरती । अभेद्य हा
 इतरांना ॥ याचा करून विचार । वागा तुम्ही भूमीवर । एकीलाच
 सुखदकर । मिळतो जगदात्मयाचा ॥ ” ज्या ज्या कालीं जी जी
 स्थिती । येईल वाप हो तुम्हांप्रती । ती हरिची इच्छा निश्चितीं ।
 मानून सुखें असावें ॥ सत्य भाषण सोडूं नये । व्याजस्तुति करूं
 नये । परी कोणास दुखवूं नये । आपुल्या या वाणीनें ॥ ऐसें जर्गी
 वागल्या जाण । लाभे सुखसमाधान । अंती श्रीहरिचे चरण । प्राप्त
 होतील जीवातें ॥

१४७. संतचरित्रांचें महत्त्व

“ आतां विनंती श्रोतियास । संतचरितें हा ऊंस । यातें सेवून
 आपणांस । इहपरलोकीं मिळवा सुखें ॥ संतचरित्रें ना कादंबरी ।

वा करमणुकीची गोष्ट खरी । ही साक्षात् शिंदोरी । कल्याणपेठेस जावया ॥ म्हणुन या संतचरित्राचा । उपयोग करा नित्य साचा । जेणें जीवनयात्रेचा । पंथ सुगम होईल कीं ॥ संतचरित्रें पाहून। आपुलें ठेवा वर्तन । उगीच अहंकारा वश होऊन । भलतें सलतें करूं नका ॥ सांप्रत तुमच्या देशाची । दशा निकृष्ट झाली साची । जो खाण असून वैभवाची । दारिद्र्यनिकेतन झाला असे ॥ ज्या देशीं थोर थोर । झाले महात्मे, मुत्सद्दी, शूर । मोठे मोठे ग्रंथकार । झाले पूर्वी याच देशीं ॥ खगोल, भूगोल धुंडाळिले । ज्योतिषशास्त्र निर्मिले । वनस्पतीचे वर्णिले । गुण वैद्यकशास्त्रानें ॥ गणित पोहोचविलें शिखराशीं । तत्त्व नेलें कळसाशीं । वर्णमाला ही शोधिली ऐसी । जें बोलावें तेंच लिहावें ॥ ऐशा सर्वांगसुंदर देशाचें । आज मातेरें झालें साचे । जो देश गुलामांचें । भांडार बनला विबुध हो ॥ जो सर्वांगसुंदर होता । तो सर्वांशीं वाईट आतां । झाला म्हणून विवेक चित्ता । कांहीं तरी करा हो ॥ ज्याची वर्णाश्रमपद्धती । वाखाणली जात होती । तिला आज ठेविती । नांवे जगतीं चोहींकडे ॥ पाश्चिमात्य राष्ट्रें सारीं । तुम्हां विशेषण देती खरी । कीं विश्वासू कुत्र्यापरी । लोक हिंदुस्थानाचे ॥ ब्राह्मण, मराठे एकमेकां । बुडवावया पाहती देखा । म्हणून डोळे झाकूं नका । वेळ आहे कठिण बहु ॥ स्वधर्माच्या टवाळ्या । सांप्रत तुम्ही आरंभल्या । ह्याच समजा कारण झाल्या । दैन्य देशाचें व्हावया ॥ राष्ट्राशीं जातिमत्सर । हाच क्षयरोग साचार । तो एकदां झाल्यावर । एकी शक्ती कोटून राही ॥ म्हणून वेळ करूं नका । द्वेषी मनें बनूं नका । स्वधर्मातें टाकूं नका । विवेक जागृत ठेवूनियां ॥ ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य, शूद्र । ऐसे तुमचे वर्ण चार । ते चारी मिळून साचार । एक व्यक्ती समजावी ॥ देहाच्या अवयवापरी । वर्ण समजा अंतरीं । प्रेम ठेवा परस्परीं । म्हणजे कल्याण होईल ॥ या सर्व गोष्टींचें शिक्षण । एका संतचरित्रापासून । मिळणार आहे तुम्हां-लागून । म्हणून तें परियेसा । ”

“ भक्तिसारामृत ” अध्याय ६३.

१४८. राष्ट्रोद्धारास चार प्रकारचे पुरुष

“ बुधहो राष्ट्रोद्धाराचे । कामा चार प्रकारचे । पुरुष लागती साचे ।
 त्याविण ना होय कांहीं ॥ आशीर्वादाकारण । साक्षात्कारी साधूजन ।
 व्हावे लागती अवतीर्ण । प्रथमतः त्या देशीं ॥ कोणत्या वस्तूंत काय
 गुण । ईश्वरें ठेविला भरून । याचें कराया संशोधन । अपेक्षा तत्त्व-
 वेद्यांची ॥ तिसरे कवि, ग्रंथकार । कोठें चुकतो व्यवहार । हें
 दाविण्या साचार । पाहिजेत कीं अवतरले ॥ चौथे ते शूर
 नर । विवेकी तलवारबहादूर । स्वदेश हाच साचार ।
 प्राण वाटे जयांना ॥ साधू तेच निश्चितीं । निःस्वार्थी, हरीचें
 प्रेम अती । अलौकिक कृत्यें घडतीं । सहज हातीं जयांच्या ॥
 ज्याचें मन मेणापरी । तेच साधू निर्धारीं । शत्रू जयांना भूमीवरी
 कोठेंच नाहीं राहिला ॥ धर्मशास्त्रसंमत । असून जगाची चालरीत ।
 न टाकितां यत्किंचित । ठेविती निजवर्तन ते साधू ॥ अग्नि, वायू,
 पर्जन्य । यांचे गुणधर्म पाहून । यंत्रें केलीं निर्माण । ज्यांनीं तेच
 संशोधक ॥ सुख होईल मानवाशीं । आपत्ती टळतील विशेषीं । रोग
 निश्चयें लयाशीं । जातील ऐसें संशोधन ॥ राष्ट्राची निर्वलता । येईल
 कैसी काढितां । याच चिंतनीं तत्त्वतां । तत्त्ववेत्ता सदा
 असे । तोच कवि ग्रंथकार । भीड न कोणाची तिळभर । सत्यासत्य
 प्रकार । निजवाणीनें वर्णी जो ॥ विक्रय निजवाणीचा । खरा कवी
 न करी साचा । कंटाळा व्याजस्तुतीचा । मनापासून ज्यातें ॥ तोच
 म्हणावा खरा वीर ॥ कीं परवशता ज्या जहर । वाटतसे निरंतर ।
 स्वातंत्र्याचा भोक्ता जो ॥ ज्यास भय ना प्राणाचें । नांव न उरलें
 लोभाचें । देशहितार्थ कष्टाचें । काम करी तोहि शूर ॥ ऐशा विभूती
 जन्मल्याविना । देशाचें दैन्य न जाय जाणा । हरीस करावी
 प्रार्थना । ऐशा विभूती धाडण्यास्तव ॥ ”

१४९. वेदान्तास अधिकारी पाहिजे

“ अधिकारावांचून । हें न फलद् ब्रह्मज्ञान । उलट होईल
 नुकसान । फाटा मिळेल भक्तिमार्गा ॥ आहे तेंहि जाईल । अवघेंच

दैन्य होईल । लोक होतील बाष्कळ । व्याख्यानपट्टु नुसतेची ॥ ज्या वेदान्तामुळें भूषण । आलें आर्यधर्मालागून । तेंच त्याचें, दूषण । अनधिकारी ठरवितील ॥ पूर्वकालीं ऐसें न झालें । रामालाच काथियेलें । योगवासिष्ठ शास्त्र भलें । वसिष्ठ महाऋषींनीं ॥ उगीच अवांतर भूपाप्रत । वेदान्तयुक्त अपुला ग्रंथ । फिरला न वसिष्ठ सांगत । निज विद्वत्ता दावावया ॥ पार्थालाच भगवद्गीता । भगवान् झाला सांगता । उगीच गवळ्यास ज्ञानगाथा । कथित न वसे वृंदावनीं ॥ उत्तानपादाचें हृदयरत्न । ध्रुव जो का भाग्यवान् । त्यालाच काथिलें ब्रह्मज्ञान । देवर्षि नारदानें ॥ उगीच वीणा घेऊन । करित न फिरला प्रवचन । जडभरतानें अध्यात्मज्ञान । रङ्गणासी सांगितलें ॥ शंकराचार्य भाष्यकर्ते । प्रति असून ज्ञानसाविते । उलट झाले प्रस्थापिते । कर्मभक्तीस भूठार्थीं ॥ ज्ञानेशें लिहिली ज्ञानेश्वरी । परी नाथाच्याच दिधली करीं । धरून राहिले तौवरी । भावार्थदीपिका उराशीं ॥ साहे ओझे जें जयास । तेंच देऊं त्यास । अधिकारा ऐसा उपदेश । करूं बोलती तुकोबा ॥ ”

१५०. चातुर्वर्ण्य

“ वैदिकधर्माचे चार वर्ण । ब्रह्मदेवाच्या मुखासमान । किंवा चार प्रकारचे पुरुषार्थ म्हणून । जे काथिले तेच हे ॥ बल, कीर्ति आणि धन । तैसें सुख आणि शहाणपण । चहू वर्णांची एकी पूर्ण । असल्या येते मुक्कामा ॥ या चहू वर्णांला । एकेक गुण विशेष दिला । आहे तो मी तुम्हांला । सांगून ठेवितों थोडक्यांत ॥ एक्या जातीस शहाणपण । एक्या जातीस शौर्य जाण । योग्य वस्तूंचें संपादन । एक्या वर्णा नुसतें बळ ॥ खरें खुरें शहाणपण । टिके न वैराग्यावांचून । शहाणपणाची वैरी चैन । ती जेथें तेथें न तें ॥ सात्त्विक वृत्तीचें आचरण । असल्या टिके शहाणपण । नाना प्रकारचें संशोधन । होईल त्याच्या हस्तानें ॥ शौर्य तें टिकवण्याप्रत । शक्ती पाहिजे अंगांत । नुसत्या शक्तीनें न भागत । तेथें स्वाभिमान पाहिजे ॥ तो अभिमान आपुल्यापुरता । त्याचां नसावा सर्वथा । समाज-संरक्षणाची चिंता । जागृत पाहिजे त्याचे मनीं ॥ तैसें संग्रहाचें

रक्षण । असावें अवघ्याकारण । जेवीं तळ्याचें जीवन । अन्य अन्य शेतांसाठीं ॥ संग्रह जलाचा तळ्याठायीं । परी त्याचा त्याला उपयोग नाही । नाना पिकांचा बहर पाही । त्या तळ्याचे जीवावर ॥ तैसे समाजांत असावें । व्यक्तिस्वातंत्र्या न हपापावें । समाजस्वातंत्र्य टिकवावें । हरतःहेनें आपुलें ॥ बळ हें ज्या वर्णासी दिलें । त्यावरी ओझे लादिलें । तिन्ही वर्णांचें तें भलें । याचा विचार पोक्त करा ॥ शौर्य ज्याच्या वांट्यास आलें । तेथें मुक्कामा राहिलें । बुद्धीचें तें मंदत्व भलें । कांहीं अंशीं विबुधहो ॥ संग्रह ज्याचे वांट्यासी । आला आहे त्याचेचपासीं । भ्याडपणा तो कांहीं अंशीं । एक्या विशेष कारणास्तव ॥ तनूचें सामर्थ्य जयाप्रत । दिलें असे बलासहित । त्याला अपेक्षा सदोदित । राहे पराच्या आश्रयाची ॥ बुद्धिमंतासी उदरभरण । करितां नये आपुलें आपण । तो राही अवलंबून । अन्नासाठीं दुसऱ्यावरी ॥ चारी गुणांच्या बरोबर । हे जे दोष ठेविले चार । ते एकमेकांचे कर । एकमेकां हातीं देण्या ॥ ही चारी वर्णांची सांखळी । पाहिजे सर्वांनीं टिकविली । ती होतां वेगळी । अनर्थ होय रोकडा ॥ वेदांनीं पुरुषसूक्तीं भलें । समाजपुरुषाचें वर्णन केलें । तें सदैव पाहिजे आणिलें । प्रत्येकानें ध्यानामधें ॥ चारी वर्ण मिळून । एक होय व्यक्ति जाण । ते अवयव मानिल्या भिन्न । नाश पुरुषस्वरूपाचा ॥ अक्षरें बाराखडीचीं । भिन्न भिन्न आकाराचीं । म्हणोनिया शब्दार्थाची । निर्मिती तेथें होत असे ॥ सर्व सारखींच झाल्यावर । काय वाचावें सांगा चतुर । अर्थबोध तो राहिल दूर । वेडेपणा पदरीं ये ॥ म्हणून पालट आकारीं । करावा न निर्धारीं । मात्र दुजेपण अंतरीं । त्यांनीं परस्पर करूं नये ॥ तैसीच आहे येथें स्थिती । जाती या अक्षरें निश्चितीं । सुखरूप अर्थाप्रती । व्यक्त करण्या आवश्यक ॥ ”

१५१. सिद्धीची उपेक्षा

गोसावी, बैरागी, फकीर । वा पांथस्थ द्विजवर । यांना त्यांनीं वरच्यावर । जाऊनियां भेटावें ॥ आणि करावा ऐसा प्रश्न । महाराज

तुम्ही भगवान् । पाहिला का डोळे भरून । हें मजशीं सांगावें ॥ परी
त्याच्या प्रश्नाचें । कोणी न देती उत्तर साचें । उलट आपल्या
सिद्धाईचें । प्रदर्शन दाखविती ॥ तांबें चिलिमींत घालून । कोणी
करिता कांचन । मनोगतालागून । बोलून दाविती पराच्या ॥
कोणी समाधी लावून । राहती अन्नपाण्याविण । कोणाचें
पंचाशिसाधन । कोणी पडुडती कांट्यावरी ॥ कोणी म्हणती
हेतु तुमचे । पूर्ण आम्ही करूं साचे । धन, दारा, पुत्र आरोग्याचें ।
फल देऊन तुम्हांसी ॥ तें तत्कृत्य पाहून । मनीं म्हणे दुर्गाचरण ।
खुळावले अवघे जन । मार्गें लागले सिद्धीच्या ॥ एक बैरागी कांट्यावर
पडुडला होता दिगंबर । कटीं कंठीं मनगटीं थोर । वासुकी ज्यानें
गुंडाळले ॥ मस्तकीं वाढला जटाभार । नखांचा तोच प्रकार ।
चंदनाची समोर । धुमी जळे त्याच्या ॥ अंगा भस्म फाशिलें ।
सिंदूर चिन्ह भालीं भलें । रुद्राक्षस्मरणीनें भूषविलें । ज्याच्या
कराला ॥ त्यापासीं दुर्गाचरण । बैसले कर जोडून । महाराज
अधिकारी आपण । मजला भगवान् भेटवा ॥ तें ऐकतां बैरागी ।
आसनीं उठून बसला वेगीं । पद्मासन नभोभागीं । अधर त्यानें
लाविले ॥ काढी बफीं, पेढे, खवा । उदी, वासुंदी, मालपुवा । अक्षदा
फुलें, बदाममेवा । हात घालून बगलेमध्ये ॥ चिलीम अशीवांचून ।
दावूं लागला पेटवून । तें पाहतां दुर्गाचरण । खालीं पाहूं लागले ॥
महाराज हें पाहण्यासाठीं । मी न लागलों आपल्यापाठी । जगत्कारण
जो जगजेठी । ठावा असल्या दावा मला ॥ तुमच्या बाह्य कृतीवरून ।
तुम्ही वाढला अधिकारी पूर्ण । परी अज्ञानाहून अज्ञान । आपण
आहांत महाराजा ॥ सिद्धाईचे जोरावर । लोकां दावितां चमत्कार ।
काढून पेढे, खडिसाखर । धिक्कार असो या कृत्या ॥ आधींच आम्हीं
संसारीं । झाकून गेलों मायांबरीं । आणखी आपण त्यावरी । ही
भ्रमगोधडी घालितां ॥ ऐशा परीचे रस्त्यावर । गारुडी करी
चमत्कार । तोच म्हटला पाहिजे थोर । तुम्हांहून या जगीं ॥ अमोल
आयुष्याची घडी । खर्च करून तातडी । ही चमत्कारांची पोतडी ।
साध्य केलीत हाय हाय ॥ सिद्धाईचें प्रदर्शन । तेंच जगीं दाविती
जन । कीं न ज्यांचें भरलें अंतःकरण । श्रीहरीच्या भक्तीनें ॥ तुम्ही

भक्तीचें ढोंग दावितां । आसक्ति सिद्धींत ठेवितां । रामराम मुखीं
म्हणतां । परी नसे त्यांत सार ॥ ”

१५२. मतलबी शिष्य

“ सद्गुरुचा सहवास । तोंवरीच पटे शिष्यास । निघतां तीर्थयात्रेस ।
आहेत गाड्या बसावया ॥ त्यासही पडदे मार्गें पुढें । टेकावया लोड
फाकडें । पक्क्या पानाचे ते विडे । खायालागी क्षणक्षणां ॥ डोईस
रुमाल भरजरी । फराळा लाडू नानापरी । मुक्कामा उतरल्यावरी ।
भोजन पंचपक्वान्नांचें ॥ ऐसा थाट जे ठार्यीं । तेथें शिष्यांची गर्दी
होई । जेथें गुरुच चालतो पार्यीं । तेथें शिष्य दहा पांच ॥ निंब
वृक्षाच्या पाल्यावरी । ज्याचा आहार निर्धारिं । त्याची कराया
संगत खरी । शिष्य घेती माघार ॥ अन्न नाही वस्त्र नाही । मान-
मरातव तोहि नाही । ऐशा सद्गुरुचे पार्यीं । कोण लागे सांगा मज ॥ ”

१५३. पुरीची जगन्नाथमूर्ति आणि अष्टपदी

“ भगवान् जेव्हां बौद्ध झाले । तेव्हां जगन्नाथीं आले । कुरूपपण
स्वीकारिलें । बळेंच हरीनें ये ठार्यीं ॥ जगदीशाची काष्ठमूर्ति ।
ओबडधोबड असे अती । ज्या पाहतां चित्तवृत्ति । वरी तिटकारा
तात्काळ ॥ पाहून त्या मूर्तीला । जनसमुदाय बोलता झाला । हा
भानामतीच्या खेळांतला । वेताळ वाटे निःसंशय । नाक पाहतां
अधोली । डोळे जणुं का खवंदे पडलीं । तोंड पाहतां सुसर बसली ।
वाटे दाभाड पसरून ॥ हातपाय मुळीं नसती । आणि अशाला
जगदीश म्हणती । दिवसा ढवळ्या फेकिते । शास्त्रें माती ढोळ्यांत ॥
ऐसें मत बळावतां । बरेंच वाटलें जगन्नाथा । म्हणे माझ्या दर्शना-
करितां । कोणी न आतां येतील ॥ या क्षेत्रींचें महिमान । दर्शनेंच
मिळे मोक्ष जाण । अनधिकारी अज्ञान । समता पावतील ज्ञात्याची ॥
आतां त्याची भीति नाही । ये न मजकडे एकहि । ऐसे म्हणून
शेषशाई । राउळीं स्वस्थ बैसला ॥ तें श्रीव्यासें जाणून । झाले
उडियांत अवतीर्ण । जगदीशाचें वेताळपण । निवटाय़ा कारणें ॥
जगदीशास म्हणती, देवा । वेष खूप घेतला बरवा । परी हा तुमचा

बागुलबोवा । आम्ही टिकूं न देऊं कीं ॥ जेव्हां नरसिंह अवतारीं
 क्रूर वेश तूं धरिला हरी । गुरगुर करून भूमीवरी । कित्येकांना
 ठकविलेंस ॥ परी तुझ्या त्या क्रूरवेशा ; हरण केलें जगदीशा । अल्प-
 वयी अज्ञान अशां । कयाधुहृदयरत्नानें ॥ पुढें वामन, भार्गव आणि
 राम । अवतार मुळींच उत्तम । तेथें कुणाचें न पडलें काम । तुम्हां
 स्पष्ट करावया ॥ आठव्याची ती अभिनव परी । अवध्या अवतारा-
 माझारी । एकदेशित्व तेथें हरी । तुम्ही मुळींच सोडिलें ॥ उद्धव
 म्हणे अमुचा कृष्ण । परमज्ञानी ब्रह्मपूर्ण । गोपी म्हणती अमुचा
 रमण । ब्रह्मचारी कशाचा ॥ चोरटा म्हणती गौळणी । धर्म म्हणे हा
 मुकुटमणी । नीतिभोक्त्या सज्जनीं ! यशोदा बोले हट्टी बाळ ॥
 शिशुपाल म्हणे मोठा द्राड । जरासंध म्हणे भ्याड । अर्जुन म्हणे
 धैर्यपहाड । दुर्योधन म्हणे ठक मोठा ॥ गुरेंराख्या गोप म्हणती ।
 राजे म्हणती यदुपती । एकाचा अनुभव एका प्रती । येऊं न दिलास
 नारायणा ॥ या अवध्या कृत्येंकरून । दाविलें अवध्यांचा कारण ।
 मीच एक आहे म्हणून । आपुल्या भक्ताकारणें ॥ परी ऐसी कुरूपता ।
 कदां न धरिली तुम्ही हातां । कुब्जेसही सरलता । जगदीशा कीं
 दिधलीस ॥ तिची कुरूपता काढिली । ती तुम्हां येथें नडली ।
 कुरूपतेनें स्वारी केली । देवा तुझ्या रूपावर ॥ तें कांहीं असो
 जगदीशा । मी न ठके या वेषा । तुझ्या रासाच्या सरसशा । गोष्टी
 आतां वर्णितों ॥ जें मदनतुल्य आनन भलें । तेंच येथें भेसूर झालें ।
 कुरूपतेचें घेतलें । घोंगडें कां हें बळें तुम्ही ॥ शब्दें तुझें वर्णन ।
 सूत्र म्हणती होत न ! परी त्या शब्देंच तुजलागून । पहा आतां मी
 नटवितों ॥ तूं खुशाल वरी कुरूपता ! या क्षेत्रीं जगन्नाथा । परी
 माझी शब्दसत्ता । तिला न हुंकून बघेल ॥ ज्या तुझ्या रूपासाठीं ।
 गोप गौळणी यमुनातटीं । वेडावल्या जगजेठी । दृष्ट काढिती वेळो-
 वेळां ॥ ती तव सुंदरता भली ! रासक्रीडेस कारण झाली । माझे
 तियेस नव्हतें मुळीं । कारण वर्णन करण्याचें ॥ परी निरुपाय येथें
 झाला । तुम्ही वरिलें कुरूपतेला । म्हणून तुझ्या सौंदर्याला । वर्णणें
 आलें भाग मशीं । तुलाच त्याची मोठी हौस । म्हणून तूं हा धरिला
 वेश । जैसे वधुवरांच्या कोपास । प्रेम कारण पांडुरंगा ॥ तुला वाटलें

पूर्वदेशीं । ओळखणार कोणी न मशीं । म्हणून सोडून द्वारकेशीं । वेश
बदलून आलास हा ॥ परी मी तुझ्या ओळखीचा । व्यास मुनी त्या
वेळचा । आतां पाही जयदेवाचा । वेश धेऊनी आलों रे ॥ त्या-
वेळचें ज्ञानीपण । मी ठोवितों गुंडाळून । भक्तीनें रासक्रीडावर्णन ।
करून तुला स्पष्टवितों । प्रतिज्ञा करून ऐशी । आरंभ केला काव्यासी ।
अष्टपदी म्हणती तिशी । भाविकांना सुखदायी ॥ भूपतीचा सुंदर-
पणा । जैसा न दिसे सूकरनयना । तैसें अष्टपदीचे चार्वाकांना ।
महत्त्व न ये कळून ॥ ”

“ भक्तिसारामृत ” अध्याय ४६

१५४. उपासना व पुराणें

“ कोणतेंही औपासन । सेविल्या अद्वैतावांचून । तेंच कलहासी
कारण । होईल पुढच्या पिढीतें ॥ जो तो आपली उपासना । सर्व-
मान्य ठरविण्या जाणा । नाना ग्रंथांच्या त्या रचना । कर्ता पुरुष
करील ॥ आपुल्या मतासी संमत । ऐशा कथा घालील त्यांत । कांहीं
स्वकपोलकल्पित । हें ध्यानांत असूं द्या ॥ उपासना ऐशा रिती ।
ज्या ज्या निर्माण केल्या जाती । त्या त्या उपासनेचे निश्चितीं ।
ग्रंथही होतील अपार ॥ त्या उपासनात्मक ग्रंथाचें । ध्येय हेंच
ठरावयाचें । उणें तेवढें परपंथाचें । सांगणें आपुल्या ग्रंथांत ॥ ऐशा
पुराणें करून सत्य । भाव वाढेल थोडाबहुत । परी नुकसानी
अतोनात । होणार आहे समाजाची ॥ महत्त्व ज्या ज्या उपासनेचें ।
आधारानें पुराणांचें । ठरविलें जाईल साचें । तीं वेदवाह्य
समजावीं ॥ व्यावहारिक नीतीपुरती । माना पुराणांची महती ।
वा मागल्यांची कळण्या कृति । पाहिलें पाहिजे पुराण ॥
या श्रुतिसिद्धांताप्रत । ज्या पुराणांच्या कथेंत । बाध नसेल
यत्किंचित् । त्याही तारतम्यें मानाव्या ॥ प्रामाण्य दाविण्या
वेदाचें । उदाहरण तें पुराणांचें । केव्हांही न द्यावें साचें । खऱ्या
खऱ्या विद्वानांनीं ॥ या पुराणपद्धतीला । वेळींच नाही घातला ।
आळा तरी घात झाला । समजा शेवटीं समाजाचा ॥ करणें असल्या
संरक्षण । फळपिकाचें काननांतून । गांवच्या पोळालागून । बांधून

ठेवा दोरानें ॥ पोळा न दाविल्या दोर । तो पिकें नाशील साचार ।
तैसें पुराणें भूमिवर । तत्त्वपीक नासतील ॥ म्हणून भरमसाट पुराणें ।
ऐसी न कोठें होऊं देणें । त्यांची वाढ झाल्यानें । श्रुतीस येईल
कमीपणा ॥ महत्त्व वाढेल पुराणांचें । तुकडे पडतील समाजाचे ।
लोक एकाच जातीचे । वैरी होतील एकमेकां ॥ ”

१५५. आधुनिक स्त्री-शिक्षण

“ ना तरी हल्लींचें । शिक्षण पहा स्त्रियांचें । जें फाजीलपणाचें ।
स्तोम माजलें केवळ ॥ या आधुनिक शिक्षणतडागांत । विनयरूपी
कमल सत्य । नष्ट झालें स्वचित स्वचित । अभक्तीच्या थंडीनें ॥
सहृदयतेचा पराग । कोठून श्रोते तेथें मग । सन्नितीचा एकही भृंग ।
नये रुंजी घालावया ॥ धर्मभ्रष्टता विरोळ्यांचें । राज्य तडागीं झालें
साचे । चैनरूपी गिधाडांचे । भक्षस्थानीं पडावया ॥ संशयाचें
शेवाळ । चहूंकडे माजलें सबळ । त्या तडागींचें सेवितां जल ।
सज्जन काय सुख पावे ॥ स्त्रियांस शिक्षण असावें । परी तें फाजील
नसावें । हें ध्यानांत ठेवावें । बोल वृद्धाचे सर्वदा ॥ श्रोते आपुल्या
देशाला । आणणें असेल उर्जितदशेला । सुशिक्षित पाहिजे केला ।
प्रथमतः तो स्त्रीवर्ग ॥ स्त्रियांस द्यावें सुशिक्षण । स्त्रिया कराव्या
नीतिमान् । स्त्रिया कराव्या भाविक पूर्ण । धर्मग्रंथ पढवूनी ॥ मेदिनीचे
समान । स्त्रीवर्गाची योग्यता पूर्ण । मशागत श्रमें करून । त्याची
कली पाहिजे ॥ ”

१५६. प्राथमिक शिक्षण घरींच व्हावें

“ लेकरांचें लेकरपण । जेव्हां जाय निघून । तेव्हां शिकाया
कारण । शाळेंत त्यास घालावें ॥ शिवाय शाळेमाझारीं । पोरें
असतीं नानापरी । अन्य अन्य विचारांची खरी । कोणी दुष्ट कोणी
सुष्ट ॥ सुष्टदुष्टांचें संमेलन । ती शाळा होतसे जाण । अंगीं बाणाया
दुर्गुण । नको अभ्यास कराया ॥ बहुत मुलें शाळेंत जाती । तीं सर्व
ना सद्गुणी निघती । दहा पांचची उदया येतीं । दैवयोगें तयांच्या ॥
परी घरींच ज्या ज्या लागुनी । शिक्षण मिळालें बालपणीं । तो

एकही न निघाला दुर्गुणी । ऐसों इतिहास सांगतो ॥ दशरथाचे नंदन । राम, भरत, लक्ष्मण । हेही प्राथमिक शिक्षण । घरींच घेते जाहले ॥ पुत्र उत्तानपादाचा । झाला कंठमणी हरीचा । आश्रय जननीच्या अंकाचा । करून शिक्षण घेई तो ॥ नरपुंगव वीर गाजी । छत्रपती राजा शिवाजी । त्याही घरचा शिक्षक जिजी । वीरमाता लाभलीसे ॥ घरचें शिक्षण ममतेचें । नाहीं उसनें भोलाचें । पाणी पडल्या वळवाचें । नाहीं उपयोग पिकाला ॥ मुलाचें प्राथमिक शिक्षण । घरींच होणें युक्त जाण । नाहीं गवंड्याचें प्रयोजन । पाया खोदितां घराचा ॥ पाया पूर्ण झाल्यावरी । गवंडी भित बांधी वरी । करून नकस कंगोरी । आपुल्या अंगींच्या कौशल्यें ॥ तैसाच हाही प्रकार । प्राथमिक शिक्षण पाया थोर । तो मातेनें भरल्यावर । पुढें इमारत उभारावी ॥ ”

१५७. काशी व पंढरपूर

“ हिंदुस्थानांत वाराणशी । पंढरी ती दक्षिणदेशीं । काशीमध्ये व्योमकेशी । पंढरीसी पांडुरंग ॥ तेथें भागीरथी गंगा । इकडे वाहे चंद्रभागा । तिकडे शिवाचे भस्म अंगा । इकडे बुक्का अश्वगंध ॥ काशींत प्रभू लिंगाकार । इकडे उभा विठेवर । तिकडे नीलकंठ कर्पूरगौर । इकडे अवघाच शामतनू ॥ काशींत बेलकापूर । इकडे तुळशीखडीसाखर । तिकडे पाणी तांब्याभर । इकडे पदीं ठेविती डोई ॥ तिकडे अर्धांगी अन्नपूर्णा । इकडे रुक्मिणी कमलनयना । त्या एकरूप हरिचरणा । जे वंदिती तेच धन्य ॥ तिकडे तुलसी, रामानंद, कबीर, । इकडे नामा, तुका, चोखा महार । तिकडे वेदोक्त मंत्रजागर । इकडे कीर्तन मंडपीं ॥ तिकडे कडकडीत कर्मठपणा । इकडे क्षमाशांती सुलक्षणा । एवंच जो पंढरीराणा । तोच काशींत उमापती ॥ ”

“ भक्तिसारामृत ” अध्याय ३९

१५८. पंढरीमाहात्म्य

“ म्यां अपार क्षेत्रें भूमीवरी । देवा पाहिली साजिरीं । परी पंढरीची ये न सरी । त्यांतून एकाहि विठुला ॥ वाराणशी क्षेत्रांत ।

भगवान् सदा ध्यानस्थ । डोळे मिटून जानकीनाथ । चिंतीत मनीं
 राहिला ॥ अयोध्या रामावतारीं । तुम्ही नेली वैकुंठपुरीं । ओस पडली
 मथुरानगरी । आपण आला पंढरीतें ॥ डाकुरामाजीं अनंता । तुम्ही
 दारें लावितां । भोजन होतां निघून येतां । याच क्षेत्राकारणें ।
 सराफी धंदा गिरीवरी । तुम्ही मांडिला आहे हरी ! गरीबाची न
 लागे खरी । दाद त्या दरवारांत ॥ जगन्नाथीं जगन्नाथ । मुळींच
 बौद्ध अवतार सत्य । क्षेत्र श्रीरंगपट्टणांत । निजून तुम्ही राहिलां ॥
 तुम्हां पतितोद्धाराचा । हरी आला कंटाळा साचा । म्हणून त्या इतर
 क्षेत्रांचा । इतिहास ऐसा करविलांत ॥ कोठें बैसतां जेवीत । कोठें
 द्रव्यावरी हेत । शालूनं कोठें मुखाप्रत । झाकून राहतां ॥ या तुमच्या
 खोडीसी । पुंडलिकें जाणून मानसीं । उभेंच केलें आपणांसी ।
 पतितोद्धारार्थ क्षेत्रीं या ॥ केवढा त्याचा उपकार । झाला महाराष्ट्रावर ।
 मायभूमीचा उद्धार । केला याच भक्तवरें ॥ पुराणकालीं महाराष्ट्राची ।
 किंमत कवडीमोल साची । कुणी म्हणती दुष्काळाची । जहागीर असे
 प्रांत हा ॥ महाराष्ट्रीं शोभायमान । कोठेंही नसे कानन । सर्वत्र आहे
 सुकाळ पूर्ण । बाभळी, हिवर, पळसाचा ॥ पीक पाहतां बाजरीज्वारी ।
 कदनीं ज्याची गणती खरी । वाहे तीर्थजननी गोदावरी । परी खांडवे
 सर्वत्र ॥ या देशीं रामाला । लाविलें वनीं रडावयाला । मग तोच
 कुटुनी इतराला । हंसवील ऐसे बोलती । परी त्याचा फेडिला पांग ।
 श्रीपुंडलिकानें चांग । उभा केला श्रीरंग । आणून या दिंडीरवनीं ॥
 असो देवा बरें झालें । आपण वास्तव्य येथें केलें । आम्हां
 महाराष्ट्रियांचें फेडिलें । दैन्य त्या पुंडलिकानें ॥ इतर गोष्टी
 करण्यास । सवड न ठेविली तुम्हांस । पतितोद्धारा जगन्निवास ।
 पहारा बसविला तुम्हांवरी ॥ डोळ्यांत तेल घालुनी । देखरेख
 ठेविली संतांनीं । क्षणैकही चक्रपाणी । होऊं न देती दृष्टीआड ॥
 नामदेव बसला दारीं । चोखा महार समोरी । लक्ष ठेवून तुम्हांवरी ।
 अक्षय उभा राहिला ॥ शृंगारिकांच्या खाणाखुणा । सहज जाणितो
 वारांगना । हें जाणून सुलक्षणा । कान्हो जवळ ठेविली ॥ मागे
 नरहरी सोनार । प्रल्हाद बडवे साधूवर । राऊळीं ठेविला जवळ
 फार । तुम्हांप्रती संभाळावया ॥ जनी करी येरझारा । कळवाया

तुमच्या समाचारा । ऐसा आहे सक्त पहारा । तुम्हांवरी संतांचा ॥
 म्हणून या क्षेत्राचें । महिमान आगळें झालें साचे । वैकुंठ पृथ्वीवरचें ।
 आगळें आहे धन्य धन्य ॥ अंशमात्रें करून । देव सर्व क्षेत्रीं असे
 जाण । परी पंढरींत वसतो पूर्ण । पतितोद्दारा कारणें ॥ कलींत श्रेष्ठ
 गोदावरी । भीमातटातें पंढरी । या दोहींवरून क्षेत्रें सारीं । ओवाळून
 टाकावीं ॥ भक्तिसुखाच्या कारण । लाळ घोटी चतुरानन । तें सुख
 भक्ताकारण । पंढरीमाजीं लाधतसे ॥ ऐसा पंढरीचा महिमा ।
 अचिंत्य आहे निगमागमा । तुझ्यामुळें पुरुषोत्तमा । झाली वैकुंठ
 पंढरी ॥ लागतां पंढरीच्या वाटे । चित्ता होतें सौख्य मोटें । अभक्त,
 दुर्जन, करंटे । त्यासमात्र हें सोसेना ॥ एक दिवस वास घडतां ।
 पंढरीं क्षेत्रीं अनंता । कैवल्यपद त्याचे हातां । देशी तूं कीं विठ्ठला ॥”

१५९. श्रीकृष्णरूपच पाहूं दे

“ मत्स्यरूपें जरी भेटसी । तरी तें न पटे मशी । तुझिया
 कूर्मरूपासी । मी न पाहावया इच्छित ॥ वराहरूपीं पाहूं तुला ।
 परी न मी हिरण्याक्ष भला । उग्र नरसिंहरूपाला । वंदाया मी न
 प्रल्हाद ॥ क्षणांत मोठें क्षणांत लहान । ऐसें रूप तुझें वामन । त्या
 धरसोडीचें प्रयोजन । नाहीं मजला देवराया ॥ जरी फरस घेऊन
 खांद्यावरी । दर्शन देशी श्रीहरी । तरी क्षत्रियांचा पेटला भारी ।
 कोपाग्नी तव हृदयांत ॥ चेहरा सर्वदा चिंताक्रांत । उत्साह नाहीं किंचित् ।
 हेंराण सांभाळितां सत्य । तेंही नको रामरूप ॥ ज्या तुझ्या पूर्णा-
 वतारीं । खेळ खेळलास नानापरी । ज्या तूं एकाच पात्रावरी । ज्ञानी
 अज्ञानी जेवविले ॥ जें जें भेटाया आलें दैन्य । या अवतारीं तुज
 लागून । तें तें सर्वांशीं सुखद स्थान । तुम्ही केले अघोक्षजा ॥
 ज्यासी बोलाया ऋषी भीत । त्याचा पेंद्या हात धरीत । ज्याचे पवाडे
 वेद गात । गौळणी त्या नाचविती ॥ अध्यात्माची आटाआटी ।
 करून वळविला किरीटी । वेदान्तवेत्ता उद्धव जेठी । वाकविलासी
 गोपीपुढें ॥ ऐसा जो सर्वांगसुंदर । देवा तुझा अवतार । तो आठवा
 कुंजविहार । दिसो माझ्या दृष्टीसी ॥ ऐसी करतां विनवणी । तात्काल
 प्रगटले वेत्रपाणी । मुरली करीं धरोनी । पाय ठेवून देहुडा ॥ कृष्ण-

मुखार्सी पाहतां । भक्तराज झाला नाचता । प्रेमभरेंसी दंडवता ।
घालूं लागला वरचेवर ॥ ”

१६०. षोडशोपचार पूजा

“पंचसुक्त पवमान । म्हणती ब्राह्मण विद्वान् । अभिषेकधारा धरून ।
स्नान घालिती रामचंद्रा ॥ भरजरीचा पीतांबर । शिरीं मुगुट मनोहर ।
हिरे पाच ज्याच्यावर । जडविले असती कुशलत्वे ॥ किनखापाचा
अंगरखा । रामाप्रती घालिती देखा । तेणें वैकुंठनायका । शोभा येते
विशेष ॥ मौक्तिकहार कंठांत । कडीं पौची हातांत । रत्नमुद्रिका
बोटांत । घातल्या रामचंद्राच्या ॥ मुगुटावरी कलगीतुरा । कार्नी
चौकडा साजिरा । कंबरपट्टा शोभे बरा । रत्नजडित कटीवरी ॥
सीतामाईस पैठणी । नारळीपदरी अंजिरी जाणी । तियेचें तेज
पाहुनी । विद्युलता लज्जित ॥ कंचुकी घातिली अंगांत । कापबुगड्या
कानांत । पांच तुऱ्यांची शोभे नथ । मातुश्रीच्या नासिकीं ॥ मूद-
राखडी शोभे शिरीं । पिंपळपान विजोरा त्यावरी । गोठतोडे पाटल्या
करी । दोन्ही दंडीं बाजूबंद ॥ पार्थी सांखळ्या शोभती । तोरड्या
बाले गर्जती । सतेज चंद्रहार रुळती । जननीच्या वक्षस्थळीं ॥
केशरयुक्त चंदन । केलें असे विलेपन । भृकुटीमाजीं मृगलांच्छन ।
कृष्णवर्ण तिलक शोभे ॥ कुंकुमतिलक लाविला भालीं । तेणें शोभे
जगन्माउली । जी निजकृपेची साउली । करी आपुल्या भक्तावर ॥
नाना जाती सुमनहार । बकुल, शेवती, कल्हार । गुलाब, जाई
मंदार । बाण, मालती, निशिगंध ॥ कुंद, कोन्हांटी, मोगरा । गुलाब,
चाफा साजिरा । रामतुळशीच्या मंजिरा । घवघवात कंठीं शोभती ॥
अगरुसार चंदनाचा । धूप तेथें लाविती साचा । सुवास सुटला
उदबत्तीचा । दरवळलें मंदिर ॥ फुलवाती विष्णुवाती । बोटवाती
वैकुंठवाती । याही करून सीतापती । ओवाळीती भक्त ते ॥ बुंदी,
फेण्या, मोतीचूर । जिलब्या, करंज्या, घीवर । पुरी, चिरोटा, शिरा,
खीर । यांचा नैवेद्य दाविती ॥ गुलाबपाणी अर्गजा । भक्त लाविती
अधोक्षजा । यथासांग करून पूजा । विडा दक्षिणा अर्पिती ॥ ”

१६१. राजधर्म

“तै स्वामी म्हणती त्यासी । ऐक माझ्या वचनासी । सांभाळी
निजप्रजेसी । पुत्रवत् आपुल्या ॥ तुझ्या प्रजेचें हिताहित । तैसेंच
त्यांचें जीवित । अवलंबून आहे खचित । नृपश्रेष्ठा तुजवरी ॥ जो
प्रजेसी ठेवी दुःखित । त्याच्या राज्यास होणार घात । भूपतीचें
नृपत्व । आहे अवलंबून त्यावरी ॥ भूपतीचें अवघें सुख । तैसाच
त्याचा लौकिक । सर्व आहे प्रजेचें देख । प्रजा श्रेष्ठ भूपाहुनी ॥
प्रजा असावी संपन्न । प्रजा असावी ज्ञानवान् । प्रजा असावी
बलवान् । तरीच वैभव राजाचें ॥ प्रजेत विपट असो नये । द्वेष
त्यांचा करूं नये । प्रजा परकी लेखूं नये । ती घटकावयव राज्याची ॥
राजा, प्रजा आणि मेदिनी । हे तिन्ही मिळून एक जाणी । देह
निर्मिला ईश्वरांनीं । भिन्नत्व तेथें मानूं नये ॥ या तिहींचें अधिष्ठान ।
ठेवणें सावध राहून । तरी राज्यालागून । घात न होय सर्वथा ॥
प्रजेच्या असंतोषाचीं । बीजे आतां कथितों साचीं । सावधगिरी
फार यांची । ठेवावी कीं नृपश्रेष्ठा ॥ लांच घेणें न्यायांत । वा करणें
पक्षपात । मत्सर वाढविणें ज्ञातींत । धरणें अति धनतृष्णा ॥ ज्यास
देती अवघे मान । त्याची अत्रतिष्ठा करणें जाण । विद्वानाचा
अपमान । व्यर्थ पीडा दुबळ्यांना ॥ हीं कारणें अनर्थाचीं । आहेत
अवघीं जाण साची । भलत्याच कामीं भलत्याची । कदा
योजना करूं नये ॥ ज्या त्या खात्याचें ज्ञान । असावें मंत्र्याठारीं
पूर्ण । आप्त, सखा म्हणून । कोठें कोणास योजूं नये ॥ जवळीं न
करणें चहाडखोरा । दया न दाखविणें तस्करा । गुणीजनांचा गुण
खरा । ध्यावा निरपेक्षपणानें ॥ हाताखालील कामगार । असावेत
फार चतुर ॥ निर्लोभ मंत्री सल्लागार । सदा जवळीं ठेवावे ॥ जी
कांहीं गोष्ट करणें । ती अवघ्यांसी विचारणें । सर्वानुमता अनुसरणें ।
आपलाच हेका न धरावा ॥ सुकाल अथवा दुष्कालासी । राजा
कारण निश्चयेंसी । जैसे दिवसरात्रीसी । कारण 'सूर्यनारायण ॥
प्रजापडिन करूं नये । व्यापारीं मन गोवूं नये । कर लादून करूं
नये । भरणा आपुल्या कोषाचा ॥ वाव न घावा चैनीप्रती । स्वयें

आचरावी नीति ! तरीच इहपरलोकीं निश्चितीं । सौख्य लाभे राजातें ॥ दरबार ज्याचा मोकळा । त्याचाच जर्गी बोलवाला । जेथे लागे वशीला । त्याचें दैन्य लवकर पुढें ॥ सर्व राजे लोकांना । हाच असे परमार्थ जाणा । नको जाणें तीर्थाटना । जपतपपूजा अन्य नको ॥ प्रजापालन, धर्मरक्षण । हेंच सर्वस्वसाधन । त्यामधें चुकतां जाण । रौरवाची प्राप्ती तया ॥ ”

१६२. अलिकडचे राजे

“ अलिकडच्या राजांप्रती । धर्माचें वावडें निश्चिती । संता पाहून घालिती । आठ्या आपुल्या कपाळा ॥ त्यांचें आधिदैवत । सांप्रत झाली विलायत । आडनांवाला हिंदुत्व । त्यांच्यामध्ये राहिलें ॥ मडमा घरांत वावरती । कुलाचार बुडाले निश्चितीं । पोरें इंग्रजी बोलती । निजभाषेचें अज्ञान ॥ पोषाख आवडे फिरंग्यांचा । शोक चेंडूफळीचा । वेश देती मडमांचा । आपुल्या स्त्रियांकारणें ॥ हल्लीं मंदिरें बांधणारे । राजे कोठें न उरले खरे । आहेत खेपा घालणारे । विलायतेच्या निरर्थक ॥ धर्ममार्गी त्यांचा पैसा । खर्च होत नाहीं सहसा । बोकाळल्याती पहा रेसा । म्हणजे शर्यती घोड्यांच्या ॥ त्यांत पैसा कित्येकांचा । अगणित होतो खर्च साचा । तो एक प्रकारचा । जुगार साक्षात् विबुधहो ॥ कांहीं विषयांध भूपती । परदेशांत भटकती । स्वदेशाची संगति । क्षणमात्र ती आवडेना ॥ कांहीं जाती जातीचे । तंटे बघती लावण्या साचे । खऱ्या राजधर्माचे । नृपवर आतां नसती कीं ॥ प्रजेचा पैसा चैनीत । आपुल्या सर्व खर्चित । प्रजा मरे उपवासांत । त्याची नसे तमा कोणा ॥ या राजांना पूर्वजांचें । राज्य भोगण्या पाहिजे साचे । त्यांच्या धर्म चालीरीतीचें । वाटोळें करण्या जन्मले ॥ या राजांच्या हातीं । तोंडपुजे पोसले जाती । धर्मकृत्याच्या नांवावरती । सगळा धंदा लवाडीचा ॥ साहेबापुढें लाचारी । प्रजेचे मात्र होती वैरी । धर्म-नीति म्हातारी । काळ तिचे हे प्रत्यक्ष ॥ पूर्वीच्या राजेलोकांनीं । देह ठेविले धर्मचरणीं । यांचे डाक्टरांच्या चरणीं । अपेयाचेः घुटके

घेत ॥ शौर्य, पराक्रम, सन्नीति । यांच्या अभावेच जगती । पदव्यांचीं शेपटें बाळगिती । मात्र वेड्या कौतुकानें ॥ ”

१६३. ढोंगी संत

“ या सांप्रतच्या काळांत । जे जे आपणा म्हणविती संत । ते रंगाविती तनूप्रत । मुद्रा रेखून नानापरी ॥ उभ्या टोप्या घालिती कोणी । मखमलीच्या करवोनी । भरजरीची अंगी कफनी । घालून मोहिती जनांना ॥ गळ्यांत माळा नानापरी । सोंग दावी वरिवरी । नटासम परी अंतरीं । भाव राहे निराळा ॥ आयावाया भोंदिति । गुरु-मंत्र त्यांना देती । आपुला प्रपंच चालविती । लावून आशा परमार्था ॥ वेदमंत्रेंकरून । आम्हांस घाला म्हणती स्नान । शिष्यशाखेच्या गुहा जाऊन । पूजा घेती नानाविधा ॥ पलंग लागतो निजाया । पाय चेपायास बाया । पोटासाठीं सांगती ओव्या । ज्ञानेश्वरीच्या रंगवून ॥ कोणाची पुण्यतिथी येतां । तोच यांचा रासमाथा । सालचंदीची पूर्तता, करून घेती त्यामध्ये ॥ जे जे मठपती आहेत कोणी । ते बद्धाहुनी बद्ध जाणी । वैराग्या पांघरूण घेऊनी । मोहजाल पसरियले ॥ नामसत्ते मांडिती । अखेर एकादा याग करिती । परभारें लाडू घालिती । आपणां करिती उत्पन्न ॥ पूजेचा थाट विशेष । तांबटाचें दुकान खास । ज्ञान सांगती लोकांस । आपण पाषाण कोरडे ॥ एक भाडोत्री पहारेकरी । वीणा घेऊन भजन करी । बुवा पाहतां पलंगावरी । सन्निध असती कुटुंबाच्या ॥ कोणी उत्सव काढिती । पत्रिका छापून धाडिती । मोठमोठ्यांना बोलाविती । निज महती चाढावया ॥ याचकजनीं जे कुत्सित । हरिदास, वैदिक, पंडित । भिक्षुक, पुराणिक आणि पंत । वा बोलके गोसावी ॥ अशांना करून संतुष्ट । निंदका त्या बनवून भाट । बनती महंत अतिश्रेष्ठ । नाटकीच्या राजापरी ॥ भजनांतील टाळकरी । माव्हार देऊनी ठेविती पदरीं । फिरत असतां बरोबरी । एक पुराणिक लागतो ॥ काम पुराणिकाचें बरवें । महाराजांचे गाऊन गोडवे । अंधश्रद्धेचे ओढावे । लोक आपल्या पाशांत ॥ साक्षात्कारी साक्ष द्याया । दोन तीन लागती बाया । अयाचित जमवावया । एक

लागतो बहुभाष ॥ ऐसी क्षुद्रें सांगूं जातां । उगीच वाढेल भाकडकथा ।
गटाराचें उघडितां । झांकणें काय ये सुगंध ॥ ”

१६४. शाक्त रौरवाचे धनी

“ मनुष्यांनीं आपुला । मानवधर्म सोडिला । यथेच्छ मद्यमांसाला ।
सेवण्या शाक्त जाहले ॥ करून शक्तीचें मिष । वाव दिला
अनाचारास । पापाचिया तोंडास । चढविला मुखवटा धर्माचा ।
मद्य मांस मैथुन । ऐशा नीच कृत्यालागून । शाक्तशास्त्रीं प्राधान्य ।
पंच मकार निर्मिले ॥ शाक्तशास्त्रामाजीं भली । देवता काली कल्पिली ।
आणि सत्यावरी फेकीली । धूळ हें न विसरावें ॥ वाममार्गीं हे झाले ।
नीति अनीतीस झुगारले । अनाचाराचे माजविले । यांनीं देव्हारे
विशेष ॥ घटकंचुकी नांवाचा । विधी शाक्तांनीं निर्मिला साचा ।
इतिहास ऐकतां तयाचा । किळस येईल अंतरीं ॥ हे वाममार्गीं शाक्त ।
आहेत अवघे आशाळभूत । अनीतीलाच मानितात । नीति मूर्ख
आपुली ॥ शाक्ता न होय सद्गति । शाक्ता न भेटे श्रीपती । शाक्ता न
होय ब्रह्मप्राप्ती । ते पाहुणे रौरवाचे ॥ ”

१६५. लग्नाचें मानसशास्त्र

“ लग्नाचें नांव निघतां । जो तो आनंदें अपुल्याकरितां । वधू
इच्छी तरुण भर्ता । श्रीमंत सशक्त सद्गुणी ॥ तैसाच मुलाचा प्रकार ।
त्याची मुलीच्या सौंदर्यावर । दृष्टि राहते साचार । म्हणे वधू पाहिजे
रूपवती ॥ माय म्हणे कन्येकारणें । मिळवे विपुल दागिने । म्हणजे
माझें पारणें । फिटलें या नेत्रांचें ॥ कन्या पित्याचें इच्छी मन ।
सोयरा असावा लौकिकवान् । मात्र खर्चाचें तें मान । कमी पडावें
मजलागीं ॥ करवल्या पाहती मानापमाना । भिक्षूक पाहती दक्षिणा ॥
आप्त सुग्रास भोजना । चार दिवस इच्छिताती ॥ गांवांतील सभ्येतरः ।
संतुष्ट हारतुन्यावर । वर्खीं विडे अत्तर । मिळाल्या लग्न उत्तम ठरे ॥
मध्यमवर्ग नाचासी । पाहून आनंदे मानसी । नोकरवर्ग इनामासी ।
मिळतां संतुष्ट होतसे ॥ मुलाचा पिता इच्छी हुंडा । वरमाय ती
अंबोण मांडा । रासन्हाण्याचा फाकडा । थाट व्हावा हें इच्छती ॥

गुलाल पडावा शेर शेर । अमुच्या डोक्यांत साचार । हें वरपक्षाच्या
इतर । बाया मनीं इच्छिताती ॥ ”

१६६. खरा फकीर

“ फकीर व्हावें याचसाठीं । स्वतः ओळखावा जगजेठी । आणि
अनाथाला संकटीं । साह्य होऊन तारावें ॥ उगीच भिक्षा घरोघर ।
मागावयां न व्हावें फकीर । तो भिक्षावहाद्वर । पोटभरू काळतोड्या ॥
फिकीर नाहीं जयाला । फकीर म्हणणें उक्त त्याला । उगीच
पोटभरूला । फकीर तुम्ही मानूं नका ॥ ज्यानें षड्रिपु जिंकिले । मी
तूं पण टाकिलें । अवघें विश्व ब्रह्म झालें । जया तोच फकीर ॥ यती
जती फकीराचा । जंगम गोसावी बैराग्याचा । धर्म मुलांनो एकचि
साचा । हे वंघ अवघ्या जगत्रया ॥ शंकराचार्य यती झाले । उगीच न
पुढ्या खात फिरले । निजधर्माला संरक्षिलें । वाग्युद्ध करुनी ॥
जगत्रयीं लौकीक झाला । परी न शिवले वैभवाला । आपुल्या
विरक्ततेला । नाहीं त्यजिलें किंचित ॥ करतल भिक्षा मागितली ।
वास केला तरुतलीं । ती शंकराचार्य माऊली । होऊन गेली फकीर ॥
गोसावी गोरख मच्छिंद्र । बैरागी रामानंद फकीर । अधिकारावीण
साचार । होतां नये कवणासी ॥ फकीरपण ना भगव्यांत । फकीरपण
ना चिलमींत । फकीरपण ना लंगोटींत । तें वेशाहून निराळें ॥
वेशाहून फकीरपणा । नाहीं मुलांनो लाधला कोणा । वेशधान्यांनी
कमीपणा । आणिला या पंथासी ॥ फकीर मुलांनो तोच होतो । कीं
जो आयतें खाण्या लालचावतो । किंवा जो पाहूं इच्छितो ।
प्रभूस्वरूप डोळ्यांनीं ॥ प्रभूस पाहतां फकीर । न भरवी दंभाचा
बाजार । प्रत्येक उपाधीपासून दूर । राहतो तो सर्वथा ॥ ”

‘ भक्तिसारामृत ’ अध्याय २३

१६७. पूजेचा अधिकार

“ देवा पूजेचा अधिकार । प्राप्त व्हावया साचार । अनन्यभावे
नमस्कार । करितों तुला प्रथमतः ॥ तुझी भक्ती ही गोदावरी । प्रेम
तुझें तेथ वारी । स्नान तयामाझारी । करवी निश्चयघाटावर ॥

शुचिर्भूतपण हें सोवळें । देई नेसण्या स्नेहाळें । भरम अंगीं कृपाळें । असो सदा शांतीचें ॥ सद्वासना हें चंदन । मिळो लावण्यालागून । जेणें माझें स्थिर । होईल देतां तुझ्या करी ॥ कांकी मन हें जांवरी । स्थिर न झालें सिंदुरारी । अवघी खटपट तोवरी । व्यर्थ आहे एकदंता । आतां एकाग्र करून वृत्ती । पूजन तुझें गणपती । करितों मी निश्चितीं । अनन्यभावे कखनी ॥ ”

१६८. खरा वेदान्त

“ वेदान्त बहुत सांगती । परी न तैसी करवे कृती । आणि कृतीवांचून निश्चिती । ईशप्राप्ती न होतसे ॥ सिनेमा नामें खेळांत । नद्या, सरोवरें दिसतात । परी घागर घेऊन गेल्या तेथ । पाणी भरतां नये कीं ॥ सरोवराचा देखावा । खेळामध्यें मात्र पहावा । तैसाच बापा ऐकावा । वेदान्त्यांचा वेदान्त ॥ आचरणावीण वेदान्त । जेथें वसे ओतप्रोत । साधकानें यत्किंचित । हेत न तेथें गुंतवावा ॥ वेदान्तशास्त्र मोक्षदायी । परी तें क्रियेविण न फलद होई । शब्दपांडिताची साउलीही । साधकानें घेऊं नये ॥ कर्मी पाहिजे शुचिर्भूतपणा । भक्तिमार्गी निष्ठा जाणा । वेदान्त्यानें जनादर्ना । जगाठायीं पहावें ॥ उपनिषदें, भाष्य गाथा । वेद वेदांगें तत्त्वतां । पंचदशी भागवता । शिकला परी न साधू तो ॥ पाठ केले अभंग बहूत । अठरा पुराणें मुखोद्गत । परी न तो वेदान्ती होत । साधूच खरा वेदान्ती ॥ काव्य, कौमुदी, व्याकरण । अर्थ, तर्क, पढले जाण । नाना भाष्यांसी पारायण । वरचेवरी करितात ॥ विद्यामद अंगीं भरला । प्राधान्य देऊन कर्मांला । तुच्छ मानिती जगताला । ऐसे पढतमूर्ख ते ॥ जैसे फोनो करी गायन । परी अर्थदृष्टि नसे जाण । तैसेच हे ब्राह्मण । आले वेद पढोनी ॥ वेदरहस्य न जाणती कोणी । महती पाहिजे चहू वर्णां । एवढा अभिमान मात्र मनीं । होतो त्यांचा जागृत ॥ वेदान्त खरा अनुभवाचा । असल्या होय उपयोगाचा । सर्व सुखशांतीचा । तोच केवळ चिंतामणी ॥ ”

१६९. गुरुशिष्य

“ तेच म्हणावे गुरुशिष्य । जेथें न लवही दंभांश । प्राणकुडीचा पाहणारास । सबंध दिसावा ते ठायीं ॥ शिष्य नसावा सापेक्षित । गुरु नसावा आशाळभूत । विषय चर्चेचा उभयतांत । परमार्थावीण नसावा ॥ सद्गुरुसेवा शिष्यानें । करावी कायावाचामनें । कोणतेहि दांभिकपणें । कृत्य न कदा आचरावें ॥ सद्गुरुंनींही त्यापरी । कृपा करावी शिष्यावरी । आपुल्यासमान अधिकारी । करून इहपरत्र सोडावा ॥ पितापुत्राहुन अधिक । गुरुशिष्यांचें नातें देख । पिता पुत्रासी ऐहिक । अर्पितो क्षणिक संपत्ति ॥ सद्गुरु ना तैसें करी । अविनाश वस्तू जी ब्रह्म खरी । तीच शिष्याच्या देतो करीं । वारूनियां जन्ममरणा ॥ शिष्य असावा अनन्य । गुर्वाज्ञेनें वेंचावा प्राण । गुरुच्या सेवेवांचून । प्रिय कांहींही नसावें ॥ शिष्याचें अवघें हित । गुरुनें बघणें साक्षात् । आपुल्या प्रपंचाचा भार तेथ । शिष्यावरी न घालावा ॥ आपुली महती वाढवाया । शिष्य जुंपूं नये वाया । गुरुकीर्तीवीण शिष्या ठाया । मोह दुसरा नसावा ॥ ”

१७०. शिष्योपदेश

“ देवा तुझ्या पदापार्शीं । मी उपदेशितों स्वशिष्यासी । तो बोध त्वन्मानसीं । जागृत राहो विठ्ठला ॥ सर्वसाक्षी जगज्जीवन । बाप माझा नारायण । त्याचें भय धरून । वर्तन आपुलें ठेवावें ॥ जग आहे त्रिविध पाही । त्याचा न कोणा पार येई । ऐसा एकही पदार्थ नाही । कीं जो जगानें मान्य केला ॥ सर्वशक्ति सर्वातीत । सर्वांतरयामीं जागृत । जरी आहे पंढरीनाथ । तरी संशय येतो जगा ॥ मग तेथें मानवाची । कथा काय पोरा साची । जग ही मूर्तीच कुटिलत्वाचा । त्याचा विचार करूं नये ॥ परी जग आणि जनार्दन । नव्हत की वत्सा भिन्न । येथ सर्वांतरयामीं नारायण । हें तत्त्व विसरूं नको ॥ ज्या गोष्टीनें कमीपणा । येईल वत्सा आपणा । त्या गोष्टीचा सुजाणा । त्याग आधीं करावा ॥ ही परमार्थाची पायरी ।

टिकण्या आहे अवघड भारी । जैसा मुंगीस लंघण्या गिरी । महा
दुर्धर दामोदरा ॥ ज्यांनीं विठ्ठलमाउली । या जर्गीं आपुली केली
त्यांचींच नांवें जाहलीं । अजरामर या जगामध्ये ॥ यात्रा येते।
पंढरीसी । असंख्यात प्रतिवर्षीं । ते सर्वहि विठ्ठलासी । कां न प्रिय
व्हावेत ॥ मुलामा करून कथलावरी । मिळून सोन्याभीतरी । जरी
नेला बाजारीं । तरी सराफ ओळखीतसे ॥ भगवंताचा तोच भक्त ।
कीं इंद्रियें ज्यांचीं अंकित । जो सन्नितीचा भोक्ता सत्य । पापाशीं
न स्पर्शे जो ॥ हें अवघें एकाच वेळीं । नच लाभे कदा काळीं । परी
मानवानें हताश मुळीं । व्हावें नच प्रयत्नांतें ॥ गान, तारुण्य देखणे-
पण । ज्या ठायीं वसे जाण । तेथें विघ्नास आमंत्रण । देण्या नको
पत्रिका ॥ कीर्तनींच करावें गायन । एरवीं धरावें सदा मौन । गान
कलेनें भगवान । संतुष्ट करावा ॥ तुला जो दिला कंठ मधुर । त्याचा
दाता सर्वेश्वर । त्या देणगीचा विचार । भलता कांहीं करूं नये ॥
ज्याचा माल त्याशीं हाल । चोरटें करणें खुशाल । ही अनीतीच
केवळ । तिशीं जागा देऊं नको ॥ पोषाख छानछोकीचा । करूं नये
सदा साचा । कांकीं तयानें देहाचा । अभिमान व्यर्थ वाढतसे ॥
श्रृंगारिक करी नच भाषणें । भक्तीचा विक्षेप होतो तेणें । सदा
वदून नम्र वचनें । लीनता आपुली दावावी ॥ नित्य नेम कांहींतरी ।
त्यां आचरावा निर्धारीं । तेणें वेळेची किंमत खरी । येईल तुजला
कळून ॥ सज्जनांची संगति धरी । विवेक असावा अंतरीं । प्रेम भूत-
मात्रावरी । समसमान असावें ॥ प्रातःकालीं उठून । करावें ईश-
चित्तन । परी त्यांत दांभिकपण । थोडकेंही न दाखवावें ॥ आचरी
स्नानसंध्येसी । दामोदरा तूं प्रतिदिवसीं । ब्राह्मणानें कर्मासी । फाटा
कदापी देऊं नये ॥ सप्रेम करावें भजन । तैसे निजगुरूचें वंदन ।
टाकुनियां अभिमान । लीनता अंगीं धरावी ॥ पराचिया धर्माची ।
निंदा करूं नये साची । कोणत्याहि जातीची । अवहेलना करूं नये ॥
जेवढे आहेत जर्गीं प्राणी । तेवढें विठ्ठलाचे अंश जाणी । मग कोणाचा
द्वेष मनीं । व्हावा माझ्या राजसा ॥ ज्या ज्या वेळीं तुला पोरा । रागें
भरतों साजिरा । परी तिळ तिळ तुटतो खरा । जीव माझा ते काळीं ॥
काढा कडू लागतो जरी । परी तोच होतो हितकारी । या सिद्धांत

चाक्यावरी । त्वां विश्वास ठेवावा ॥ परोपकारा परी दुसरें । पुण्य भूवरी
 नाहीं खरें । तें तूं सेवावें आदरें । हेंच सांगणें आहे तुला ॥ योग्यता
 नरजन्माची । अवध्यांत मोठी आहे साची । याच जन्मीं भगवंताची ।
 प्राप्ती होते मानवा ॥ तो जन्म बालका तुवा । वायां न कदा जाऊं द्यावा ।
 ब्रह्मविचार करावा । अहोरात्र मानसीं ॥ मनाचा संयम करण्याची ।
 पात्रता तुज आली साची । ही कृपा भगवंताची । जाणावी तुवां
 अनंता ॥ याच संयमाच्या बळें । हातीं येतीं आध्यात्मफळें । यावांचून
 भले भले । आनंदास मुकले कीं ॥ भौतिक जगाचे व्यवहार । सांडावे
 न साचार । ते निरर्थक जरी असार । तरी पाळले पाहिजेत ॥ अंबा,
 लिंबू, डाळिंबाची । साल कवटी नारळाची । जरी निरर्थक आहे
 साची । परी तिचें असणें अवश्य ॥ तैसाचा हा व्यवहार । परमार्थाची
 साल थोर । त्या सालीचा विचार । करून सर्वदा वागावें ॥ कर्मयोग
 भक्ति, ज्ञान । यांच्या सेवनें करून । सच्चिदानंद नारायण । केला
 आपुला विचारवंतें ॥ कलियुगाचे ठायीं । भक्तीस प्राधान्य आहे
 पाही । या भक्तीनें व अवघे काही । होय प्राप्त मानवा ॥ भक्तीचें मुख्य
 लक्षण । श्रीहरीचें नामस्मरण । करणें मनापासून । सदाचार
 रक्षूनियां ॥ ती निष्कलंक भक्ती करितां सत्य । व्यवहार ठेवावा
 जागृत । विमल शांत अंतःकरणांत । श्रीहरी तो सांठवावा ॥ तो
 चित्तीं ठसल्यावरती । अष्टभाव दाडून येती । प्रेमधारा खवूं लागती ।
 नेत्रांवाटें अनिवार ॥ ऐसी स्थिति झाल्यासी । भक्ती आली हातासी ।
 ऐशा साधका हृषिकेशी । उपेक्षी ना केव्हांही ॥ त्या भक्तीप्रीत्यर्थ ।
 त्वां कीर्तन करावें नित्य । मी जीं आख्यानें आजपर्यंत । रचिलीं
 साधूसंतांचीं ॥ त्यांचा उपयोग करावा । आणि समाज बोधावा ।
 उपदेशीं त्या नसावा । द्वेषमात्र अंशही ॥ लोकसंग्रहा लोकरंजन ।
 कांहीं अंशीं अवश्य जाण । परी तें साध्याया कारण । आपली पायरी
 सोडूं नये ॥ नकला, विनोद, तमाशा । गायनाचा संगीत जलसा ।
 आवडे लोकांच्या मानसा । परी तें पाप कीर्तनीं ॥ नेमस्त गायन
 करावें । विनोद सभ्य असावे । प्रौढ गंभीर बोलावें । थिल्लरता न
 शिवूं द्यावी ॥ संतोष संभावित सज्जनांचा । वक्तृत्वानें साधणें
 साचा । हलकटांच्या वाहवाचा । वत्सा लोभ धरूं नको ॥ तरीच तें

कीर्तन । तेणें पावे रुक्मिणीरमण । चित्तवृत्तीस समाधान ।
 अक्षयींचें लाभतें ॥ जातिमत्सर करूं नये । परी जात्यभिमान सोडूं
 नये । कर्ममार्गास लावूं नये । बोट काळें केव्हांही ॥ परी कर्मपसारा ।
 उगाच वाढवूं नये खरा । तो न प्रिय शाङ्गधरा । हें ध्यानांत ठेवावें ॥
 योगमार्ग योग्यांचा । तो न गृहस्थाश्रमी लोकांचा । परी तो
 टवाळीचा । विषय केव्हांही करूं नये ॥ निंदा द्वेषमूलक । यानें
 न विटाळावें मुख । सारासार विचार देख । केव्हांही ना सोडावा ॥
 कीर्तनाच्या धंद्यावरी । पोट आपुलें कधीं न भरी । ती संस्था ठेवणें
 खरी । सोळीच सर्वदा ॥ लोकाग्रहाकारण । फारसें न करावें कीर्तन ।
 ती संवय झाल्या जाण । बोजवार होय पुढें ॥ नित्यनेमाचीं कीर्तनें ।
 करावीं की आनंदानें । काचित् आग्रहाकारणें । मानावें स्नेहीमंडळींच्या ॥
 स्पष्टवक्तेपणांत । भीड न धरावी यत्किंचित् । आपुलें जें असेल मत ।
 तें स्पष्टपणें मांडावें ॥ कौतुक तुझ्या कीर्तनाचें । मज अत्यंत वाटतें
 साचे । वरचेवर हृदय माझें । ऐकतां उचंबळून येतसे ॥ हीच पद्धत
 ठेवावी । तीच होईल प्रभावी । विशुद्ध भक्ति वाढवावी । निज
 हृदयीं लोकांत ॥ भक्ती पूर्ण झाल्यावरी । ज्ञान उपजेल अंतरीं ।
 अवधीं सुखें तुझ्या घरीं । येतील पोरा चालत ॥ वडिलजनांचा सन्मान ।
 ठेवावा मनापासून । निजजननीचें वचन । वेदतुल्य मानावें ॥ गृहिणी
 करावी सदाचारी । बोध करून वरच्यावरी । स्त्रियाकरवीं भूमीवरी ।
 स्वैर वर्तन न होऊं द्या ॥ तिचे लाड पुरवावे । परी डोक्यावरी न
 बैसवावें । विषयसुखास सेवावें । धर्मशास्त्र पाहून ॥ द्रव्य पाहिजे
 प्रपंचांत । शरीरामाजीं जेवीं पित्त । परी हव्यास अतोनात । न
 धरावा त्याचा ॥ तो हव्यास केल्यावरी । स्थिति अम्लपित्तापरी ।
 धनलोभानें भूमीवरी । सुख नाहीच होणार ॥ पापावांचून संपत्ति-
 मान् । कोणी ल्न होतो जर्गी जाण । धनिकासी समाधान । केव्हांहि
 न लाभते ॥ म्हणून उत्तम व्यवहारीं । धन जोडावें भूमीवरी ।
 संतोष निज चित्तांतरीं । यथालाभांत धरावा ॥ पात्र पाहून करणें दान ।
 उगीच लुच्चा साद्यालागून । दांभिकपणें उदारपण । आपुलें केव्हांहि
 न दाखवावें ॥ ज्यासी मानिलें स्नेही । कपट त्यासीं करूं नाहीं ।
 हृदय तें उकलण्या पाही । जागा एक स्नेहाचीच ॥ उधळेपणा करूं

नये । परी कृपण असूं नये । कर्ज काढून करूं नये । कोणतेंही कृत्य
 पहा ॥ द्रव्यसाठा थोडाबहुत । अवश्य आहे प्रपंचांत । ऐन वेळीं न
 पडतात । कोणी बापा उपयोगी ॥ देशसेवा शास्त्रसेवा । यांत उपयोग
 करावा । तव उत्तम बुद्धीचा बरवा । तरीच बाळा सार्थक ॥ उत्तम
 कार्य हातीं घ्यावें । तें प्रयत्नं शेवटा न्यावें । तें नेत असतां मागावें ।
 साह्य ईश्वरा वरचेवर ॥ कार्यकर्त्या पुरुषाला । व्यवहार पाहिजे
 सांभाळिला । जी जी असेल ज्या ज्या वेळां । अस्तित्वांत राजसत्ता ॥
 तिशीं मानून चालावें । परी न तोंडपुजे व्हावें । नसते गोडवे कदा
 गावे । निरर्थक राजसत्तेचे ॥ राजकीय पुढारीपण । नको आपणां-
 लागून । रंग पालटे क्षणोक्षण । वत्सा राजनीतीचा ॥ परोपकारी
 असावें । जगांत कीर्तीरूपें उरावें । मागेही गुण घ्यावे । आपुले तें
 लोकांनीं ॥ ऐसें कृत्य करून । रहावें अमर होऊन । मृत्तिकेचें आहे
 पूर्ण । शरीर हें न विसरावें ॥ परी या शरीरबळावरी । अवघेंच
 कांहीं भूमीवरी । घडणार आहे निर्धारीं । आत्म्याचिया सत्तेनें ॥
 म्हणून हे अनंता । ज्यानें त्यानें प्रथमतः । निजशरीर व्यवस्था ।
 नीट केली पाहिजे ॥ जो नियमानें चालतो । तोच निरोगी
 राहतो । जो शरीरा ना जुमानतो । त्याचें दैन्य वरचेवरी ॥
 होतां होईल तोंवरी । आपुलीच औषधें चातुरी । उपयोगांत
 आणावीं खरी । संशोधन करून ॥ जो जो शोध आपणांसी ।
 लागला असेल निश्चयेंसी । तो तो सांगावा सर्वांसी । चोरून
 कदापी ठेवूं नये ॥ परी औषध एकादें । उत्तम निघालें
 जगामधें । त्याचा स्वीकार आनंदें । वैद्यवर्गानें करावा ॥ तें परक्याचें
 म्हणून । अन्हेरूं नये जाण । रोग्याचें दुःखनिवारण । हेंच ध्येय
 ठेवावें ॥ कार्य अध्यापनाचें । त्वां अवश्य करणें साचे । अध्यापन हें
 ब्राह्मणाचें । श्रेष्ठ कर्म आहे रे ॥ फार व्याप वाढवूं नये । शक्तीबाहेर
 जाऊं नये । विश्रान्ति घेण्या चुकूं नये । निजशरीर स्वाध्यास्तव ॥
 अवध्या साधूसंतांचा । तूं अभिमान वाही साचा । त्यांत लुचच्या
 सोद्यांचा । अंतर्भाव करूं नको ॥ दांभिक पारखून सोडावे । त्यांच्या
 न नादीं लागावें । परी दुरुत्तरें न ताडावें । त्यांना भर सभेंत ॥
 दासबोध, ज्ञानेश्वरी । रोज एक एक ओवी तरी । वाचावी कीं अति

आदरीं । नित्य नेम म्हणून ॥ परहित साधण्याला । जो जो अडथळा
येईल भला । त्या त्या सर्व कृत्याला । हातफळीच देई रे ॥ वैद्यकीच्या
धंद्यांत । कसूर नसावी यत्किंचित । रुग्ण लोकांची अहोरात्र ।
काळजी वहावी मानसीं ॥ वैद्यकी नाही व्यापार । दृष्टि नको
नफ्यावर । गोरगरिबां साचार । पैशासाठीं नाडूं नये ॥ श्रीभगवान
रुक्मिणीरमण । आयुरारोग्य समाधान । सत्यज्ञान तुजकारण ।
देवो अभ्युदयार्थ ॥ हा बोध तुला केला । तो इतरही जनांला । योग्य
आहे सेवावयाला । सत्य सत्य त्रिवाचा ॥ ”

जुनें भजन

१७१.

एकदंत गणनाथ गणाधिप भुवनत्रय सुंदरा ।
हे पार्वतिच्या कुमार । हे आद्यपीठ सुखकरा ॥
शूर्पकर्ण लघुनयन श्याम ते चमकति जणुं तारका ।
कांठि पीत पितांबर निका । त्या वरति हेम घंटिका ॥
किण किण किण नूपरें झणाणति तव पदिचीं मतिकरा ।
तो नाद शांतवी हरा । त्या पूर्ण ब्रह्म शंकरा ॥
दासगणू हा तव पदिं नत नित जोडून दोन्ही करा
ये धांवत परमेश्वरा । दे तव चरणीं आसरा ॥

१७२.

ये धांवत गंगाबाई । माझे आई, । कृतपापें विलया नई ॥
त्वा पतित तारिले किती । नाहि त्या मिती ।
मग रुसलिस कां मजवरती ॥
मी अजाण तव तान्हुलें । पुरवी लळे
शिवप्रिये बया वेल्हाळे ॥
हे वृद्धे गोदावरी । पाव लौकरी ।
अभिमान गणूचा धरी ॥

१७३.

इंद्रायणिच्या काठी आळंदित समाधि तूं घेतली । (ज्ञानोबा)

स्वामी तुझी कीर्ति जगीं जाहली ॥

पैठण गांवीं रेड्या मुखे तूं वेदाचे बोलविला ।

द्विजांचा गर्व सकळ वारिला ॥

व्याघ्रावरती बैसून चांगा शरण तुला जें आला ।

तइ तुम्ही चालविले भिंतीला ॥

गीतेवरती केली टीका बसुनी प्रवरा तिरिं ।

गणु म्हणे माय माझी ज्ञानेश्वरी ॥

१७४.

आरती स्वामीराया रामदासा सदया

परब्रह्मज्ञान मूर्ति शीघ्र दाखवी पाया ॥ ध्रु० ॥

रुद्र हा अकरावा जन्म जांबेशी बरवा ।

सज्जनगडीं राहिलासे अनाथांचा विसावा ॥

दासबोध ग्रंथ केला शिष्य कल्याण बोधिला ।

निवटुनि माया सारी ज्ञान दीप तो लाविला ॥

छत्रपति शिवाजीसी केलें समय विशेषीं ।

साह्य श्रीरामदासा आतां पावा गणूसी ॥

१७५.

जय जयाजी महाराज जय जय गुरुबाबा साई ।

परब्रह्म अवतार तूं या शतकाच्या ठायीं ॥ ध्रु० ॥

साई साई वदतां वाचे अघ अवघें विलया ।

जाई ऐसा प्रभाव तुमचा हे सद्गुरुराया ।

नाहीं शक्ति मजला किमपि तव गुण वानाया ।

भाव धरोनी मात्र आलों शरण तुझ्या पाया ॥ १ ॥

हीन दीन मी पापी मोठा तसाच अज्ञानी ।
 म्हणुनि समर्था देई न मजला कदापि लोटोनी ।
 आधिभौतिक अध्यात्मिक तैसे अधिदैविक जाणी ।
 दुःख संकटें वारि समर्था कृपाकटाक्षांनीं ॥ २ ॥
 शुकाचार्य तूं होऊन मागें भागवत काथियेलें ।
 नामामृत तें कबीर होऊन जगता पाजियलें ।
 शिडित येऊन भ्रम निरसाया तैल जला केलें ।
 द्वय अंगुष्ठीं गंगा यमुना प्रवाह दाखविले ॥ ३ ॥
 भावे चरणीं तव नत होता अघटित तें घडतें ।
 गांठीं असल्या दुष्कृत तेची सुकृत झणीं होतें ।
 सूर्यागमनीं जसे निशीला दिवसरूप येतें ।
 दासगणू हा सदैव घाली तुम्हांस दंडवत ते ॥ ४ ॥

१७६. मनाचे श्लोक

मना लोक हा मूर्ति रे राघवाची ।
 करीना कदा हेळणा वा तयाची ॥
 तिन्ही व्यापुनी लोक हे राहिला तो ।
 जंगीं धन्य तो त्यास जो नित्य ध्यातो ॥
 मना वेद या वर्णितां नेति नेति ।
 असें बोलतां देव ही भागलेती ।
 ऋषी तापसी येथ निर्वाच्य झाले ।
 परी ना कुणा रूप तें पार आलें ॥
 परी भक्त ते भक्तीनें विठ्ठलाला ।
 मना कोंडिती चित्तदुर्गांत त्याला ।
 तिथें मात्र हा दास होऊन राह्यी ।
 गणूदास बोले मना त्यास घ्याई ॥

मनावासना दुष्ट ही भ्रष्टविते ।
जशी ती सुरा मद्यप्या नाचविते ।
म्हणोनी अर्धीं दुष्टशा वासनेला ।
पिटाळूनियां लावीं देशांतराला ॥
मना भूतमात्री सदा प्रेम ठेवी ।
तंशी ती मती रामपारीं जडावी ॥
मना नित्य विश्वास नामीं धरावा ।
कदा रे मनीं गर्व ताठा नसावा ॥
मना षड्भिपू दुष्ट ते जाण बापा ।
सदासर्वदा तेच देतात तापा ।
विवेकाग्निनें जाळणें मोहमाया ।
पुढें मोकळा मार्ग भोक्षास जाया ॥
मना शत्रुही मित्र मानीत जावें ।
तयासी सदा गोड वाचे व्हावें ।
तयांचा नको डाव चित्तांत ठेवूं ।
कुणाचा नको शब्द लावून घेऊं ॥
मना शब्दसृष्टीमधें ना फसावें ।
सदासर्वदा सार शोधित जावें ।
मना शब्द ते भक्ति मुक्ती सतासी ॥
कदाही न रे पोचवीती नरासी ॥
शरीरा जसे इष्ट अत्यंत पित्त ।
तसे या प्रपंचांत कीं जाण वित्त ।
परी नीति राखून ते मेळवावें ।
मिळाल्यास दैवें न ताहून जावें ॥
सदा संत पायावरी नम्र व्हावें ।
मना नामसंकीर्तनीं तूं रमावें ।
नसावें अभक्तीं कदा आळशी वा ।
गणूचा तुवा बोल हा आयकावा ॥

१७७. संक्षिप्त उद्धवागमन

वामांकी ज्या हिमनभगसुता मस्तकीं जन्हुवाला ॥
कंठी प्रेमें धरि सदय जो मालिका मुंडमाला ॥
वन्हीचक्षू रजनिपति ज्या मौलभागीं विराजे ॥
तो कामारी त्वरित करवो काव्य हें पूर्ण माझे ॥ १ ॥
हे उद्धवा मदिय शांत न चित्त आजी ॥
वस्तू अशी हरपली तरी काय माझी ॥
केला विचार परि कारण तें कळेना ॥
झालें द्विधा मन मुळीं मजला सुचेना ॥ २ ॥
आला जई मजासि अक्रुर न्यावयाला ॥
कंसाकडून सखया ब्रजगोकुळाला ॥
तेव्हां ब्रजस्थ जन भाविक गोपगोपी ॥
त्या बोलल्या अम्हि न धाडुं हरी कदापि ॥ ३ ॥
तेव्हां मदीय मन जांमिन मी त्यासी ॥
बा दीधले म्हणुन तें वसलें ब्रजासी ॥
जा ये म्हणून मन घेऊन शीघ्र माझे ॥
हें कोण घेइल शिरीं तुजवीण ओझे ॥ ४ ॥
सांगे प्रणाम शतशा मम नंदताता ॥
आल्हादवी तदिय चित्त कथून वार्ता ॥
येईल धांवत तुला बघतां त्यजून ॥
कृत्यें अखील जननी मम तीच जाण ॥ ५ ॥
धेनू सवत्स बघतां तुजला शिरांनीं ॥
वंदून आणतिल बा नयनांत पाणी ॥
वाणी जरी तुजप्रती नच त्या पुसाया ॥
पाठीवरून फिरवी कर रीझवाया ॥ ६ ॥
घेऊन गोप वनिं गोधन सुप्रभातीं ॥
जातील कंबल शिरीं नव वेत्र हाती ॥
पावे विठ्या करिं तसें बगलेंत खाजे ॥
होईल तें स्मरण त्या सकलांस माझे ॥ ७ ॥

संदेश हा म्हणुनि त्या ब्रजवासियाला ॥
 वा उद्धवा कथि तुं जाऊन गोकुळाला ॥
 येईन भेट परतून खचीत घ्याया ॥
 मी गोकुळांत तुमचें प्रिय तें कराया ॥ ८ ॥
 ऐसा निरोप कथितां तारिं उद्धवासी ॥
 आला भरून उर तो असुं लोचनासी ॥
 बद्धांजली करून वंदि पदारविंदा ॥
 ना एक शब्द वदवे पुढती मुकुंदा ॥ ९ ॥

बोले उद्धव काय हें करिसि तूं वा पंकजाक्षा हरी ॥
 आम्ही भक्त तुझे अम्हां अससि तूं कीं वंघ या भूवरी ॥
 खद्योताप्रति काय वंदन करी तो सूर्यनारायण ॥
 देवा सांग कधीं तरी, भजत कां कोल्ह्यास पंचानन ॥१०॥

जातो नको स्तवुस या मज पामराला ॥
 वृंदावनाप्रति तसें ब्रजगोकुळाला ॥
 होईल दर्शन मला ब्रजवासियांचें ॥
 जेणें हरेल अवघें मम पाप साचें ॥ ११ ॥

असें वदुन उद्धवें नमन त्या मुकुंदाप्रती ॥
 करून झणिं वेंघला निजरथावरी सन्मती ॥
 शकून बहु जाहले रथिं बसून जातां पथें ॥
 सुवासिनि उभ्या पुढें शिरिं जयाचिया कुंभ ते ॥ १२ ॥
 कृतांतभगिनीतटां सघन पादपाच्यापरी ॥
 विहंग अपुल्या मुखें वदति कृष्ण राधाहरी ॥
 पथां न क्रमितां गुरें सकल कान टौकारुनी ॥
 विलोकिति चहूंकडे कुटून येत ऐसा धवनी ॥ १३ ॥

घेऊन वेत्र करिं गोपकुमार त्यासी ॥
 ताडावयास बघतां पळती त्वरेंसी ॥
 जाऊन येति पुढती परतून मार्गें ॥
 नामामृतांत हरिच्या बहुचित्त रंगें ॥ १४ ॥

असें पाहतां उद्धवा हर्ष झाला ॥
 त्यजूनी रथाखालतीं शीघ्र आला ॥
 नमस्कारुनी गोप धेनू विहंगा ॥
 करे तेथली धूळ लावी निजांगा ॥ १५ ॥
 लावावया महिस या पद लाज वाटे ॥
 कृष्णा नशीब कळलें मम हें करंटें ॥
 ही मृत्तिका असुनि युक्त तुझ्या पदांनीं ॥
 ना तीर्थ थोर उरलें जगिं हीजहुनी ॥ १६ ॥
 आला असे सरथ उद्धव गोकुळाला ॥
 त्या पाहतां जनसमूह चकीत झाला ॥
 जोडून गोप कर ते पुसती तयासी ॥
 आलांत कोडुन ब्रजाप्रति पुण्यरासी ॥ १७ ॥

एक गोप त्यांतला म्हणे मुलांप्रती चला ॥
 यासवें न बोलणें उचीत तें गमे मला ॥
 यापरीच मागुती अला रथास घेउनी ॥
 दुष्ट गोकुळास, जाय रामकृष्ण घेउनी ॥ १८ ॥
 असें म्हणुन थुंकती कितिक त्या रथाच्या वरी ॥
 कितिक भिरकाविती जड शिला धरुनी करीं ॥
 कितिक चढले वरी ध्वज महीस पाडावया ॥
 कितिक सरले पुढें तुरग शीघ्र सोडावया ॥ १९ ॥
 बोले उद्धव नम्र होऊन अती जोडुनि दोन्ही कर ॥
 आलों मी नच न्यावयाप्रति कुणां मानूं नका हो दर ॥
 संदेशा कळवावयास मजला मुद्दाम धाडीयलें ॥
 कृष्णाच्या तुम्हि देवता सकळ हो कां वेड घेतां बळें ॥ २० ॥
 आला श्रीकृष्णाच्या, पारिसुनि नांवास नंद बाहेर ॥
 सूर्योदयिंच्या कमला, पाहुन भ्रमरास कां निघे धीर ॥ २१ ॥
 कंठा मिठी घालुन उद्धवासी ॥
 प्रेमें धरुनी कर आगरासी ॥

उच्चासनीं नेऊन बैसवीला ॥

नंदाप्रती तो अति हर्ष झाला ॥ २२ ॥

हो उद्धवा कुणिकडे चुकलांत वाट ॥

झालें बरें तुम्हि दिली दुबळ्यास भेट ॥

सांगा अर्धीं कुशल तें मजला हरीचें ॥

होतें तथा स्मरण कां कर्धि गोकुळाचें ॥ २३ ॥

असेल अगदीं अतां विसरला अम्हांतें हरी ॥

शिरापुरी मिळालिया खचित नाठवे भाकरी ॥

तशांत भरतो अम्ही विकून पोट या गोरसा ॥

दरिद्रि मग मी असा जनक त्या पटावा कसा ॥ २४ ॥

आली यशोदा मग उद्धवासी ॥

वृत्ता पुसाया तर्धि ओसरीसी ॥

डोईवरुनी निज पल्लवाला ॥

घे रक्षण्यासी कुलिच्या नयाला ॥ २५ ॥

याया ब्रजाप्रति तुम्हां श्रम फार झाले ॥

आहेत कां सुखि वदा मथुरेंत बाळें ॥

खोड्यांमुळें हरिचिया मथुरानिवासी ॥

कंटाळले किति कथा मज पुण्यरासी ॥ २६ ॥

या गोट्या हरिच्या अजून ठिविल्या मी येथ संभाळुनी ॥

केव्हां धाडिल तो निरोप नकळे कीं देई त्या धाडुनी ॥

हा चेंडू, विटि, वेत्र, कंबळ पहा पावा नि हा भोंवरा ॥

हा गाडा करिं घेउनी थयथयां जो नाचला या घरां ॥ २७ ॥

खाई हळूंच हरि चोरून दूध लोणी ॥

चित्तीं बळेंच भय तें मम बाळगोनी ॥

जातां तथास धरण्या उलथी दुधाणें ॥

यांच्याकडे बसत येउन दीनवाणें ॥ २८ ॥

झणीं मजासि दे अमा म्हणुन भूवरी लोळला ॥

असा हरि कर्धीं तरी अठवितो वदा का मला ॥

तयास मथुरेमध्ये मिळत साय का खावया ॥

मला शिशुच वाटतो बघुं कशास त्याच्या वया ॥ २९ ॥

आले ब्रजस्थ जन ते, हां हां म्हणताच नंदवाड्यासी ॥

जेवी वसंत येतां, यावे कोकील सफल आम्हासी ॥ ३० ॥

पेंद्या पुसे अतुरते तयिं उद्धवाला ॥

आलांत सोडुनि कसे तुम्हि कृष्णजीला ॥

येणेंच भाव कळला तुमचा अम्हांसी ॥

द्वीरेफ तोच न त्यजी कधिं जो मधूसी ॥ ३१

असो उद्धवा मित्र त्या कृष्णजीला ॥

मथूरेमध्ये मत्परी कोण झाला ॥

अजूनी हरी धेनु त्या काननासी ॥

चरायास ने का कथा पुण्यरासी ॥ ३२ ॥

कळप कितिक झाले त्याचिया हो गुरांचे ॥

पय दधि घृत ओपी तो किती रोज साचे ॥

अजुन पद त्याचे वासरें चाढिती का ॥

अशन त्यजुन धेनू येति ऐकून हाका ॥ ३३ ॥

गौळ्या पौळ्या धवल बगळ्या तांबड्या कृष्ण बांड्या ॥

मोण्या हणयां अखुडमुखि हो धेनु त्या लांबतोड्या ॥

शिंगा शेंब्या अणिक चवके तेविं ते चौरगोंडे ॥

वत्साकंठीं कितिक असती बांधिले कृष्ण गंडे ॥ ३४ ॥

सिदामा म्हणे उद्धवा अस्तमानीं ॥

हरी आलिया काननाच्या मधोनी ॥

किती काढिती दृष्ट त्याची स्त्रिया हो ॥

करीं मीठ माती फडे घेउनी हो ॥ ३५ ॥

कितिकदां हरि थैथय नाचला ॥

कितिकदां उखळाप्रति बांधिला ॥

कितिकदां हरिच्या मुरलीरवें ॥

विसरले अशना पशुचे थवे ॥ ३६ ॥

ताज्या शिळ्या शिदोन्या, एक्या ठायीं करून प्रेमानें ॥
केला कां कधिं काला, मथुरेमाजीं वदा मुकुंदानें ॥ ३७ ॥

म्हणे वांकड्या उद्धवा पुण्यराशी ॥
कधी आठवी कां सुरारी आम्हांसी ॥
अम्हीं मारिलें फार येथें तयाला ॥
परी ना हरी रुष्ट केव्हांहि झाला ॥ ३८ ॥

ऐशापरी परिसुनी वच उद्धवाला ॥
झाला अनंद मग बोलत तो तयाला ॥
ना या व्रजासम सुभाग्य तया पुरीचें ॥
रत्नापुढें मुळिच मोल नं खापरीचें ॥ ३९ ॥

गोपांनो तुम्हि धन्य या त्रिभुवनीं कृष्णासवें खेळला ॥
योग्यां ना गवसे असा हरि तुम्हीं भक्तीवळें बांधिला ॥
पायाची करितांत आस प्रभुच्या योगी, तपी नी सुनी ॥
तीं पद्मे तुमच्या व्रजांत फिरलीं धेनूसवें काननीं ॥ ४० ॥

रजनि सरुन गेली बोलतां गोपसंगें ॥
असुरगुरु उदेली शुक प्राचीस वेगें ॥
सकल जनमना दे शीतसा सौख्य वारा ॥
झुळुं झुळुं झुळुं वाहे वारण्या ताप सारा ॥ ४१ ॥

प्रातर्विधि करून उद्धव सुप्रभातीं ॥
स्नानार्थ जाय यमुनेवारि हर्ष चित्तीं ॥
चंडोल चास करिती नभिं किलिकलाट ॥
ना मोकळा व्रजवधूविण एक घाट ॥ ४२ ॥

कुंकूम ल्याल्या निजभालीं बाला ॥
वाहून थोडें यमुनाजलाला ॥
प्रेमें मुखानें हरिनाम घेती ॥
गोविंद, दामोदर, माधवेति ॥ ४३ ॥

कुटिलकच शिरींचे सावरी सव्य हातें ॥
निजपदगतिनें जी लाजवी त्या गजातें ॥

कटिवर कर डावा ठेऊनी उद्धवासी ॥
 बघुन हळुच राधा बोलली षट्पदासी ॥ ३४ ॥
 गाऊं नको रे मधुपा तयाची ॥
 कीर्ती अम्हां सन्मुख चावटाची ॥
 या त्वाद्विताचा मथुरापुरींत ॥
 होईल वा गौरव गाय तेथ ॥ ४५ ॥
 संदेश माझा म्हणशील ऐका ॥
 आहे सुखाची परि येथ शंका ॥
 आगीमधें ओतुनि तूप काय ॥
 घ्यावा करुनीं अपणां अपाय ॥ ४६ ॥
 गोपीवचे करून उद्धव सर्द झाला ॥
 येऊनियां झणिं पदीं प्रणिपात केला ॥
 तुम्ही ब्रजस्थ युवती बहु भाग्यवान ॥
 मानीतसे निज तुम्हां यदुराय प्राण ॥ ४७ ॥
 ना गोपिनो विसरला हरि गोकुळासी ॥
 अन्योक्तिनें मुळीं न द्या तुम्ही दोष त्यासी ॥
 केल्या अहेत प्रतिमा तुमच्या पुजाया ॥
 त्यानें स्वकीय कुलदैवत कल्पुनिया ॥ ४८ ॥
 चंद्रावळी म्हणतसे मग उद्धवासी ॥
 खोटें तरी वदुं नका तुम्हि पुण्यरासी ॥
 पूजात जो नित अम्हां प्रतिमामिषानें ॥
 कां सोडिला मग वदा ब्रजवास त्यानें ॥ ४९ ॥
 भृत्यत्व तें बहु कठीण स्विकारल्यास ॥
 अंगीं मुळीं नुरतसे बघ सत्य लेश ॥
 त्यांतून हा सर्ई मजूर तया खलाचा ॥
 गाणार गे निजमुखें स्तुतिपाठ त्याचा ॥ ५० ॥
 सांभाळण्या तदिय बाजु हरी तुम्हांस ॥
 देतो पगार किति हो मथुरापुरीस ॥

ज्ञाते असून तुम्हि त्या खललाघव्याला ॥
 गेलांत भाळून कसे न कळे अम्हांला ॥ ५१ ॥
 हे राधिके, खचित तूं बहु भाग्यशाली ॥
 चित्तासर्वें तव तनू हरिरूप झाली ॥
 टाकूनिया जरि तुं बोलासि फार त्याला ॥
 येणेंच भाव तव गे उदयास आला ॥ ५२ ॥

कठिण कवच ज्याचें तेंच कीं अंतरांत ॥
 अतिशय मृदु राहे न्याय हा या जगांत ॥
 अननस फणसाला फार कांटे वरूनी ॥
 निघति परि गरे गे गोड त्याच्यामधूनी ॥ ५३ ॥
 नुस्ते न भृत्य कळला तुम्हि शिष्य त्याचे ॥
 जाळें वरें पसरलें तुम्हि बोलण्याचें ॥
 तो शब्दजाल पट्टु कीं, गुरु या कलेचा ॥
 आहे अनूभव अम्हां बहुता दिसांचा ॥ ५४ ॥

उगाळूं नको राधिके कोळशाला ॥
 हरी टाकिना गे कधिं दुर्गुणाला ॥
 अला पाहुणा गोड त्यासीं वदावें ॥
 करी तो तिथें काय हें या पुसावें ॥ ५५ ॥

परिसुनी वच त्यांचें उद्धवें हास्य केलें ॥
 म्हणत स्थळीं अशा या आपुलें काय चालें ॥
 ब्रजवधु हरिप्रेमें पूर्ण रंगून गेल्या ॥
 लहरि त्यजुन तोया होति ना वेगळाल्या ॥ ५६ ॥
 यमनियम कधींही यांनि ना आचरीलें ॥
 यजनपूजन तेंही ना करें अल्प झालें ॥
 बलगुण स्वरुपाची वाण येथें असून ॥
 गणित बघुन प्रेमा श्रीहरी यास प्राण ॥ ५७ ॥
 पायांवरी तुमचिया शिर ठेवण्याला ॥
 ना योग्य मी म्हणून वाटत लाज माला ॥

तुम्ही कृतार्थ हरिच्या गुणवर्णनानें ॥
 वानूं तुम्हांस किति मी अपुल्या मुखानें ॥ ५८ ॥
 सासूरवासिण नवी पतिच्या गृहांत ॥
 नांदे परी जननिच्या सदर्नांत चित्त ॥
 नांवास तेवि हरि तो मथुरापुरीलां ॥
 आहे परी तदिय तें मन गोकुळाला ॥ ५९ ॥
 ज्याचें तुम्ही अतुर दर्शन व्यावयासी ॥
 ज्याचे तयार तुम्हि गे गुण वर्णण्यासी ॥
 ज्यानें प्रयाण म्हणतां मथुरेंत केले ॥
 तो कृष्ण नित्य तुमच्या हृदयांत खेले ॥ ६० ॥

असें असुन मानितां विरह तो त्याचा कसा ॥
 असेः सकल वस्तुच्यावरी पहा त्याचा ठंसा ॥
 नसें हरिविणें रिता सुळिंच ठाव भूमंडळी ॥
 नसे म्हणुनि मानिता मग कसा हरी गोकुळीं ॥ ६१ ॥

राधा म्हणाली मग उद्धवाला ॥
 हें ज्ञान का त्या जगदात्मयाला ॥
 नाहीं म्हणूनी वद पाठवीला ॥
 संदेश त्याने ब्रजगोकुळाला ॥ ६२ ॥

वृथा या वेदांता वदुनि वदनातें न शिणवी ॥
 तृषा तान्हेल्यांची मृगजल जर्गी काय शमवी ॥
 शिन्यानें बोलाच्या उदर भरतें कां कर्धितरी ॥
 ख्रियेला चित्रींच्या कर्धि न धरतां ये निजकरी ॥ ६३ ॥

अध्यात्म ऐका तुम्हि नित्य त्याचे ॥
 आम्हां नको तें कर्धिही फुकाचे ॥
 त्या शुष्क इष्टीमधिं अर्थ नाहीं ॥
 ना शिणवावें वदना वृथाहि ॥ ६४ ॥
 आत्मा जडाच्या करि संगतीला ॥
 तेव्हांच कीं तो कळतो जगाला ॥

हैं जाणुनिया तुम्हि उद्धवाहो ॥

जें बोलणें तें करणें सुखें हो ॥ ६५ ॥

परिसुनी वच ऐसें राधिकेचे मनांत ॥

मुदित बहुत झाला तेधवां कृष्ण-भक्त ॥

म्हणत सगुणभक्ती श्रेष्ठ आहे हरीची ॥

कपिलहि नच पावे योग्यता गोपिकांची ॥ ६६ ॥

अध्यात्माचें मलरहितसें ज्ञान संपूर्ण व्हाया ॥

घायांनो, हा पथचि तुमचा साधका योग्य जाया ॥

तो आजी मी ग्रहण करुनी मागतों द्या निरोपा ॥

माते जाया परत, न धरा मानसीं अल्प कोपा ॥ ६७ ॥

हो उद्धवा तुम्हि तथा मथुरापुरासी ॥

जावोनिया प्रथमतः अमुचें हरीसी ॥

सांगा प्रणाम शतशा कर जोडुनीया ॥

आणी म्हणा चुकुं नकोस व्रजास याया ॥ ६८ ॥

वाणी दिली न विधिनें म्हणुनीच गाया ॥

नंदगृहा बघुनि लागति हुंबराया ॥

त्यांच्यावरी तरि कृपा करण्यास येई ॥

झाल्या त्वदीय विरहें बहु रोड गाई ॥ ६९ ॥

तुझ्या शिशुपणीं जयीं आणि कुलाल ओपावया ॥

नवीन मडकीं तयीं अतुर लोक त्या घ्यावया ॥

अतां न कुणि त्या पुसे प्रतिदिनीं फिरे तो जरी ॥

कधीं म्हणत फोडण्या मडकीं गोकुळीं ये हरी ॥ ७० ॥

सारेच गोकुळ तुझ्या विरहानलानें ॥

चित्तीं झुरे थमकरीं नच त्यास देणें ॥

केलें तुवां बहुसुखी म्हणती जनाला ॥

तो तूंच कां विसरसी मग गोकुळाला ॥ ७१ ॥

झालें जाणी जनन तव तें चंद्रम्याच्या कुळांत ॥

आणी त्याच्या उलट अगदीं सेविसी काय रीत ॥

अस्ता जातो शशिपरि पुन्हां भेट देतो जगासी ॥
त्या न्यायानें उदय तव तो होऊं दे गोकुळासी ॥ ७२ ॥

द्या साय ही पय दधी नवनीत खाया ॥
द्या ही नवी शिखिपिसें स्वशिरीं धराया ॥
केसाळि द्या करिं तथाप्रति बांधण्यास ॥
येणेंच दृष्ट कधिं होईल ना तथास ॥ ७३ ॥

पेंद्या सिदामा तितुक्यांत आले ॥
आणीकही गोप तसें मिळाले ॥
हो उद्धवा काय तुम्ही निघाला ॥
जायास आतां मथुरापुरीला ॥ ७४ ॥
द्यावी हरीला मन ही शिदोरी ॥
येणें सुखी होईल तो सुरारी ॥
कांकीं तथा आवड फार याची ॥
इच्या पुढें ना महती सुधेची ॥ ७५ ॥

सुलभ वट वनीचें जाहले कीं चढाया ॥
श्रम न मुळींच आतां एकमेकां धराया ॥
म्हणुन त्वरित यावें एकदां खेळण्यासी ॥
तव षडयुगलांचा लाभ दे पादपांसी ॥ ७६ ॥

गोपासवें कृष्ण न हें वधूनीं ॥
जाते वनश्री क्षणिं मावळोनीं ॥
दृश्यें अशा या गमते अम्हांला ॥
ती भू पुन्हां इच्छित त्वत्पदांला ॥ ७७ ॥

आयू आहे जगतिं जगण्या तेल जेवी दिव्याला ॥
तेवी रानीं तव उमटल्या पादमुद्रा अम्हांला ॥
वाताघाते पडून धुळ कीं; लागल्या त्या बुजाया ॥
येई वेगें पुनरपि तरी स्पष्ट त्यांना कराया ॥ ७८ ॥

कांहीं असो हलधरासह एक वेळां ॥
येऊन भेट सकलांस तमालनीळा ॥

ही आमुची विनवणी न करी अमान्य ॥

झालों अम्ही तुजविणें जगतांत दीन ॥ ७९ ॥

परिसुनी अशि तेथें उद्धवें गोपवाणी ॥

मुदित बहूत झाला प्रेम त्याचे बघोनी ॥

म्हणत सफल झाला जन्म या बल्लवांचा ॥

विसर नच पडे या श्रीहरीच्या गुणांचा ॥ ८० ॥

ना ध्या दीन असें विशेषण तुम्ही लावूनिया आषणां ॥

गोपांनो भुवनत्रयीं झिळविला तुम्हीच मोठेपणा ॥

जावाली भृगु गर्ग कौशिक मुनी शांडिल्य पाराशरा ॥

ना ये कीं, तुमची सरी किमपी वा देवादिका किन्नरा ॥ ८१ ॥

येतों अतां कथिन मी तुमचा हरीला ॥

संदेश जाउनि तथा मथुरापुरीला ॥

नाहीं तुम्हां उभयतांत मुळींच भेद ॥

तो कस्तुरी यदुपती तुम्हि तत्सुगंध ॥ ८२ ॥

कृष्णाप्रती पाहून उद्धवानें ॥

वंदीयले तत्पद आदरानें ॥

ना बोलवे एकहि शब्द त्यासी ॥

तैसेच झालें कमलावरासी ॥ ८३ ॥

तूं सूर्य गोकुळ तुझा अवघा प्रकाश ॥

तूं तोय गोपगण ते लहरी विशेष ॥

हें दावण्यास्तव गमे मज पाडवीलें ॥

वृंदावना त्वदिय हे उपकार झाले ॥ ८४ ॥

नांवाला मथुरापुरींत तव हें वास्तव्य नारायणा ॥

आहे रंजविण्या ब्रजांत वसती तूं गोकुळींच्या जनां ॥

हें सारें कथिलें मला तव मनें जें भेटलें गोकुळीं ॥

जेथें प्राण तिथेंच तें मन वसे येथें न येतें मुळीं ॥ ८५ ॥

हें उद्धवागमन काव्य तुझ्या कृपेनें ॥

झालें पुरे तुजसि तें परमादरानें ॥

अर्पीत ठेवुन तुझ्या पदि शुद्धभावा ॥

या दीन दासगणुला पदरांत व्यावा ॥ ८६ ॥

सूक्तिसंग्रह

- १ विश्वाचिं माझे घर । ऐसें बोलिले ज्ञानेश्वर
या ओवीचें प्रत्यंतर । एक दिसे संताठार्यीं ॥
- २ त्यासीच म्हणावें संत । कीं जो न मानी जात गोत ।
- ३ त्रिभुवन हेंच पंढरी । मेदिनी ही वीट खरी ।
विश्वात्मा तो श्रीहरी । विटेवरी या उभा असे ॥
- ४ संताची ती करितां सुती । प्रसन्न होतो रुविमणीपती ।
संतसेवेवीण जगतीं । साधन आन नसना ॥
- ५ द्रव्यहीना भूमीवरी । मान कोणीं न देतात ॥
- ६ पहा एका द्रव्यापुढें । कोण पाहे हरीकडे ।
कामुक भक्तांचे वाकडें । सहज शुद्ध ब्रह्मासी ॥
- ७ नामीं विश्वास ठेवावा । कवणाचाही न करी हेवा ।
अवघ्या भूतीं पंढरीरावा । पाहून लीन असावें ॥
- ८ सत्तेठार्यीं सदसद्विचार । लोप पावे प्रथमतः ॥
- ९ सगुणावांचून निर्गुण । आलें न कोणा कळून ॥
- १० धर्माधर्म आपणाकरितां । नाहींत ईश्वराच्या भक्ता ।
कायदेकानू भूपाकरितां । असती कोणत्या देशांत ॥
- ११ सत्य भूतदया उपरती । समाधान चौथें निश्चितीं ।
याच चारीला बोलती । धर्मअंगं ज्ञातेजन ॥
- १२ जया कुळीं जन्म झाला । त्या कुळीच्या व्यवसायाला ।
करण्या खन्या संताला । लाज मनीं न वाटतसे ॥
- १३ अनुभवी संत अवतीर्ण होतां । धर्मश्रद्धा बळावते ॥

- १४ दरवार ज्याचा मोकळा । त्याचाच जर्गी बोलवाला ।
जेथे लागे वशिला । त्याचें दैन्य लवकर पुढें ॥
- १५ भक्तिमार्गाचें लक्षण । जग आणि जनार्दन ।
एक परी जागृत पूर्ण । सेव्य सेवकता ते ठायीं ॥
- १६ खोडी कराया चित्तें घेतलें । तरी ती करावी थोरासी ॥
- १७ वादविषय पंडितासी । रणमैदान शूरासी ।
तेंवी संतती स्त्रियांसी । ब्रह्मस्थानीं वाटते ॥
- १८ वैदूर्य मण्यांची माळा । कोठून पटावी रासभाला ।
कस्तुरीच्या सुवासाला । काय कुत्रें हुंगील ॥
- १९ रिता डेरा घुसळल्यावर । शीण मात्र पदरीं पडे ॥
- २० नाटकाचे पडद्यावर । असे रंगाचा दिनकर ।
परी उजेडार्थ साचार । दीप लावणें भाग असे ॥
- २१ हांसत कर्म करावें । तेंच रडत भोगावें ॥
म्हणून आधींच उमजावें । कर्म करतां सूझांनीं ॥
- २२ स्त्रिया असल्या सुशिक्षित । बालकें होती प्रज्ञावंत ॥
- २३ ज्यांनीं ऐहिक टाकिलें । त्यांना न कोठें भय उरलें ॥
- २४ शिष्य नसावा सापेक्षित । गुरू नसावा आशाळभूत ॥
- २५ अस्ता गेल्या भास्कर । ये दीपासी महत्त्व थोर ।
तैसें कर्म, भक्ति, ज्ञान दूर । झाल्या ज्योतिष बळावतें ॥
जैसें दुष्काळ पडल्या देशीं । भाव कुचक्या धान्यासी ।
येतो, तैसे ज्योतिषासी । भावाभावीं महत्त्व ये ॥
- २६ लहान मुलाचें संगोपन । करूं जाती स्त्रियाच जाण ॥
- २७ गाड्या न वंगण घालितां । तो जड जाय ओढूं जातां ।
तैसें देहा चालविण्याकरितां । आरोग्य असें आवश्यक ॥
- २८ मोठें होणें सोपें हरी । परी ते टिकविणें कठीण भारी ॥

- २९ जो खराच सिद्ध झाला । दंभ न स्पर्श कधीं त्याला ।
पहा मूळच्या सौंदर्याला । चट्टीपट्टीची गरज नसे ॥
- ३० सापेक्ष जेथें लक्षण । तें अवघें वोखटें ॥
- ३१ ज्याचें शुद्ध झालें अंतर । ता सोवळा कोठेंही ॥
- ३२ चित्त ठेवावें सानंद । मनीं ध्यावा गोविंद ॥
- २३ गुरू प्रसन्न झाल्यावर । कां न भेटे ईश्वर ॥
- ३४ जातिद्रोह धर्मद्रोह । पंथद्रोह राजद्रोह ।
गोत्रद्रोह नितिद्रोह । हीं द्वारें अनर्थाची ॥
- ३५ निरिच्छा हीच श्रीमंती । आशायुक्त ज्याची मती ।
तोच दरिद्रीं या जगतीं । सत्य सत्य त्रिवाचा ॥
- ३६ कनक, कांता, वतनदारी । हीं अनर्थाचीं द्वारें खरीं ।
जिवलग स्नेहामाझारीं । विपट आणती गोष्टी या ॥
- ३७ माय पावता मरण । माहेर मुलीस पारखे ॥
- ३८ ऐसे असावें कलत्र । जें भर्त्यास साह्य करीं ॥
- ३९ पंथी घातक आडवाट । समाजामाजीं जैसा नट !
वेदान्तवादी चावट । नसावा शेजार कसबिणीचा ॥
- ४० फाल्गुनीं फाल्गुनरावाला । आयुष्य पंचर्मापर्यंत ॥
- ४१ गृहस्थाचा विवेक । सर्वकाळ टिकणें अशक्य ॥
- ४२ झरे असल्यावाचूनी । विहिरी न बनती कोठेंच ॥
- ४३ नुसतें शब्द पांडित्य । जें ठायीं वास करित ।
तेथें तथा सांपडतात । पळावयां पळवाटा ॥
- ४४ कैरीपरी कर्म जाण । कर्माचरण हें आंवटपण ।
भक्ती तेथें पाड पूर्ण । ज्ञान गोडपण पिकलेलें ॥
- ४५ साधक साधा असावा । राग मुळींच नसावा ।
वृत्तीचा न भावळावा । आनंद त्याच्या केव्हांही ॥

- ४६ खरे साधू खन्याप्रती । सदा वाचे गौरविती ।
खोटें मात्र निंदित बैसती । एकमेकांकारणें ॥
- ४६ राहट गाडग्याच्या पोहन्याला । विश्रांती ती कशाची ॥
- ४७ कर्म भक्तीच व्याख्याना । करण्या आहे योग्य जाणा ॥
- ४८ न घडतां कर्माचरण । चित्तशुद्धी नोहे जाण ।
भक्ती न झाल्या पूर्ण । न होय उदय ज्ञानाचा ॥
- ४९ मानवाचें हें शरीर । योग्य न करण्या संसार ।
काय पोलादी तरवार । न्यायी भाजी चिरावया ॥
- ५० मधलें मोतीं गेल्यावर । सहज शिंपला उताणा ॥
- ५१ मर्कटांच्या मंडळींत । हिरागार सारखी ॥
- ५२ खन्या संता मानापमान । वाटतसे समसमान ॥
- ५३ चमत्कार झाल्याविना । साधू कोणास पटेना ॥
- ५४ कोणा न आवडे रायपुरी । साखर सांगा विबुध हो ॥
- ५५ हरिभजनावीण सुखद वस्तु ना खरी ॥
- ५६ मानसजल प्यायाला असल्या हंसास सहज तें माने ॥
- ५७ जिंकिल पंचानना कुट्टनी । किती माजला जरी कोल्हा ॥
- ५८ मातेस शिशु जरि प्यारें । परि आड आल्या कापिती
जीं येति सरळ मार्गानें । तीं अंकावर खेळतीं ॥
- ५९ अवघा समाज एकव्यक्ती अनंत व्यक्ती अवयव ते ॥
अवयव धर्मी दुही माजल्या सौख्य कुठुन मग देहातें ॥
- ६० पुण्यावांचून सुख तें नाहीं कुतर्क घेऊं नका बळें ।
- ६१ आपुल्याच्यानें होईल ऐसें काम कुणाला सांगुं नको
- ६२ निज वचनाला यत्किंचितही नच विसरावे कदा ॥
- ६३ दासगणु म्हणे परमेशाला न रुचे दांभिकपणा ॥

- ६४ तत्त्व कळेपर्यंत । मतमतांतरें माजती बहुत ।
ओढे अनंत गोदेंप्रत । मिळतां पुढें गोदाच कीं ॥
- ६५ श्रोते प्रेमकलहाचे । आयुष्य अति क्षणिक साचे ।
- ६६ सारख्यास सारखे भेटे । तेव्हांच होय सुख गोमटे ॥
- ६७ साधक जेथ ठेवी भाव । तेथें तेथें आहे देव ॥
- ६८ दुराग्रहाचा भोक्ता । देव नाहीं सर्वथा ॥
- ६९ रोग न काथिल्या वैद्यास । औषध त्यानें काय द्यावें ॥
- ७० ज्याचा माल त्यासी हाल । चोरटे करणें खुशाल ॥
- ७१ काळ्यास काळें पटणार आधीं ॥
- ७२ आगीमध्ये ओतून तूप काय ।
ध्यावा करूनी आपणा अपाय ॥
- ७३ आला पाहुणा गोड त्यासी वदावें ।
- ७४ कठीण कवच ज्याचें तेंच कीं अंतरांत ।
अतिशय मृदु राहे न्याय हा याजगांत ॥
- ७५ आत्मा जडाच्या करी संगतीला ।
तेव्हांच कीं तो कळतो जगाला ॥
- ७६ गणुदास म्हणे या जनीं । धनाच्याहुनी । प्रिय ना कुणी ।
मान पैशाला । विद्वान रसिक देखणा म्हणाति धनिकाला
- ७७ गणु म्हणे कापतो काळ साधुपुरुषाला ॥
- ७८ व्याकुळ सिंह भुकेनें जरी झाला तरि न खाय गवतास ॥
- ७९ नामभेदें क्षेत्रीं द्वैत । वस्तू एकचि साक्षात् ॥
- ८० अगणित जरिं होतें पुण्य कोट्यानुकोटी ।
तयिच जगति होते मानवा संतभेटी ॥
- ८१ हिच्यावारिल मृत्तिका टिकुन ना कदा राहते ॥

- ८२ मानापमान जगतीं न गणी मदांध ॥
- ८३ लोह गेलें परिसास झगडण्यातें ।
परी वसलें होऊन हेम तेथें ॥
- ८४ खोटें खरें कळतसे जगदीश्वराला ॥
- ८५ गरीबाच्या रागास फळ न येतें ॥
- ८६ उच्चनीच हें नये ठरावितां जातिवरून या साठीं ॥
- ८७ जाई मालतिला वहार असल्या भोक्ता तिला पाहिजे ॥
- ८८ सद्वर्तनापरी दुजी जगतांत नाहीं ।
बा संपदा विमल सौख्यद मोक्षदायी ॥
- ८९ न्यायाधिसा स्मृतीची किंमत वाटे मुळीं न चोराला ॥
- ९० गणु म्हणे ती अंबारीं । काय शोभे हेल्यावरी ॥
- ९१ पळसास तीन पानेंची । जरि गेला तो कोंकणीं ॥
- ९२ मन गंगा ज्याची झाली । त्या गंगा चहूंकडे भरली ॥
- ९३ ब्रह्म जो दाखवी तोच साधू खरा ॥
- ९४ मद्याची चट लागल्या पय, खवा क्रीणी न वाखाणती ॥
- ९५ जेथें सत्यास नसे ठाव । तेथें यज्ञ ये कोटुनी ॥
- ९६ वेशें अर्जुनवीर षट् गणिला । अंगीं असोनी वळ ॥
- ९७ विरुद्ध एकाहून दुसरें । जेव्हां निर्माण होतें खरें
तेव्हांच मंथन साजिरें । करितां येतें विद्वाना ॥
- ९८ रेघरूपी जनार्दन । सर्वांठाची सारखा जाण ।
परि अक्षराचें भिन्नपण । कायम तेथेंस राहतें ॥
- ९९ पाणी पडल्या वळवाचें । उपयोगी ना पिकाचें ॥
- १०० दृष्टी पडतां अघटित । सहज लोक जमती तेथ ।
गारुड्याच्या बाजारांत । ढोल वाजतां लोक येती ॥

- १०१ सोन्याप्रती न खाई मळ । तें मातींत पडलें जरी ॥
- १०२ ताव सोन्यास वरचेवरी । जखमा शूराच्या शरीरीं ।
चढे हिराच ऐरणीवरी । तो न योग काचेल ॥
- १०३ रस्तोरस्ती पसरतां काटे । गाढवेंच फिरती निर्भय ॥
- १०४ पंथाभिमान केवळ । खऱ्या ज्ञात्यानें पाहूं नये ॥
- १०५ मनगटासी मनगट भेटे । तेव्हांच कळे खरें खोटें ।
अंधश्रद्धेचिया वाटें । निमुटपणीं चालती मूर्ख ॥
- १०६ पुत्रशोक म्हातारपणीं । वा भ्रतारमृत्युनें सुवासिनी ।
तैसा अपमान जाचक जाणी । होतो विद्वानाकारण ॥
- १०७ वरवरी पाहणाऱ्याप्रत । खोली कधीं न कळून येत ॥
- १०८ अवघेंच कांहीं लागते । या जगाच्या राहटीतें ॥
- १०९ सरस्वतीचें पूजन । म्हणजे सर्व शास्त्रांचें अध्ययन ।
नुसतें हळदकुंकू घेऊन । मूर्तीस वाहणें बरें नव्हे ॥
- ११० शुभवाणी वदावी । मंगल कृत्यें करावी ॥
- १११ अहिवध कपिहस्ते ढेकणा ऊन पाणी ॥
- ११२ नाम आणि आकार । हे उपासनेसी आधार ॥
- ११३ जितक्या आहेत उपासना । तितक्या आरंभीचे धडे जाणा ॥
- ११४ कुशल दगडफोड्या जाण । हिऱ्यास पैलू न पाहूं शके ॥
- ११५ शेटी असावा बहुभाष साचा । वाढे तरी तो धनमान त्याचा ॥
- ११६ एकदेशी असल्यास ज्ञान वारे । तोच बुडतो त्याचिया अहंकारें
- ११७ सुष्टदुष्टाचें प्रयोजन । या जगरहाटी कारण ।
कांकीं खोट्यावांचुन । किंमत नोहे खऱ्याची ॥
- ११८ मौत्याची कळणार किंमत कशी शिंपीत तें जोंवर ॥
- ११९ मन भगवें ज्ञाल्याविण । शोभे न हें काषायवसन ॥

- १२० अभेद रस आंतला वरिल जी त्वचा भेद ती ॥
- १२१ निंदा करीत वसतो जगिं तोच वेडा ॥
- १२२ सैनीक जे असति कीं कुलशीलवंत ।
त्याच्या समस्त भरल्या बहिणी जगांत ॥
- १२३ धनें न गुरुची कृपा । कधिंच होय शिष्यावरी ॥
- १२४ धनिकजन धनानें मत्त होऊन जाती ।
विनयशुचिपथाला ना कदा मान देती ॥
- १२५ पारखी तो निवडून घेई । गार टाळून हिऱ्यातें ॥
- १२६ परीक्षेवीण कवणाला । अस्थानीं मान देऊं नये ॥
- १२७ मायलेकरामाजीं होई । भाषण अरेतुरेचे ॥
- १२८ क्षयरोग तो शरीराला । दुफळीरोग समाजाला ॥
- १२९ घरामाजीं धनगराच्या । नाहीं वाघ कामाचा ॥
- १३० साजेल तेंच बोलवें । जें का रुचेल तेंच खावें ।
उसनें कधीं न आणावें । अवसान तें अंगांत ॥
- १३१ जाणतें भूल झाल्यावर । आई त्याला दूर धरी ॥
- १३२ जेव्हां स्वार्थाचा संबंध नसतो । तेव्हांच न्याय आठवतो ॥
- १३३ संत आणि भगवंत । एकरूप साक्षात ।
संभवेना तेथ द्वैत । सूर्यप्रभा सूर्य जैसा ॥

REFBK-0022519

REFBK-0022519

